

Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет будівництва і архітектури
Офіс Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини
Фонд інституційного розвитку української науки
Фонд Ебергарда Шьока (ФРН)
Фонд підтримки будівельної галузі (ФРН)

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Всеукраїнська науково–практична
конференція до 75-ї річниці прийняття
ЗАГАЛЬНОЇ ДЕКЛАРАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ

КИЇВ 2024

**Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет будівництва і
архітектури
Офіс Уповноваженого Верховної Ради України з прав
людини
Фонд інституційного розвитку української науки
Фонд Ебергарда Шьока (ФРН)
Фонд підтримки будівельної галузі (ФРН)**

***ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ
ВІЙНИ***

**Всеукраїнська науково-практична конференція
до 75-ї річниці прийняття
ЗАГАЛЬНОЇ ДЕКЛАРАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ**

КИЇВ 2024

УДК 341.3+342.7+342.8
З-32

Рекомендовано до друку Вченою радою КНУБА, прот. № 18 від 26.01.2024 р.

Редакційна колегія

Куліков П.М. – д.е.н., проф., ректор КНУБА (голова)
Вервейко І.Д. – заступник керівника Офісу Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини
Марченко М.В. – к.ю.н., Фонд інституційного розвитку української науки
Мьоллер П. – член правління, Директор, Фонд Ебергарда Шьока (Німеччина)
Вайзе Т. – віце-президент Фонду підтримки будівельної галузі (Німеччина)
Деревінський В.Ф. – д.і.н., проф., КНУБА
Карпунцов В.В. – д.ю.н., проф., КНУБА, ВГО «Ліга інтернів»
Ковальчук О.Ю. – к.т.н., доц., КНУБА
Мамедов А.М. – к.т.н., доц., КНУБА
Мамонтов І.О. – к.ю.н., проф., Заслужений юрист України, КНУБА
Марченко М.В. – к.ю.н., виконавчий директор Фонду інституційного розвитку української науки
Машков К.Є. – к.ю.н., КНУБА, адвокат
Новицька Н.Б. – д.ю.н., проф., Державний податковий університет
Перегуда Є.В. – д.п.н., проф., КНУБА
Похиленко І.С. – к.ю.н., доц., КНУБА
Присяжнюк О.Б. – суддя Апеляційного суду міста Києва у відставці, колишній Голова Київського суду
Сердюк Н.А. – д.ю.н., проф., КНУБА
Халабуденко О.А. – к.ю.н., доц., КНУБА
Ярошук І.В. – к.і.н., доц., КНУБА

Рецензенти:

Безклубий Ігор Анатолійович – доктор юридичних наук, професор
Шатіло Володимир Анатолійович – доктор архітектури, професор

Захист прав людини в Україні в умовах війни: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. до 75-ї річниці прийняття Загальної декларації прав людини. (Київ, 6 грудня 2023 р.). Мін-во освіти і науки України, Київ. нац. ун-т будівн. і архіт-ри, Офіс Уповноваженого Верхов. Ради України та ін. Київ-Тернопіль: КНУБА, «Бескиди», 2024. 186 с.

ISBN 978-966-457-295-5

УДК 341.3+342.7+342.8

© КНУБА

ЗМІСТ

Стеценко С. Судовий захист соціальних прав військовослужбовців в умовах війни	5
Сердюк Н. Проблеми реалізації та захист прав і свобод в умовах війни	9
Мамонтов І., Карпунцов В. Відбудова України як елемент захисту прав людини у воєнних конфліктах: фінансово-правовий аспект.....	13
Миколаєць В. Особисте немайнове право на розпорядження біоматеріалом особи після її смерті.....	16
Новицька Н., Новицький А. Обмеження права на інформацію в умовах воєнного стану	20
Перегуда Є. Щодо реалізації виборчого права в умовах воєнного стану	25
Пилипенко О. Права людини та дитини в умовах війни в Україні.....	31
Бабюк А. Сучасні аспекти реалізації та захисту прав, свобод людини і громадянина	38
Єгоров В., Дьомкін П. Загальна Декларація прав людини та її порушення в умовах війни	41
Козакова І. Пробаційний нагляд за кримінальним законом України: в контексті розвитку сучасної пенології.....	45
Кулеба О. Проблемні питання застосування норм Женевської конвенції в умовах воєнного стану.....	50
Лисенко О. Женевські конвенції про правовий статус комбатантів	53
Машков К. Трудові гарантії мобілізованих працівників під час дії воєнного стану	59
Похиленко І. До питання про принципи обробки персональних даних	63
Khalabudenko O. The right to adequate housing: international, national and local	67

<i>Цебенко С.</i>	
Захист прав людини: виклики та досягнення у сучасному світі та їх вплив в Україні	76
<i>Ярошук І.</i>	
Освіта в умовах війни: виклики для України	81
<i>Машиков К.</i>	
Особливості переходу зі спрощеного позовного провадження в загальне позовне у цивільному процесі.....	85
<i>Дружинін Д.</i>	
Латентність злочинності у сфері господарської діяльності.....	90
<i>Крутило О.</i>	
Роль і значення недержавних організацій у процесах розбудови громадянського суспільства	93
<i>Мигун М.</i>	
Про співробітництво громад прикордонних територій з муніципалітетами інших країн: кейс Сумщини.....	97
<i>Сидорович Р.</i>	
Інститут державної служби та політика запобігання і провіддії дискримінації	100

ТРИБУНА МОЛОДОГО ВЧЕНОГО

<i>Гюнай К.</i>	
Права та свобода людини в Україні в умовах війни	103
<i>Дегтяр Олександр</i>	
Міжнародний захист прав людини під час збройних конфліктів.....	105
<i>Дегтяр Олена</i>	
Домашнє насильство в кримінальному праві України	109
<i>Дроздов П.</i>	
Вплив діяльності прокуратури на захист і забезпечення прав людини.....	116
<i>Загородній Н.</i>	
Проблеми забезпечення безпеки міжнародного гуманітарного права в умовах війни в Україні	120
<i>Келеберда А.</i>	
Проблемні питання реалізації прав і свобод у сучасному інформаційному суспільстві.....	123
<i>Копчук О.</i>	
Система захисту прав людини в Україні за умов війни	129

<i>Кравченко А.</i>	
Права людини під час війни: конституційно-правові гарантії та обмеження.....	132
<i>Куреня Ю.</i>	
Практики демократії в Україні в умовах війни	137
<i>Лемішко В.</i>	
Україна та Рада Європи: особливості співпраці	142
<i>Махотенко М.</i>	
Поняття війни та її легітимізація міжнародним правом: теоретико-правовий аспект	146
<i>Мегесь І.</i>	
Захист права власності в Україні в умовах воєнного стану.....	151
<i>Михайлова Є.</i>	
Права дітей, які залишилися без батьків під час воєнного стану.....	154
<i>Низовий Є.</i>	
Цифровізація в часи реформації захисту прав людини.....	157
<i>Новіков Н.</i>	
Екоцид в аспекті порушення основоположних прав людини....	160
<i>Пилипенко В.</i>	
Охорона прав на наукові відкриття	164
<i>Рубан А.</i>	
Причини та наслідки використання ворожого культурного контенту для українського народу і його культури.....	167
<i>Степенко Н.</i>	
Вплив молодіжних організацій на розвиток прав молоді під час війни	170
<i>Харко К.</i>	
Права людини як фактор консолідації суспільства в умовах політичних криз	173
<i>Шаховець А.</i>	
Проблема депортації, смерті, каліцтва українських дітей, завданих діями РФ	176
<i>Шовкун А.</i>	
Сексуальне насильство як елемент злочинів проти людяності та засіб вчинення геноциду в рамках порушення гуманітарного права.....	181
<i>Ягодинський В.</i>	
Механізми захисту прав людини в умовах війни в Україні.....	184

*Семен СТЕЦЕНКО,
д.ю.н., професор, член-кореспондент НАПрН України,
Заслужений діяч науки і техніки України,
суддя Верховного Суду*

СУДОВИЙ ЗАХИСТ СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Реалії сьогодення засвідчують суттєвий вплив неспровокованої повномасштабної війни, розпочатої проти нашої держави у лютому 2022 року, на практично всі сфери суспільного життя. Своєю чергою, запровадження в Україні правового режиму воєнного стану обумовило появу низки формально-юридичних чинників, передбачених чинним законодавством та зміну парадигми сприйняття певних суспільних явищ. Серед останніх варто вказати на об'єктивне зростання ролі та значення військовослужбовців як осіб, які несуть на собі основний тягар протидії агресору, забезпечують оборону та захист держави, обумовлюють можливість функціонування публічно-правових інституцій, бізнесу, життєдіяльності пересічних громадян. Відтак, особливо важливим видається аналіз соціальних прав військовослужбовців, особливості їх реалізації та судового захисту. Варто прямо вказати: військовослужбовці підчас війни потребують захисту своїх прав, особливо соціальних. І юридична наука, поряд із правозастосовною практикою, мають пропонувати шляхи удосконалення процесу захисту цих прав.

Фактично маємо констатувати: держава та військовослужбовці виступають у якості опонентів в адміністративному суді при розгляді справ про порушення соціальних прав військовослужбовців. Аналізуючи справи подібного спрямування за останні місяці, доходимо висновку, що одними із найбільш актуальних проблем, пов'язаних із захистом соціальних прав військовослужбовців, є наступні: отримання одноразової грошової допомоги (ОГД); отримання ОГД членами сім'ї, які не перебували у шлюбі.

Говорячи про ОГД, зазначимо, що одним із прав військовослужбовців є право на отримання вказаної допомоги як гарантованої державою виплати. Вона виплачується у разі загибелі (смерті), інвалідності або

часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності. Останніми роками суттєво збільшилась кількість звернень до адміністративних судів з позовами, пов'язаними з оскарженнями рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень у царині призначення та виплати одноразової грошової допомоги.

У сенсі вищевказаного важливим правовим питанням стало вирішення проблеми застосування / незастосування дворічного обмеження для реалізації права військовослужбовця на призначення і виплату одноразової грошової допомоги в більшому розмірі у разі якщо під час повторного огляду йому буде встановлено вищу групу інвалідності або більший відсоток втрати працездатності. Складність цього питання передовсім обумовлена положенням законодавства, зокрема, п. 4 ст. 16-3 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (у редакції, що діяла упродовж 01.01.2014-06.04.2022), де було констатовано, що якщо протягом двох років військовослужбовцю, військовозобов'язаному або резервісту після первинного встановлення інвалідності або ступеня втрати працездатності без встановлення інвалідності під час повторного огляду буде встановлено вищу групу інвалідності або більший відсоток втрати працездатності, що дає їм право на отримання одноразової грошової допомоги в більшому розмірі, виплата провадиться з урахуванням раніше виплаченої суми. У разі зміни групи інвалідності, її причини або ступеня втрати працездатності понад дворічний термін після первинного встановлення інвалідності виплата одноразової грошової допомоги у зв'язку із змінами, що відбулися, не здійснюється. Іншими словами, законодавець встановив 2-х річний термін, яким обмежується встановлення вищої групи інвалідності або більший відсоток втрати працездатності, як термін, що дає право на отримання одноразової грошової допомоги у більшому розмірі.

У минулому році Конституційний Суд України визнав таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), пункт 4 статті 16-3 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей». В цьому сенсі важливо навести аргументи єдиного органу конституційної юрисдикції України, який у Рішенні від 06.04.2022 р. в справі про посиленій соціальний захист військовослужбовців зазначає, що конституційний обов'язок держави щодо забезпечення

поширеного соціального захисту військовослужбовців (статті 17, 46 Конституції України) є значущішим ніж будь-які цілі, досягнення яких законодавець визначав як підставу для запровадження обмеження права на отримання одноразової грошової допомоги у збільшеному розмірі при зміні групи інвалідності, збільшенні відсотка втрати працездатності часовими рамками [1].

Ще одне важливе питання у сенсі захисту соціальних прав військовослужбовців підчас війни - виплата ОГД членам сім'ї, які не перебували у шлюбі. Одним із проявів демократичного характеру розвитку нашої держави, її сімейного законодавства стала та обставина, що цивільний шлюб є вибором людини. Не оформлюючи офіційно свої шлюбні стосунки, проте проживаючи спільно, маючи спільний побут, взаємні права та обов'язки тощо, особи об'єктивно можуть вважатись такими, які фактично проживають сім'єю. Проблемним питанням, яке наразі знаходиться на вирішенні у Великій Палаті Верховного Суду є те, який саме суд (цивільний чи адміністративний) має встановлювати факт проживання жінки однією сім'єю із загиблим військовослужбовцем. Необхідність цього виникла за причиною різної судової практики у такого роду справах.

Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду, розглянувши у в письмовому провадженні в касаційному порядку адміністративну справу №560/17953/21, дійшов висновку про необхідність передачі справи на розгляд Великої Палати Верховного Суду, оскільки вважає за необхідне відступити від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду у складі колегії суддів іншого касаційного суду [2].

Мова йде про те, що Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду у справі №290/289/22-ц дійшов висновку, що вимоги Особа 5 про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без реєстрації шлюбу з Особа 6, який загинув під час участі у бойових діях та забезпеченні здійснення заходів з національної безпеки і стримуванні збройної агресії російської федерації, не підлягає вирішенню у порядку цивільного судочинства.

Таким чином, підсумовуючи, зазначимо, що соціальні права військовослужбовців підчас війни мають бути захищеними належним

чином. Якщо суб'єкти владних повноважень за тією чи іншою причиною не забезпечують реалізацію такого роду прав, військовослужбовець має право звернутись до адміністративного суду. Суд же, своєю чергою, керуючись вимогами чинного законодавства, враховуючи судову практику, має прийняти об'єктивне та справедливе рішення.

Список використаних джерел:

1. Рішення Конституційного Суду України від 06.04.2022 р. № 1-р(П)/2022 (справа про посилений соціальний захист військовослужбовців). *Офіційний вісник України*. 2022. № 35. Ст. 1916
2. Ухвала Верховного Суду від 22 вересня 2023 р. у справі № 560/17953/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113663704> (дата звернення: 02.12.2023).

Наталія СЕРДЮК,
*доктор юридичних наук, професорка,
професорка кафедри політичних наук і права
Київський національний університет будівництва і архітектури
(Київ, Україна)*

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ЗАХИСТ ПРАВ І СВОБОД В УМОВАХ ВІЙНИ

Будівництво держави необхідно починати з конкретної людини, яка формується у повноцінного громадянина з народження, надавати їй можливості для розвитку і належного існування у суспільстві та захищати її, її права і свободи. Враховуючи велику кількість різноманітних викликів, що спричинені широкомасштабним вторгненням росії будь-яка тема, яка розширює сферу дослідження, пошуку шляхів вирішення нагальних питань що постали перед суспільством, державою. Це стосується політичних, економічних, екологічних, соціальних, культурних питань, питань «чистоти» інформаційного простору від російських наративів і пропаганди.

Враховуючи глобальність зазначеної проблеми до її вирішення повинен залучитися увесь цивілізований світ, оскільки російська пропаганда зсередини роз'їдає усі держави просуваючи свою політику, амбіції, велич, ці загрози походять від пропаганди, фейкових новин та дезінформації, уражаючи демократичну систему вцілому.

Перед нашої державою постає безліч питань щодо пошуку і вирішення нагальних проблем, які спричинили:

- 1) в першу чергу, напад недоросії, яку вона, навіть, в ході ряду мотивів, не визнає війною;
- 2) правила ведення росією війни, застосовуючи заборонені засоби, методи, прийоми, ведення війни, застосування забороненої зброї та інше;
- 3) дії росії на нашій території, які порушують і міжнародні норми, і норми моралі, і релігійні норми. по відношенню до наших громадян, дітей, полонених, військовополонених;
- 4) дії країн, що допомагають нам боронити нашу землю та країн, які прихистили наших громадян;
- 5) дії країн, що допомагають нашому ворогу як напряду так і

приховано, блокуючи допомогу, поставки, підриваючи нашу економіку в цей складний час;

6) плани та дії на відновлення нашої країни у матеріальному плані як-то відбудова зруйнованого, відновлення цілих населених пунктів, інфраструктури;

7) відновлення і підвищення економічної ефективності держави/підприємства, оптимальне використання обмежених ресурсів та застосування природо-, енерго- і матеріало-зберігаючих технологій;

8) відновлення і забезпечення екологічної безпеки, цілісності біологічних і фізичних природних систем, їх життєздатність, від чого залежить глобальна стабільність усієї біосфери;

9) відновлення фізичне і моральне наших громадян, як тих хто безпосередньо знаходився у районі ведення бойових дій, які отримали травми, так і усіх інших, оскільки життя у постійній напрузі, постійних тривогах негативно впливає навіть на тих, хто знаходиться в умовній безпеці;

10) трансформація ціннісних орієнтирів особистості й суспільства з високими моральними принципами, створення сприятливих умов національно-культурного розвитку, задоволення інтелектуальних та духовних потреб людини з метою політичного, економічного і духовного оновлення України;

11) повернення усіх полонених як громадян так і військовослужбовців, усіх депортованих і незаконно вивезених як дорослих, так і дітей.

Це не весь перелік питань, які постали перед нашою державою і суспільством, оскільки вирішенням їх займаються не тільки органи державної влади, посадовці, а й громадські організації, волонтери та звичайні громадяни не тільки нашої держави, а й багатьох країн світу.

Нажаль, за певних причин, ми не зможемо вирішити усі ці питання в повному обсязі, без залучення представників з росії, які постійно ставлять перепони, не йдуть на контакт, гальмують процеси, ставлячи перед собою цілі, які прямо порушують права і свободи наших цивільних, військових, дітей. Особливо це стосується прав наших громадян, яких з різних підстав, у більшості випадків, незаконних вивезли на територію росії, та незаконно утримують. Якщо дорослі й підлітки можуть усвідомити ситуацію своє

становище і свою приналежність, то малолітні діти, які не усвідомлюють свою ідентичність і приналежність до України можуть повністю втратити зв'язок з державою. І це в першу чергу діти, які втратили свої близьких, яких немає кому шукати, про яких немає кому заявити. І пошук таких дітей, нажаль, ускладняється незаконними діями росії щодо незаконного всиновлення громадянами росії, зміни прізвища та інших даних, які б сприяли ідентифікації цієї дитини [1].

Враховуючи проблем щодо постраждалих дітей, ми, навіть, не можемо чітко встановити кількість дітей які загинули на території України, скільки поранено, скільки вивезено на територію росії та білорусії, скільки зникло дітей, навіть скільки постраждали від сексуального насилля [2].

Таким чином, під час війни порушуються всі права дитини: право на життя, право на сім'ю, право на здоров'я, право на розвиток особистості, а також право на турботу і захист. Діти, які пережили окупацію, обстріли, евакуацію, потребують комплексного поновлення їхніх прав та реабілітації. Тому державна підтримка і допомога таким дітям, не має обмежуватися лише виплатами.

Щодо вирішення зазначених питань, за ініціативи першої леді Олени Зеленської у 2022 р. стартувала Національна програма психічного здоров'я та психосоціальної підтримки. Програма має на меті допомогти постраждалим, у тому числі і дітям, подолати надзвичайний стрес і наслідки травматичних подій війни. Також Кабінетом Міністрів України створено Міжвідомчу координаційну раду з питань охорони психічного здоров'я та надання психологічної допомоги особам, які постраждали внаслідок збройної агресії росії проти України, що покликана сприяти забезпеченню координації дій центральних органів виконавчої влади і готувати пропозиції щодо удосконалення законодавства для покращення надання психологічної допомоги постраждалим особам та підтримки таких осіб, у тому числі дітей, з боку держави.

З метою аналізу ситуації щодо забезпечення захисту прав дитини в умовах воєнного стану, вирішення ключових питань, пов'язаних із життям та безпекою дітей у воєнний та післявоєнний часи, напрацювання відповідних пропозицій, при Офісі Президента України утворено Раду з питань, пов'язаних із життям та безпекою дітей у воєнний та післявоєнний часи (розпорядження Керівника Офісу Президента України від 18.05.2022

№ 12). Головою Ради є Керівник Офісу Президента України.

Водночас Кабінету Міністрів України належить забезпечити проведення державної соціальної політики, вжиття заходів щодо підвищення реальних доходів населення та забезпечення соціального захисту громадян; забезпечення підготовки проектів законів щодо державних соціальних стандартів і соціальних гарантій.

Таким чином, метою відновлення України від наслідків війни, повинна стати нова модель соціальної політики України, яка відповідає принципам і стандартам соціальної політики ЄС, покращує якість людського життя, протистоїть демографічним змінам, посилює рівень соціального захисту, сприяє скороченню бідності, посилює соціальну єдність, допомагає подолати дискримінацію в усіх її формах та відповідає фінансовим можливостям держави та спроможна подолати проблеми викликані російською агресією.

Соціальна політика має бути людиноцентричною, гнучкою та спроможною надавати послуги і виплати незалежно від місця перебування в Україні та базуватися на довгострокових цілях відповідно до соціальної політики ЄС. Соціальна політика не може формуватися окремо від політики зайнятості, яка в Україні розвивається як складова економічної політики.

Список використаних джерел:

1. Інформація щодо забезпечення прав дітей в умовах війни. Пресслужба Мінсоцполітики. Урядовий кур'єр 07.09.2022р. URL: <http://surl.li/oskyd> (дата звернення: 29.11.2023).

2. Держпортал розшуку дітей «Діти війни». URL: <https://childrenofwar.gov.ua/> (дата звернення: 29.11.2023).

3. Кабінет Міністрів схвалив механізм примусової евакуації дітей із зон активних бойових дій. Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, опубліковано 07 березня 2023 р. URL: <http://surl.li/fhhs1> (дата звернення: 29.11.2023).

Ігор МАМОНТОВ,

*Заслужений юрист України,
кандидат юридичних наук, професор
кафедри політичних наук і права*

Валерій КАРПУНЦОВ,

*Заслужений юрист України,
доктор юридичних наук, професор
кафедри політичних наук і права*

*Київський національний університет будівництва і архітектури
(Київ, Україна)*

ВІДБУДОВА УКРАЇНИ ЯК ЕЛЕМЕНТ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ У ВОЄННИХ КОНФЛІКТАХ: ФІНАНСОВО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Система міжнародних гарантій безпеки, що була побудована після Другої світової війни, зазнала докорінних дезінтеграційних зрушень з початком російської воєнної агресії проти України у 2014 році і засвідчує потребу у трансформаціях після повномасштабного російського воєнного вторгнення у лютому 2022 року. Потрібно зазначити, що найбільш суттєвим викликом для цієї системи стала спроможність забезпечити захист прав людини в умовах тотальної війни, коли країна-агресор – Російська Федерація – здійснює акти геноциду українського населення та знищує цілі населені пункти і агломерації. Водночас, міжнародні гарантії, котрі були надані Україні з підписанням Будапештського меморандуму 5 грудня 1994 року між Україною, Росією, Великою Британією та США (та приєднанням Франції та Китаю з застереженнями), є чинною міжнародною угодою, котра разом із усім комплексом міжнародних угод і декларацій становить набір зобов'язань провідних країн щодо недопущення збройної агресії проти України.

Тому загибель людей і руйнування, завдані російським воєнним вторгненням, окрім російських воєнних злочинів, є також наслідком невиконання своїх зобов'язань провідними країнами світу щодо Статуту ООН, Будапештського меморандуму та інших численних міжнародних документів. Наслідки цих трагічних подій повинні бути подоланими

спільними зусиллями провідних країн світу, насамперед наслідки руйнувань, за що повинна нести повну відповідальність країна-агресор Російська Федерація та її політичне і воєнне керівництво, а також особи, що вчиняли кримінальні правопорушення щодо прав людини в Україні. Наразі подолання руйнувань міжнародною спільнотою здійснюється безсистемно, здебільшого спорадично і лише на національному рівні ухвалюються окремі законодавчі акти.

Серед таких законодавчих актів насамперед головне місце займає Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій» 2389-ІХ від 09.07.2022 р. [1], котрий встановлює вимоги щодо загального Плану відновлення, зокрема на рівні громад розробляються та затверджуються місцеві плани, на рівні ОДА готуються проекти регіональних планів, які потім мають набути включення та затвердження Кабінетом Міністрів України у рамках Плану відновлення та розвитку регіонів.

Не менш значимим для відбудови є Закон України «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України» від 23.02.2023 р. [2].

У подальшому міжнародне співтовариство почало систематизувати і консолідувати фінансову політику щодо відбудови руйнувань в Україні: 20 червня 2023 року Європейська Комісія запропонувала створити новий фонд для підтримки відновлення, відбудови та модернізації України (Ukraine Facility), Європейський парламент підтримав ініціативу Єврокомісії щодо створення Ukraine Facility на суму 50 мільярдів євро [3].

Загалом, з огляду на особливості попередніх міжнародних зобов'язань провідних країн щодо гарантій української територіальної цілісності, необхідно хоча б таки ініціювати підписання конвенції про фінансування відбудови України, зокрема першочергово між державами-учасниками Будапештського меморандуму (окрім РФ) і Україною щодо забезпечення фінансування відбудови України. Країни-учасники Будапештського

меморандуму виступали гарантами територіальної цілісності, тому мають розділити відповідальність за незабезпечення своїх зобов'язань, водночас як Україна на виконання своїх зобов'язань відмовилася від ракетно-ядерних озброєнь. Така конвенція, на наше переконання, має носити відкритий характер для інших потенційних підписантів.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій» 2389-IX від 09.07.2022 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2389-20#Text> (дата звернення: 01.12.2023).

2. Закон України «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України» від 23.02.2023 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2923-20#Text> (дата звернення: 01.12.2023).

3. Європарламент підтримав створення програми Ukraine Facility на 50 млрд євро протягом 2024-2027 років. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України URL : <https://www.kmu.gov.ua/news/yeвроparlament-pidtrymav-stvorennia-prohramy-ukraine-facility-na-50-mlrd-ievro-protiahom-2024-2027-rokiv> (дата звернення: 01.12.2023).

Вікторія МИКОЛАЄЦЬ
доктор юридичних наук, доцентка,
Навчально-науковий інститут Права,
Державний податковий університет
(Ірпінь, Україна)

ОСОБИСТЕ НЕМАЙНОВЕ ПРАВО НА РОЗПОРЯДЖЕННЯ БІОМАТЕРІАЛОМ ОСОБИ ПІСЛЯ ЇЇ СМЕРТІ

У процесі розвитку технологій та методик лікування, удосконалення життя людини, а також у зв'язку з викликами сьогодення постають питання правового закріплення та регламентування певних прав у сфері особистих немайнових відносин, пов'язаних з природнім існуванням людини.

Глава 21 Книги II Цивільного кодексу України передбачає право на життя (ст.281), яке деталізується, зокрема і у праві жінки або чоловіка за медичними показаннями на проведення щодо них лікувальних програм допоміжних репродуктивних технологій згідно з порядком та умовами, встановленими законодавством; право на охорону здоров'я; право на медичну допомогу; право на інформацію про стан свого здоров'я; право на таємницю про стан здоров'я; права осіб, що перебувають на стаціонарному лікуванні у закладі охорони здоров'я; право на донорство.

Право на донорство деталізується у ст.290 ЦК України як право дієздатної фізичної особи бути донором крові, її компонентів, органів та інших анатомічних матеріалів та репродуктивних клітин. Варто підкреслити, що законодавець передбачає саме живого донора суб'єктом цих відносин. Однак, «фізична особа може дати письмову згоду на донорство її органів та інших анатомічних матеріалів на випадок своєї смерті або заборонити його» [1].

Анатомічні матеріали, відповідно до Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» визначаються як органи (їх частини), тканини, анатомічні утворення, клітини людини або тварини, фетальні матеріали людини; де фетальними матеріалами людини є мертвий ембріон (плід) людини, плацента та її оболонки [2].

Загальна Декларація про біоетику та права людини від 19 жовтня 2005 року визнала, що науково-технічний прогрес, заснований на свободі науки та наукових досліджень, приносить і може приносити людству значні блага, зокрема збільшуючи тривалість та покращуючи якість життя, та підкреслюючи, що такий прогрес завжди має бути спрямований на підвищення добробуту окремих осіб, сімей, груп або громад і людства в цілому і спиратися на визнання гідності людської особистості та загальну повагу та дотримання прав людини та основних свобод. Серед цілей називає: заохочення забезпечення справедливого доступу до медичних, наукових та технічних досягнень, максимально широкого поширення знань про такі досягнення; забезпечення захисту та реалізації інтересів нинішніх та майбутніх поколінь [3].

Серед таких сфер, водночас і прав особи, які потребують окремого правового відображення та втілення в законодавство є можливість розпорядження (кріоконсервованим) біоматеріалом особи після її смерті», яку визначають як постмортальна репродукція.

Постмортальну репродукцію варто розглядати як зачаття дитини після смерті одного або обох батьків шляхом проведення медичних маніпуляцій із генетичним матеріалом, вилученим до моменту смерті особи. Сучасний етап розвитку медицини та технологій дозволяє таке зачаття і народження дитини після смерті одного чи обох біологічних батьків. Попри це, відсутні єдині підходи щодо постмортальної репродукції у законодавстві країн світу.

Так, у Великобританії вже з 1990 року існує закон «Про запліднення людини та ембріологію» (The Human Fertilisation and Embryology Act) 1990 року, що передбачає таку можливість за попередньою письмовою згодою особи, що померла [4]. У США, в основному такі важливі питання вирішуються судом, який досить часто постановлює прогресивні та несподівані рішення., зокрема рішення у справі *Hecht v. Superior Court* (1993), де особа, яка померла – Вільям Кейн-старший зберіг у банку біоматеріали з метою подальшого викоистання та дозволив Кейн (своїй дівчині) і її лікарю вилучити біоматеріали в будь-який час у майбутньому. Апеляційний суд США оголосив, що біоматеріали є фактичною власністю. Крім того, суд встановив, що державний порядок не забороняє посмертне штучне запліднення або штучне запліднення незаміжньої жінки [5].

У справі PEJŘILOVÁ v. The Czech Republic (N 14889/19) скаржилася на відсутність поваги держави до її права на вибір батька своєї дитини, а також бажання її покійного чоловіка мати від неї дитину і вимагала дозволити їй продовжити процедуру допоміжної репродукції з використанням генетичного матеріалу її покійного чоловіка. Вона посилалася на статтю 8 Конвенції про захист прав і основоположних свобод. Зважаючи на те, що чеське законодавство не дозволяє штучне запліднення посмертно, заявниця скаржилась до ЄСПЛ. Однак, Суд дійшов висновку, що національні законодавчі норми були чіткими й були доведені до відома заявниці. Національні суди ретельно розглянули її аргументи, але вважали, що положення національного законодавства не можна ігнорувати (інформована згода чоловіка про знищення біоматеріалів після його смерті не може бути замінена рішенням суду). Однак, суд зазначив, що чеське законодавство не забороняє особам виїжджати за кордон з метою посмертного запліднення в країні, яка це дозволяє [6].

Наразі законодавство України не містить прямої заборони посмертної репродукції біоматеріалів, однак не містить чітких механізмів для реалізації права на репродуктивне відтворення після смерті (де були б передбачені правові та етичні питання процесу постмортальної репродукції, порядок надання і оформлення згоди особи на вилучення і використання біоматеріалів тощо). Позитивним кроком в цьому напрямку є зареєстрований Проєкт закону України від 04.10.2022 р. N 8097 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання постмортальної репродукції», який передбачає внесення змін як до ЦК, так і до ЗУ «Основи законодавства України про охорону здоров'я».

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. Ст.356.
2. Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині: Закон України від 17.05.2018 № 2427-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2018. № 28. Ст. 232.
3. Всезагальна декларація про біоетику та права людини. Ген. Конференція ЮНЕСКО жовтень 2005 р. URL: <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001461/146180r.pdf> (дата звернення:

04.12.2023).

4. Human Fertilisation and Embryology Act (1990). URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1990/37/contents> (дата звернення: 04.12.2023).

5. California. Court of Appeal, Second District, Division 7. Hecht v. Superior Court (Kane). Wests Calif Report. 1993 Jun 17. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/11648608/> (дата звернення: 04.12.2023).

6. Case of PEJŘILOVÁ v. The Czech Republic (Справа Педжілова v. Чехія): Постанова від 08.12.2022 № 14889/19. URL: https://ips.ligazakon.net/document/ES074263?an=16&le=tr_ua (дата звернення: 04.12.2023).

Наталія НОВИЦЬКА,
доктор юридичних наук, професор,
Державний податковий університет,
Андрій НОВИЦЬКИЙ,
доктор юридичних наук, професор,
Державний науково-дослідний інститут МВС України

ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА НА ІНФОРМАЦІЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Війна – виклик не лише для безпеки країни, а й для дотримання прав людини. *Окремого надважливого значення в умовах воєнного стану набуває проблема попередження несанкціонованого й безконтрольного поширення інформації, яка під час війни не підлягає розголошенню.* Ми стали свідками коли в ЗМІ публікували інформацію про військові маневри, переміщення військ, про забезпеченість конкретного підрозділу що призвело до непоправних наслідків. На законодавчому рівні було встановлено обмеження щодо поширення інформації, щодо вільного обігу певних видів інформації, введено спеціальні режими допуску журналістів до певних регіонів, територій для збору інформації. Досить поширеною стала практика щодо блокування сайтів із негативним контентом. Тому сьогодні в Україні доволі гостро стоїть питання співвідношення конституційного права людини на вільний збір та поширення інформації та обмеження цього права. Але виникає дискусійне запитання до якої межі можливе обмеження права людини на інформацію щоб ці обмеження не стали негативним чинником в подальшому в суспільстві та житті кожного громадянина держави.

З юридичної точки зору конституційне право кожного на свободу думки і слова та на вільне вираження своїх поглядів і переконань полягає в можливості кожної особистості самостійно визначати для себе систему моральних, духовних та інших цінностей та вільно, без будь-якого ідеологічного чи іншого контролю оприлюднювати свої думки шляхом використання будь-яких засобів їх вираження, у тому числі через поширення інформації у формі поглядів і переконань щодо різних питань

політичного, економічного, культурного, духовного життя суспільства і держави [1]. Право на свободу інформації є об'єктом конституційних правовідносин. Об'єктами конституційних правовідносин виступають насамперед вищі суспільно-політичні цінності, що набувають конституційного рангу і закріплені в конституційних принципах, у загальнорегулятивних нормах, програмних положеннях. Серед інших такими цінностями є права і свободи людини та громадянина[2].

Свободу інформації слід відрізнити від уседозволеності, яка своє ідеологічне обґрунтування отримала у філософії анархізму. Ознакою уседозволеності є відсутність у соціальній свідомості пріоритету національних інтересів. Таке суспільство не захищене від деструктивних комунікативних впливів. У результаті воно управляється ззовні, що виражається у відсутності самостійної політики. При цьому комунікативна залежність є результатом економічної та політичної залежності[3].

Право на свободу інформації є складовою інформаційної безпеки держави. У свою чергу, система інформаційної безпеки будь-якої країни є невід'ємною частиною загальної національної системи безпеки [4]. Тобто, забезпечуючи право на свободу інформації на рівні Конституції України для усіх і кожного, втім її можна у визначених законом випадках обмежити в національних інтересах і, як правило, це стосується інформації, що пропагує війну, національну та релігійну ворожнечу, зміну шляхом насильства конституційного ладу або територіальної цілісності України; пропагує фашизм та неофашизм; принижує або ображає націю чи особистість за національною ознакою; пропагує бузувірство, блюзнірство, неповагу до національних і релігійних святинь; принижує особистість, є проявом знуцання з приводу фізичних вад (каліцтва), з душевнохворих, літніх людей; пропагує невігластво, неповагу до батьків; пропагує наркоманію, токсикоманію, алкоголізм, тютюнопаління та інші шкідливі звички тобто всьому що загрожує суспільній моралі та забороняється до розповсюдження[5]. Дана норма не є новацією виключно українського законодавства.

Право на інформацію – одне з основоположних прав, якому надається велике значення в практиці Європейської комісії та Європейського суду з прав людини за статтею 10 Європейської конвенції з прав людини; воно закріплено й у статті 9 Європейської конвенції про транскордонне

телебачення, а також в усіх демократичних конституціях. Власником права є громадянин, котрий також має право вимагати, щоб інформація, яку він одержує, подавалася правдиво, якщо мова йде про повідомлення, та чесно, якщо йдеться про міркування. Реалізація зазначеного права пов'язана, відповідно до статті 10 Європейської конвенції з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду [6]. Отже, право на отримання достовірної та своєчасної інформації визначене не лише у міжнародних нормативно-правових актах, а і у законодавстві України.

Разом з тим, у час коли в країні діє особливий правовий режим можуть встановлюватися відповідні обмеження, зокрема і на право вільно збирати, зберігати та поширювати інформацію.

24 лютого 2022 року почалося повномасштабне вторгнення росії на територію суверенної України, і як наслідок, було оголошено військовий стан Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року №640/2022р. [6]. Відповідно до положень частини другої статті 64 Конституції України в умовах воєнного стану можуть бути обмежені деякі конституційні права і свободи громадян, зокрема право на вільне збирання, зберігання, використання і поширення інформації в будь-який спосіб [1]. Основними підставами для обмеження такого права слід вважати «захист інтересів національної безпеки та територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам». Звичайно, що будь які обмеження та заборони потребують чіткої конкретизації. З цією метою було видано Наказ головнокомандувача ЗСУ «Про організацію взаємодії між ЗСУ, іншими складовими сил оборони та представниками засобів масової інформації на час дії правового режиму воєнного стану» від 3 березня 2022 року №73 [7]. Цим наказом визначено алгоритм роботи з акредитованими представниками засобів масової інформації під час дії правового режиму воєнного стану, а також перелік

інформації, розголошення якої може призвести до обізнаності противника про дії Збройних Сил України, інших складових сил оборони, негативно вплинути на хід виконання завдань за призначенням під час дії правового режиму воєнного стану. Зокрема, заборонено поширювати описи, зображення та умовні позначки, які ідентифікують або можуть ідентифікувати об'єкти; інформація щодо операцій (бойових дій), які проводяться або плануються; інформація про переміщення та розгортання своїх військ (найменування, кількість, місця, райони, маршрути руху); інформація про ефективність сил і засобів радіоелектронної боротьби противника; інформація про відкладені або скасовані операції; інформація про зниклий або збитий літак, літальний апарат, зникле судно та пошуково-рятувальні операції, які плануються або проводяться; інформація про планування та проведення заходів забезпечення безпеки застосування військ (дезінформація, імітація, демонстративні дії, маскування, протидія технічним розвідкам та захист інформації); відомості про проведені інформаційно-психологічні операції, ті, що проводяться, а також плануються; інформація, яка має на меті пропаганду або виправдання широкомасштабної збройної агресії російської федерації проти України.

В умовах воєнного стану інтереси держави та прагнення забезпечити національну безпеку переважають над свободою вираження поглядів і правом вільно збирати зберігати та поширювати інформацію. Разом з тим, кожне обмеження повинно законним, мати легітимну мету та відповідати вимогам часу.

Таким чином можемо говорити про досить хитку межу між заборонаю на поширення інформації та заборонаю на її поширення. З однієї сторони це є необхідністю для забезпечення національного інтересу та з метою забезпечення досягнення загальних цінностей громадян, та із іншої – такі обмеження не повинні стати негативним чинником, які б призвели до негативних наслідків конкретного індивіду. Досягнути цієї «золотої» межі на практиці та ще й в умовах воєнного стану практично неможливо. Але поширення достовірної, достатньої для розуміння наслідків, інформація повинна бути забезпечена державою через ЗМІ, Інтернет чи іншими доступними шляхами.

Безперечно, вільний доступ до інформації – це передумова демократичного розвитку країни. Однак, зловживання правом свободи

інформації може стати причиною національної небезпеки, порушення громадського порядку, не контрольованості суспільства владою, пропаганди насильницької зміни влади, закликів до національної, релігійної, регіональної, расової ворожнечі, нівелювання правом людини на приватне життя, загрозою її безпеки. Тому, користуючись правом на інформацію, кожен громадянин повинен чітко розуміти та знати про відповідальність за порушення обмежень за розповсюдження такої.

Список використаних джерел:

1. Конституційні права, свободи і обов'язки людини і громадянина в Україні [за ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка]. – К. : Вид-во “Юрид. думка”, 2008. – 252 с.
2. Погорілко В.Ф. Конституційне право України : академічний курс [підручник] : [у 2 ч.] / [В. Ф. Погорілко, В. Л. Федоренко] ; за ред. В. Ф. Погорілка. – К. : ТОВ “Вид-во “Юрид. думка”, 2006. – 544 с.
3. Волков А.Г. Политический текст и свобода слова URL: http://www.nbuv.gov.ua/Articles/KultNar/knp50_2/knp50t2_96-99.pdf.
4. Задворний А. Інформаційна безпека і свобода слова в Україні / Свобода слова в Україні: стан, проблеми, перспективи : матеріали парлам. слухань у Верховній Раді України 10 квіт. 1997 р. [Є. І. Лук'яненко (упоряд.)]. – К. : Парлам. вид-во, 1997. – 136 с.
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Конвенція : офіц. текст : за станом на 01 червня 2010 року. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua>.
6. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022. № 64/2022. URL: <http://surl.li/bqxpg>.
7. Про організацію взаємодії між ЗСУ, іншими складовими сил оборони та представниками засобів масової інформації на час дії правового режиму воєнного стану: Наказ головнокомандувача ЗСУ від 3 березня 2022 року №73. URL: www.mil.gov.ua/content/mou_orders/nakaz_73_050322.pdf.

*Євген ПЕРЕГУДА,
доктор політичних наук, професор,
Заслужений працівник освіти України,
Київський національний університет будівництва і архітектури
(Київ, Україна)*

ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ВИБОРЧОГО ПРАВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Хоча тема конференції стосується, зокрема, набагато більш фундаментальних прав людини, також вагомою проблемою є реалізація в нинішніх умовах виборчого права. В Конституції України зазначено, що «народне волевиявлення здійснюється через вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії» [5], а в Виборчому кодексі України – що «вибори в Україні є основною формою народного волевиявлення, способом безпосереднього здійснення влади Українським народом» [1]. Враховуючи, що війну в Україні розглядають як протистояння між демократичним світом та світом диктатур, логічно, що проблема виборів також постала в умовах війни.

Протягом останніх місяців політичними елітами України активно дискутувалась ця проблема. Це було пов'язане, зокрема, з тим, що протягом найближчого року мав спливати конституційний термін повноважень глави держави та українського парламенту. Вже у травні в кулуарах про проведення виборів усіх органів влади восени 2023 р. говорили як про практично прийняте рішення. Проте пізніше ситуація змінилась, а в листопаді надійшли чіткі докази такої еволюції.

Зокрема, було оприлюднено інформацію про те, що *усі* фракції та депутатські групи Верховної Ради України підписали документ, згідно з яким виборів в Україні – ані президентських, ані парламентських – до кінця війни бути не повинно. Вони мають бути проведені не раніше ніж через півроку після скасування військового стану. Причому цей документ було підписано в присутності представника Європарламенту. [7]

Водночас опосередковане підтвердження цьому з'явилося в заяві Президента України, яка, на наш погляд, претендувала також на роль

ідеологічного обґрунтування перенесення виборів. В. Зеленський заявив, що готовий проводити президентські вибори в Україні, але не може цього зробити, оскільки більшість українців вважають голосування під час повномасштабної війни «небезпечним і безглуздим». [6]

Цікаво, що глава держави й раніше інколи ставив під сумнів вірогідність проведення виборів, але тоді акценти розставлялись інакше. Зокрема, він вказував на технічну складність проведення виборів, забезпечення участі в них значної кількості громадян, а саме тих, хто захищає батьківщину в складі ЗСУ, й тих, хто з початком війни виїхав за кордон.

Дійсно, наразі соціологи підтверджують наведену думку глави держави про негативне ставлення громадян до проведення виборів в умовах війни. Так, за результатами опитування Київського міжнародного інституту соціології, проведеного наприкінці вересня – на початку жовтня, за відтермінування виборів на період після війни виступає 81% громадян України, а за проведення їх у визначені Конституцією терміни – лише 16%. Причому це одне з небагатьох опитувань на соціально-політичну тематику, коли розбіжності між установками громадян різних регіонів суттєво не відрізняються. Наприклад, за перенесення виборів виступають 84% мешканців західних областей та 74% – східних. При цьому **«більшість українців і раніше, й зараз (65% станом на жовтень 2023 р.) негативно ставляться до ідеї дистанційного голосування через інтернет і переживають за ризики фальсифікацій. Підтримують ідею – 29%.»** [2]

Проте, зазначимо, що свідомість громадян надзвичайно амбівалентна. При тому, що 81% за перенесення виборів, 88% наполягають, що в Україні має будуватися розвинена демократична система відповідно до норм Європейського Союзу, й лише 7% погоджуються з обмеженням прав громадян. [2] Таке співвідношення може бути оцінене як певна суперечність.

Гіпотетично така суперечність може бути пояснена недооцінкою громадянами важливості виборчого права. Попри конкурентність усіх попередніх виборів та реальну зміну влади на них, вибори врешті решт не призводили до виправдання очікувань пересічних громадян, суттєвого покращення життя українців, зміни порядків у владних коридорах. Відтак, значущість виборів для громадян знижувалась, наслідком чого й були

революційні події, а також можна допустити розведення у свідомості громадян проблеми політичних та решти громадянських прав. Якщо першими вони нехтують, то другі, навпаки, високо цінують.

Але навіть якщо ця гіпотеза відповідає дійсності, слід зазначити, що це можливо для буденної свідомості, натомість для теоретичної, яка має бути властивою політичним елітам, державним функціонерам тощо – ні. Носій останньої повинен розуміти, що нехтування політичними правами рано чи пізно веде до занепаду й громадянських прав.

Проте можливе й інше пояснення зазначеної суперечності. Воно полягає в тому, що в широких колах суспільства поширене переконання, що Конституція України забороняє проводити вибори в умовах воєнного стану. За емпіричними дослідженнями, це стало реальністю тому, що більшість громадян навряд чи детально ознайомились з текстом Основного Закону, натомість вказана думка наполегливо проводилась у мас-медіа [6], внаслідок чого значною мірою сформувалась й громадська думка щодо проблеми. Адже з цього переконання випливало, зокрема, те, що тимчасове обмеження виборчого права санкціонується законодавством через загрози національній безпеці, а тому це не рівнозначно нехтуванню політичними правами, а має вимушений й тимчасовий характер.

Але справа в тому, що вказане переконання не відповідає дійсності. У частині третій статті 83 Конституції йдеться про те, що «у разі закінчення строку повноважень Верховної Ради України під час дії воєнного чи надзвичайного стану її повноваження продовжуються до дня першого засідання першої сесії Верховної Ради України, обраної після скасування воєнного чи надзвичайного стану» [5]

В. Карпунцов робить з цього наступний висновок: «якщо Конституція України чітко зазначила, що у разі закінчення строку повноважень ВРУ під час дії воєнного чи надзвичайного стану її повноваження продовжуються до дня першого засідання першої сесії ВРУ, обраної після скасування воєнного чи надзвичайного стану..., то для Президента України такої можливості не передбачено. **І це не випадковість. Це – запобіжник від узурпації влади особою, що обіймає посаду Президента України. Бо узурпування колегіальним представницьким вищим органом законодавчої влади є практично неможливим.**» [4]

Ми не можемо стверджувати однозначно, якою була б громадська

думка, якби медіа, експертне середовище та політикум не поширювали хибного твердження, що Конституція забороняє проведення виборів в умовах воєнного стану. Це лише наша гіпотеза, яка полягає в тому, що маніпулювання вказаних осіб та структур мало неминуче впливати на формування громадської думки з цієї проблеми.

Тому, на наш погляд, деякі аналітики, які підтримують ідею перенесення виборів, висувають все ж інші аргументи. Зокрема, спираючись на особливості української політичної культури, вони стверджують, що вибори зруйнують єдність суспільства, досягнуту на попередніх етапах війни. Це загрожуватиме національній безпеці та використовуватиметься ворогом. З останнім погоджуються й закордонні аналітики. [8] Але вітчизняні експерти аргументом на користь цього наводять те, що українська опозиція «позбавлена солідарної політичної відповідальності» й буде «дистанціюватись від непопулярних законопроектів». [3] З цим важко погодитись, оскільки, як ми бачили, опозиційні фракції та групи також підписали документ про відстрочення виборів. Натомість зовнішні експерти аналізують цю ситуацію в контексті відносин влади не стільки з інституціоналізованою політичною опозицією, скільки з військовими. Цікаво також, що автор вказаного аргументу наводить історичні приклади із створенням в часи війн урядів національної єдності в Ізраїлі та Великій Британії. Так, можливо, це недолік не стільки опозиції й зовсім не традиційної національної політичної культури, скільки самої влади? Вона має ініціювати створення таких політичних інститутів та інституцій, які започаткували б нові традиції політичної культури, спрямовані на збереження суспільної єдності.

Зокрема, це стосується й започаткування відкритості вітчизняної політики для суспільства. Чому досьгодні не опублікована вказана угода щодо перенесення виборів, що дало б громадянському суспільству оцінити її, аргументи підписантів та, відповідно, формулювати ставлення до проблеми на підставі належної інформації, а не маніпуляцій громадською думкою?

Можливо, противники проведення виборів й праві, коли стверджують, що вибори в нинішній ситуації не сприятимуть підвищенню легітимності влади, але також цьому не сприятимуть маніпуляції положеннями законів, малювання нових ліній політичного протистояння

тощо.

Не менш шкідливою й, на нашу думку, небезпечною є й критика прихильниками перенесення виборів своїх опонентів в тому, що вони слідуєть букві закону. [3] Відмова від слідування букві Конституції означає нівелювання принципів розбіжностей між Україною та агресором, самого смислу протистояння між демократичним світом та диктатурами.

Інша справа, що є розбіжність між правореалізацією та правотлумаченням, а також що існують суперечності між регулюванням одних й тих саме відносин різними законодавчими актами. Для їх подолання в демократичній країні існує, зокрема, судова система. Водночас це подолання можливе й шляхом внесення змін до законодавчих актів на підставі політичного консенсусу.

Наприклад, згідно зі ст. 20 Виборчого кодексу, «у разі введення в Україні чи в окремих її місцевостях воєнного або надзвичайного стану виборчий процес загальнодержавних виборів та/або виборчий процес відповідних місцевих виборів, що відбуваються на цих територіях або їх частині, припиняється з дня набрання чинності відповідним указом Президента України». [1] Як бачимо, це положення неповністю співпадає з вищевказаним буквальним читанням положень Конституції. Остання, безперечно, є актом вищої сили. Але ж прямої суперечності тут немає без додаткового тлумачення. Тому логічно було б обрати спосіб уточнення положень законодавчих актів.

Отже, проблему проведення або відстрочення виборів, відтак реалізації виборчого права або його тимчасового обмеження в умовах воєнного стану, слід вивести з вузького поля маніпулятивного тлумачення законів та перенести в поле дотримання проголошених Конституцією принципів державного ладу та демократії, відкритості політики (в усякому разі в тій частині, яка не суперечить зміцненню національної безпеки), ввести її в контекст формування громадської думки на основі належної інформації, а не маніпулятивного її викривлення, а також інституційної розбудови держави в інтересах згуртування суспільства.

Список використаних джерел:

1. Виборчий кодекс України: Закон України від 19 грудня 2019 р.

- №396-IX. Зі змінами. URL: <http://surl.li/dnbpc> (дата звернення: 01.12.2023).
2. Грушецький А. Коли мають бути проведені вибори, ставлення до голосування через інтернет та ставлення до можливого обмеження прав громадян: результати телефонного опитування 30 вересня – 11 жовтня 2023 року. URL: <http://surl.li/obuqq> (дата звернення: 30.10.2023).
3. Казарін П. Не час обирати. URL: <http://surl.li/obuql> (дата звернення: 04.12.2023).
4. Карпунцов В.В. Влада і опозиція на межі скоєння злочину. URL: <http://surl.li/obuqc> (дата звернення: 30.11.2023).
5. Конституція України. URL: <http://surl.li/obury> (дата звернення: 23.11.2023).
6. Лозовенко Т. Зеленський готовий провести вибори, але знає, що українці проти голосування під час великої війни. URL: <http://surl.li/obuqh> (дата звернення: 01.12.2023).
7. Усі фракції Верховної Ради домовились, що виборів в Україні до кінця війни не буде (рос.). URL: <http://surl.li/obupt> (дата звернення: 30.11.2023).
8. Russia is poised to take advantage of political splits in Ukraine. URL: <http://surl.li/obvmc> (дата звернення: 29.11.2023).

Олександр ПИЛИПЕНКО,
*доктор історичних наук, професор,
професор кафедри гуманітарних дисциплін
Національного університету харчових технологій
(Київ, Україна)*

ПРАВА ЛЮДИНИ ТА ДИТИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Майже два роки на українській землі триває трагедія – військова агресія Росії проти незалежної Української держави. Український народ продовжує гідно боротися із окупантами, відстоюючи права людини. Актуальність і важливість збереження прав людини, їх реалізація та захист в умовах війни є очевидними. Головною загрозою і перешкодою для реалізації прав людини стають збройні конфлікти. Саме в умовах конфліктів та війн порушення прав стають надзвичайно масштабними. Питання забезпечення прав людини в умовах війни потребує уваги і вивчення з боку науковців та громадськості. Воно включає в себе різноманітні аспекти проблеми порушення прав людини в умовах війни: порушення права на життя в умовах війни, порушення права людини на свободу від катувань, порушення права на безперешкодний доступ до медичної допомоги в умовах війни, міжнародно-правовий аспект забезпечення прав людини, взаємозв'язок війни та насильства, роль громадських організацій у забезпеченні прав людини під час війни, особливості реалізації права на освіту в умовах війни та ін.

Війна порушує майже всі аспекти життя людини, включаючи її права та свободи. У таких умовах, люди знаходяться під впливом насильства, дискримінації, тортур та інших форм порушення прав. Забезпечення прав людини в умовах війни є надзвичайно складним завданням, яке потребує комплексного підходу та співпраці всіх зацікавлених сторін.

Міжнародне право має важливе значення в забезпеченні прав людини під час війни, а міжнародні правові документи, зокрема Женевські конвенції, повинні забезпечувати права та захист життя людей під час війни, встановлювати правила поведінки з полоненими, військовополоненими, цивільними та іншими особами. Насильство та

порушення прав під час війни мають серйозні наслідки для людей, які їх зазнали. Забезпечення прав та свобод людини під час війни є важливим елементом збереження гуманності та цінностей, на яких базується наше суспільство. 24.02.2022 Президентом України В. Зеленським було підписано Указ № 64/2022 “Про введення воєнного стану в Україні”[1]. Таке рішення було ухвалено у зв’язку з військовою агресією Російської федерації проти України та початком війни на території нашої держави. **Воєнний стан** – це особливий правовий режим, який може впроваджуватись на певних територіальних одиницях держави, або ж охоплювати усю її територію. Відповідно до статті 64 Конституції України в умовах воєнного стану можуть встановлюватись окремі обмеження щодо прав і свобод громадян. Правове регулювання охорони прав людини і громадянина під час воєнного стану регламентується наступними нормативними актами:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р.
2. Указ Президента України “Про введення воєнного стану в Україні” від 24.02.2022 року.
3. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015.
4. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження порядку залучення працездатних осіб до суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану» від).

Ст. 64 Конституції України встановлює виключення, за яких можуть встановлюватись окремі обмеження прав і свобод людини [2]. Такою підставою безпосередньо виступає впровадження воєнного або надзвичайного стану. На період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватись конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30-34, 38, 39, 41-44, 53 Конституції України, а саме:

- недоторканність житла;
- таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції;
- невтручання в особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України;
- свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно

залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом;

– право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань;

– право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування;

– право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації;

– право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності;

– право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом;

право на працю;

– право на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів;

– право на освіту.

Проте Конституцією України встановлено, що в період дії воєнного стану не може бути обмежені:

- право на життя,
- право на повагу до гідності особи,
- право на свободу та особисту недоторканність,
- право на житло,
- право на шлюб тощо.

На тлі триваючої повномасштабної війни Російської федерації проти України, російськими окупантами вчинено незліченну кількість безжалісних злочинів, які порушують великий спектр прав та свобод громадян, що закріплені у міжнародних договорах, в тому числі у Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року, яку також йменують Європейською конвенцією з прав людини [3]. Зокрема, вже порушено такі права та заборони, визначені нормами Конвенції:

Право на життя (стаття 2 Конвенції), яка закріплює, що нікого не може бути умисно позбавлено життя інакше ніж на виконання смертного вироку суду, винесеного після визнання його винним у вчиненні злочину, за який закон передбачає таке покарання.

Заборона катування (стаття 3 Конвенції), яка у безумовних

формулюваннях встановлює, що «жодна людина не може зазнавати катувань чи нелюдського або такого, що принижує її гідність, поводження чи покарання» та водночас закріплює одну з фундаментальних цінностей демократичного суспільства: вона забороняє катування у всіх випадках, без обмеження в часі, не дозволяє будь-яких винятків, виправдань чи балансування інтересів, незалежно від поведінки відповідної особи та природи правопорушення і, як наслідок, гарантує неможливість відступу держав від зобов'язань за цією статтею.

Під час військових дій порушуються всі найважливіші права дитини: право на життя, право бути з родиною, право на охорону здоров'я, на розвиток особистості, а також на турботу та захист. Закон України «Про охорону дитинства» – основний закон України, який регулює права дітей в умовах війни [4]. Держава має зобов'язання вживати всіх необхідних заходів для забезпечення захисту прав дітей (у тому числі розшук, повернення в Україну дітей, незаконно вивезених за кордон). Не зважаючи на існування й міжнародних правових актів, що діють в умовах війни, права багатьох дітей досі порушуються.

Війна у нашій країні почалася не з моменту повномасштабного вторгнення Російської федерації на територію України, а ще з анексії Криму та російської збройної агресії на Донбасі. На той час Україна не мала досконалої законодавчої та нормативно-правової бази в сфері захисту прав дітей в умовах існування збройного конфлікту та захоплення частини територій України.

Відтоді законодавство щодо захисту прав дитини в умовах воєнного стану значно удосконалилось, однак залишається багато прогалин, які ще необхідно усувати шляхом прийняття та внесення змін до нормативно-правових актів, що регулюють окреслене питання. **На думку Катерини Дроб'язко,** важливим напрямом діяльності нашої держави у сфері захисту прав дитини є покращення чинного законодавства, ратифікація конвенцій, у тому числі імплементація норм міжнародного права [5, с. 97]. Україна є учасницею цілого ряду міжнародних документів у сфері забезпечення прав дитини. Однак в умовах воєнного стану, який запроваджено на території усієї країни, реалізувати виконання покладених на державу функцій щодо забезпечення захисту прав дитини вкрай важко.

Так, набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України «Про

утворення Координаційного штабу з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану» від 17.03.2022 № 302 [6]. Координаційний штаб є тимчасовим консультативно-дорадчим органом Кабінету Міністрів України, який створено для сприяння координації діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану. Основними завданнями Координаційного штабу є:

– координація дій органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування щодо організації евакуації дітей, зокрема дітей з інвалідністю, дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, неповнолітніх дітей, що проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування, які влаштовані на виховання та спільне проживання до прийомної сім'ї, дитячого будинку сімейного типу, які перебувають під опікою, піклуванням, які влаштовані до сімей патронатних вихователів, з небезпечних територій, а також створення безпечних умов для їх перебування;

- координація дій органів виконавчої влади щодо розміщення та задоволення потреб дітей, евакуйованих у безпечні регіони України, та тих, які переміщені у держави тимчасового перебування;

- здійснення контролю за постановкою на консульський облік дітей в державі їх тимчасового влаштування і визначення шляхів, механізмів та способів вирішення проблемних питань, що виникають під час постановки на консульський облік дітей, та забезпечення повернення дітей до України після припинення воєнних дій;

- визначення шляхів і способів вирішення проблемних питань щодо захисту прав дитини в умовах воєнного стану;

- моніторинг дотримання соціальних стандартів та прав дітей у державах їх тимчасового перебування, а також організація їх повернення в Україну;

Варто зауважити, що за невеликий період часу функціонування Координаційного штабу, було проведено значний обсяг робіт, а саме:

- здійснено евакуацію дітей з небезпечних територій та проведено координацію їх безпечного переміщення до місць тимчасового влаштування. З 20 тис. насильно вивезених окупантами дітей 387

повернуто до України;

- координовано роботу обласних військових адміністрацій та органів місцевого самоврядування для підготовки й організації безпечних місць для тимчасового розміщення евакуйованих дітей та задоволення їх потреб;

- забезпечено облік дітей, які виїхали на безпечну територію України або за межі України. Зокрема, урядом було ухвалено рішення щодо запровадження обліку інформації про дітей, які тимчасово переміщені (евакуйовані) на території України, де не ведуться бойові дії, або за межі України. Так, було створено Єдину інформаційно-аналітичну систему «Діти»;

- здійснюється через уповноважених представників моніторинг умов перебування дітей в Україні та за її межами, слідкування за дотриманням соціальних стандартів і прав дитини у державі її перебування й разом з консульськими установами та дипломатичними представництвами України здійснюються реалізація та захист прав та інтересів дітей, які перебувають за межами України;

- прийнято постанову Кабінету Міністрів України від 23.08.2022 № 940 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо удосконалення механізму проведення евакуації» та інші.

Держава також надала дітям право на безоплатну правову допомогу. Окрім безоплатної первинної правової допомоги (правової інформації та юридичних консультацій), діти мають право на безоплатну вторинну правову допомогу, яка полягає у захисті та представництві їх інтересів у судах, інших державних органах, а також складення документів процесуального характеру.

Внаслідок війни в Україні тисячі дітей залишилися сиротами, відірвані від своїх рідних і живуть у скрутному становищі. Порушені права дітей мають бути відновлені та захищені за допомогою національних та міжнародних інституцій. В умовах воєнного стану постало питання про можливість реального захисту прав дітей, які постраждали від російської агресії, залишилися без піклування батьків або перебувають у скрутному становищі. З моменту введення воєнного стану прийнято 14 законодавчих актів щодо захисту прав дітей в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Указ Президента України № 64/2022 “Про введення воєнного стану в Україні”. URL: https://ips.ligazakon.net/document/U064_22 (дата звернення: 15.10.2023).
2. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#top> (дата звернення: 15.10.2023).
3. Європейська конвенція з прав людини. URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ukr (дата звернення: 15.10.2023).
4. Закон України «Про охорону дитинства». *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 2001. № 30. Ст. 142.
5. Ніколайчук С. Захист прав дітей в умовах воєнного стану: проблеми теорії та практики. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. №4. С. 94-105.
5. Дроб’язко К. Як захистити права дитини в умовах воєнного стану. *Юридична газета*, 5 листопада 2022. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/yak-zahistiti-prava-ditini-v-umovah-voennogo-stanu.html> (дата звернення: 15.10.2023).
6. Постанова Кабінету Міністрів України «Про утворення Координаційного штабу з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану» від 17.03.2022 № 302 (Із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 217 від 10.03.2023). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/302-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.10.2023).

Алла БАБЮК

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри політичних наук і права,

Київський національний університет будівництва і архітектури

(Київ, Україна)

СУЧАСНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ, СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Україна є державою, де людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Саме така норма закріплена у статті 3 Конституції України [1]. Питання забезпечення і захисту прав і свобод людини завжди знаходиться в переліку пріоритетних та першочергових. Головним завданням держави є розроблення дієвих механізмів щодо утвердження та захисту прав і свобод людини.

Дослідженням питань захисту прав і свобод людини та громадянина займалися такі видатні українські вчені як: М. І. Козюбра, А. М. Колодій, Н. М. Оніщенко, В. Ф. Погорілко, М. П. Рабінович, О. В. Зайчук та інші.

В сучасному світі питання гарантій та захисту прав і свобод людини та громадянина знаходяться на одному з провідних місць. На міжнародному рівні, розвиток демократії в конкретній державі та й у світі в цілому, зокрема, залежить від рівня захисту прав та свобод людини та громадянина. Для нашої держави сьогодні, в умовах війни, питання захисту прав і свобод людини та громадянина, є надважливим.

На міжнародному рівні основоположними документами якими регламентується питання захисту прав та свобод людини є: Загальна декларація прав людини 1948 року [2], Європейська конвенція з прав людини 1950 року [3], Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 року [4], Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 року [5] та інші міжнародно-правові акти.

Права людини є складним, багатокomпонентним явищем. Права і свободи людини забезпечують різні сфери життя людини: соціальну, особисту, професійну, моральну, духовну, економічну, політичну та інші. Науковці запровадили цілу низку класифікацій прав людини, беручи за

основну певний критерій.

Варто окремо зупинитися на виділенні прав людини в залежності від часу їх виникнення. В науковій літературі використовують термін «покоління прав людини» та виділяють три покоління прав людини, зокрема:

- *Перше покоління* – громадянські й політичні права. Сюди належать право на свободу думки, совісті й релігії, право кожного громадянина на участь у державних справах, право на рівність перед законом, право на життя, свободу і безпеку особи, право на свободу від необґрунтованого арешту, затримання, право на гласний розгляд незалежним і неупередженим судом, із дотриманням усіх вимог справедливого розгляду справи, виборче право, свобода слова, друку і ряд інших [6].

- *Друге покоління* – соціально-культурні та соціально-економічні права і свободи. До них належать: право на працю, право на соціальне забезпечення, право на освіту, право на відпочинок, право на вільний вибір місця роботи, право на доступ до досягнень науки та культури та інші. Розглядаючи друге покоління прав людини, слід відмітити, що прийняття Загальної декларації прав людини 1948 року, справило позитивні тенденції щодо продовження руху вперед в розвитку та захисту прав людини.

- *Третє покоління* – це так звані солідарні права. До них належать: безпечне навколишнє середовище, право доступу до інформації, на спадщину людства та інші. Особливістю цього покоління прав людини є те, що це є права не конкретного індивіда, а колективні права.

Сьогодні науковці та практики все більше говорять про потребу виокремлення *четвертого покоління* прав людини. Появу нового покоління прав людини пов'язують із бурхливим розвитком науково-технічного прогресу, генної інженерії тощо [6].

Усі покоління прав людини закріплені і у міжнародних документах і в національному законодавстві. Однак, дуже важливим є питання розроблення дієвих механізмів захисту прав людини та контроль за дотриманням цих механізмів. У випадку коли у світі все частіше починають виникати порушення прав людини, варто розпочати роботу над розробкою нових важелів впливу, регулювання та захисту прав і свобод людини, зокрема, на міжнародному рівні.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Верховна Рада України. URL: <http://surl.li/gdyl> (дата звернення: 30.11.2023).
2. Загальна декларація прав людини: Декларація від 10.12.1948 р. Організація Об'єднаних Націй (ООН). URL: <http://surl.li/umvi> (дата звернення: 30.11.2023).
3. Європейська конвенція з прав людини: Конвенція від 14.11.1950 р. Рада Європи. URL: <http://surl.li/osjzb> (дата звернення: 30.11.2023).
4. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права: Пакт від 16.12.1966 р. / Організація Об'єднаних Націй (ООН). URL: <http://surl.li/osjzx> (дата звернення: 30.11.2023).
5. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: Пакт від 16.12.1966 р. Організація Об'єднаних Націй (ООН). URL: <http://surl.li/rlkf> <http://surl.li/rlkf> (дата звернення: 30.11.2023).
6. Конституційне право України: Підруч. для студ. вищ. навч. закл. За ред. В. П. Колісника та Ю. Г. Барабаша. Х.: Право, 2008. 416 с.

Владислав ЄГОРОВ,

*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри політичних наук і права,
email: egorov.1977@email.ua,*

Петро ДЬОМКІН

*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри політичних наук і права,
email: pdiomkin@gmail.com,*

*Київський національний університет будівництва і архітектури
(Київ, Україна)*

ЗАГАЛЬНА ДЕКЛАРАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ЇЇ ПОРУШЕННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

Вважається, що прийняття Загальної декларації прав людини ознаменувало початок нової епохи у міжнародному праві – епохи прав людини, у якій людина, її життя та особистість є найвищою цінністю. Попри невизначеність правового статусу Загальної декларації її прийняття визначили як створення галузі міжнародного публічного права – міжнародного права захисту прав людини [3; С.40].

Винятковість декларації прав людини убачають в тому, що полягає тому, що в ній концепція прав людини, з категорії національних систем права (передовсім європейських країн) стала юридичною категорією міжнародного права, встановила стандарт прав людини. Вважають, що цей документ перетворився від політичної декларації на політико – правовий документ, що вплинув на демократизацію багатьох держав, в тому числі України, яка визнавши Загальну декларацію прав людини та включивши до своєї Конституції чимало її нормативних приписів [2; С.14].

Загальновідомо, що військові дії створюють умови для порушення фундаментальних прав людини. Це умови, коли існує постійна загроза знищення, пошкодження, фізичного насильства котрі постають саме перед цивільним населенням, його майном. Окремою проблемою є й становище та дії військовослужбовців, вимоги до дій котрих в умовах збройного конфлікту виписані у законодавстві про традиції та звичаї війни, зокрема

про використання певних видів озброєнь, боєприпасів та становища військовополонених.

Частина положень декларації торкається прав людини котрі зазнають найбільшого порушення в умовах війни, зокрема цивільних громадян. Так, зокрема, ст.3 Декларації передбачає, що «... кожна людина має право на життя, на свободу і на особисту недоторканність», а ст. 9 передбачає, що ніхто не може зазнавати безпідставного арешту, затримання або вигнання. Стаття 12 Декларації [1] наголошує, що ніхто не може зазнавати безпідставного втручання у його особисте і сімейне життя, безпідставного посягання на недоторканність його житла, таємницю листування, його честь і репутацію. Декларацією передбачено, що кожна людина має право на захист закону від такого втручання або таких посягань.

В умовах воєнного стану на території країни цей правовий режим й його зміст (пов'язаний з обмеженням права виїзду з території певної країни), окупація певної території військами практика воєнного стану / окупації території входить у протиріччя з положенням статті 13 Декларації про те, що кожна людина має право вільно пересуватися і обирати собі місце проживання у межах кожної держави, а також те, що кожна людина має право покинути будь-яку країну, включаючи свою власну, і повертатися у свою країну.

Окремою проблемою пов'язаною з воєнними діями та їх наслідками є проблема становища біженців, або тимчасово переміщених осіб. Події нинішнього воєнного конфлікту виявили випадки того, що біженці поза межами своєї держави потрапляли в новому місці перебування у залежність, що й розглядає ст.4 Декларації, де зазначається, що ніхто не повинен бути в рабстві або у підневільному стані; рабство і работоргівля забороняються в усіх їх видах. [1]

Важливою проблемою, що постає як наслідок воєнних дій є проблема численних злочинів що здійснювались військовослужбовцями.(Зміст цих діянь був передбачений ще в Конвенції про закони і звичаї війни на суходолі 18.10. 1907 р. ст.23,25-28,47,50,55,56(набрала чинності в Україні 24.08 1991 р.) [4]. Про кричущі приклади таких дій є вже масові свідчення [5].

Водночас, особливої важливості у розслідуванні зазначених дій є чітка процедура доведення винуватості осіб у відповідних злочинних діях

на що звертається увага у статті 11 Декларації, оскільки «... кожна людина, обвинувачена у вчиненні злочину, має право вважатися невинною доти, поки її винність не буде встановлена в законному порядку шляхом прилюдного судового розгляду, при якому їй забезпечують усі можливості для захисту». В Декларації зазначається, що «...ніхто не може бути засуджений за злочин на підставі вчинення будь-якого діяння або за бездіяльність, які під час їх вчинення не становили злочину за національними законами або за міжнародним правом. Не може також накладатись покарання тяжче від того, яке могло бути застосоване на час вчинення злочину».

Особливою проблемою в умовах воєнних дій є становище військовополонених, (що передбачалося в ст. 4-10 Конвенції про закони і звичаї війни на суходолі 18.10. 1907 р.) практика утримання котрих може мати (і в багатьох випадках має) ознаки порушення прав людини, що зокрема передбачено ст. 5 Декларації де зазначається, що «... ніхто не повинен зазнавати тортур, або жорстокого, нелюдського, або такого, що принижує його гідність, поводження і покарання» [4; 1].

На нашу думку Декларація прав людини сформувавши базові (основні) природні права людини та обґрунтувавши можливість їх захисту, через спеціальне законодавство, не звернула увагу на базовий перелік обов'язків людини, зокрема виконуючи котрі людина може забезпечити виконання своїх прав. Ці обов'язки за багато років до часу появи Декларації були сформульовані ще в текстах «Декларації представників США, які зібралися на загальному конгресі» 04.07.1776 р. де зазначалося, що «... коли довга низка правопорушень і зловживань владою, незмінно спрямована на досягнення тієї мети, виявляє намір підпорядкувати народ абсолютному деспотизму, тоді народ має право та обов'язок повалити такий уряд і встановити нову форму убезпечення народу в майбутньому» та «Декларації прав людини та громадянина» 26.08.1789 р. доби революції у Франції де в ст. 27 зазначалося, що «... кожний, хто привласнює суверенітет має бути негайно страчений вільними людьми», а у ст. 35. проголошувалось що «..... коли уряд порушує права народу, повстання для народу і для кожної його частини є найсвятішим правом і невідкладним обов'язком» [6,7].

Список використаних джерел:

1. Загальна декларація прав людини. Прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р. (Док. ООН/PES/217A) . URL: <http://surl.li/nvauz> (дата звернення: 29.11.2023).

2. Кириченко В.Н., Соколенко Ю.М. Загальна декларація прав людини: історико – правові аспекти (до 70-річчя прийняття). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер. Юриспруденція. 2018. №36. Т.2. С.12-15.

3. Кузенко У.І. Загальна декларація прав людини як джерело універсальних міжнародно-правових стандартів прав людини. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: Журнал*. Серія Право. №9(21). 2020. С. 36-42.

4. Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі. 18.10.1907 р. (набрала чинності в Україні 24.08.1991 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#Text (дата звернення: 29.11.2023).

5. Російські вибори на ТОТ – юридично нікчемні. URL: <http://surl.li/oskdu> (дата звернення: 29.11.2023).

6. Декларація представників США, які зібралися на загальному конгресі. 04.07.1776 р. URL: <http://surl.li/oskej> (дата звернення: 29.11.2023).

7. Декларація прав людини та громадянина. 26.08.1789 р. URL: <http://surl.li/oskew> (дата звернення: 29.11.2023).

Ірина КОЗАКОВА,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри політичних наук і права
Київського національного університету будівництва і архітектури,
ORCID <https://orcid.org/0000-0002-9145-8994>

ПРОБАЦІЙНИЙ НАГЛЯД ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОМ УКРАЇНИ: В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ПЕНОЛОГІЇ

Законом України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань» № 3342-ІХ від 23.08.2023 (далі - Закон), який набере чинності 28.03.2024 впроваджено новий вид основного покарання - пробаційний нагляд [1].

Як вбачається зі змісту Закону метою таких змін визнано комплексний вплив на правопорушника без ізоляції від суспільства протягом 1-5 років (1-2 роки для неповнолітніх). Впровадження пробаційного нагляду скасовує такі основні види покарань як арешт та обмеження волі [1].

Відповідно до ч. 1 ст. 59-1 Кримінального кодексу України (далі - ККУ) (нова стаття в редакції Закону) покарання у виді пробаційного нагляду полягає в обмеженні прав і свобод засудженого, визначених законом і встановлених вирокіом суду, із застосуванням наглядових та соціально-виховних заходів без ізоляції від суспільства. Зі змісту ч. 2 ст. 59-1 КК (у редакції Закону) вбачається, що на засудженого до пробаційного нагляду судом в обов'язковому порядку покладаються такі обов'язки, як: 1) періодично з'являтися для реєстрації до уповноваженого органу з питань пробації; 2) повідомляти уповноважений орган з питань пробації про зміну свого місця проживання, роботи або навчання; 3) не виїжджати за межі України без погодження з уповноваженим органом з питань пробації [1].

Аналогічний обсяг обов'язків (за виключенням неможливості виїзду за межі України без погодження з уповноваженим органом з питань пробації) суд покладає на засудженого у разі звільнення його від відбування

покарання з випробуванням (чинна ч. 1 ст. 76 КК) [2]. Таким чином, пробаційний нагляд за видами обов'язків, які покладаються на засуджену особу під час його виконання, повністю дублює умовне звільнення від покарання з випробуванням, передбачене ст.ст. 75, 76 КК України, що порушує принцип пропорційності в кримінальному праві в цілому.

Однак, на думку законодавця, пробаційний нагляд є саме покаранням - обмеженням прав і свобод без ізоляції від суспільства. Пробаційний нагляд позбавлений такого елементу мети покарання як кара та виправлення, оскільки основними методами її досягнення визначено інші, некаральні методи, а саме: соціально-виховні та наглядові.

Зазначений висновок щодо відсутності каральної та виправної мети у пробаційного нагляду узгоджується і з положеннями Рекомендації СМ/Рес(2010) Комітету Міністрів державам-членам про Правила Ради Європи про пробацію (прийнята Комітетом Міністрів 20 січня 2010 року), відповідно до яких пробація належить до процесу виконання в суспільстві покарань і заходів, передбачених законом і призначених правопорушникові. Вона включає широке коло дій та заходів виховного впливу, таких як нагляд, контроль і надання допомоги, метою яких є залучення засудженого до громадського життя, а також забезпечення безпеки суспільства. У свою чергу, під наглядом у Рекомендації СМ/Рес(2010) розуміється як надання допомоги, яка спрямована на підтримку засудженого в суспільстві, з боку органу, який виконує покарання, або від його імені – іншим суб'єктом, так і будь-які дії щодо забезпечення виконання засудженим встановлених умов і покладених обов'язків, включаючи контроль за ним [3]. Тобто, поняття «пробаційний нагляд» не відображає обмежень, що застосовуються до засудженого під час відбування покарання, а характеризує захід, що здійснюється органом пробації щодо засудженого з метою дотримання ним певних обов'язків.

Таким чином, постає питання: чи відповідає впроваджений пробаційний нагляд поняттю та меті покарання, визначеній в ст. 50 ККУ, і як наслідок стане ефективним?

Так, відповідно до ст. 50 ККУ покарання є заходом примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні злочину, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого. Покарання має на меті не тільки кару, а й

виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами [2].

Відповідно до сучасної української теорії кримінального права до видів заходів кримінального примусу належить не лише покарання, а й інші заходи кримінально-правового характеру.

В. Я. Тацій, В. І. Борисов та В. І. Тютюгін зазначають, що сьогодні у кримінальному праві України сформований новий інститут «інших заходів кримінально-правового характеру». Така новела є логічним результатом втілення однієї з основних тенденцій розвитку сучасного кримінального законодавства багатьох європейських країн, що полягає в появі інших, окрім кримінальної відповідальності, заходів впливу на осіб, які вчиняють суспільно небезпечні діяння. Однією з основних ознак інших заходів кримінально-правового характеру є мета їх застосування, суть якої зводиться не до кари та виправлення особи, яка вчинила злочин, а до усунення умов, що сприяли вчиненню суспільно небезпечного діяння і можуть стати криміногенним чинником на майбутнє [4, с. 467].

Однак, на наш погляд, глобальна переорієнтація кримінально-правової політики на застосування альтернативних покаранню заходів кримінально-правового характеру, і як наслідок відмови від виправлення засудженого, може спричинити негативні наслідки у вигляді збільшення рецидиву злочинності серед осіб. У цьому контексті вважаємо за необхідне навести приклад досвіду США.

У 1970-х роках у США основною метою системи кримінального правосуддя були виправлення та реабілітація злочинців, а процес умовного звільнення був невід'ємною частиною цієї мети. Відповідно до прецедентного права, можливість умовного звільнення використовувалася як стимул хорошої поведінки за рахунок формування нових поглядів і переконань ув'язненого. При цьому, випробувальний період після звільнення був призначений для підтримки соціальної інтеграції колишніх правопорушників. Така кримінальна практика США, як досліджує Джеффри Лін, знижувала рівень рецидиву серед умовно звільнених осіб, і як наслідок – зменшувала зростання «тюремного населення та її масової культури у суспільстві» [5]. Проте, протягом 1980-х та 1990-х рр. система кримінального правосуддя США переорієнтувалася на цілі відплати, позбавлення прав та стримування. Вчений Саймон описує таку

переорієнтацію кримінального правосуддя, як «нова пенологія», характерними рисами якої є актуарний, корпоративний облік рецидиву, зосереджений на ефективному управлінні системними ресурсами та кримінальними ризиками [6]. Логічно, що «нова пенологія» США спричинила серйозні концептуальні зміни, які оцінюють особистість злочинця з погляду сукупного кримінального ризику, а не як особистість з особливими потребами, яка підлягає виправленню та лікуванню. Що стосується умовного звільнення, то в ракурсі «нової пенології» обов'язкові підстави у вигляді виправлення та реабілітації засудженого були скасовані, що спричинило: 1) посилення процедури нагляду при випробувальному терміні; 2) зростання числа скасування умовного звільнення за порушення звільненими умов випробувального строку; 3) зростання показників тюремного ув'язнення: злочинці потрапляють у затяжний цикл тюремного ув'язнення – звільнення та повторного ув'язнення (так зване «збовтування» або «покарання на виплат»).

Отже, приходимо до логічного висновку, що пробаційний нагляд, який позбавлений каральної та виправної мети, з точки зору традиційного підходу в кримінальному праві України, враховуючи Рекомендації СМ/Рес(2010) Комітету Міністрів державам-членам про Правила Ради Європи про пробацію, доцільно віднести не до покарання, а до іншого виду кримінального примусу - «заходів кримінально-правового характеру», спрямованих виключно на усунення умов, що сприяли вчиненню суспільно небезпечного діяння і можуть стати криміногенним чинником на майбутнє. При цьому, доцільно зауважити, що не дивлячись на загальні умови тренду «гуманізації» кримінально-правової політики, все ж таки, виправлення, як процес трансформації антикримінальних понять та переконань злочинця, має залишатися метою покарання.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань: Закон України від 23 серпня 2023 року № 3342-IX Відомості Верховної Ради України (ВВР). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3342-20#Text> (дата звернення: 04.12.2023).

2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 року No 2341-III. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, No 25-26, ст.131. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 04.12.2023).

3. Правила Ради Європи про пробацію Рекомендація CM/Rec(2010)1 (неофіційний переклад). URL : <https://rm.coe.int/16806f4097> (дата звернення: 04.12.2023).

4. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-е вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2015. 528 с.

5. Parole Revocation in the Era of Mass Incarceration Jeffrey Lin* Department of Sociology and Criminology, University of Denver. 2010. URL: <https://compass.onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1751-9020.2010.00335.x> (дата звернення: 04.12.2023).

6. Simon, Jonathan 1993. Poor Discipline: Parole and the Social Control of the Underclass, 1890–1990. Chicago: University of Chicago Press. Spohn, Cassia 2002. URL: https://www.academia.edu/67683432/Poor_discipline_Parole_and_the_social_control_of_the_underclass_1890_1990 (дата звернення: 04.12.2023).

Олена КУЛЕБА,
*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри політичних наук і права,
Київський національний університет будівництва і архітектури*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЖЕНЕВСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Відповідно до частини першої статті 4 Кодексу цивільного захисту України цивільний захист – це комплекс заходів, які реалізуються на території України в мирний час та в особливий період і спрямовані на захист населення, територій, навколишнього природного середовища, майна, матеріальних і культурних цінностей від надзвичайних ситуацій та інших небезпечних подій, запобігання виникненню таких ситуацій та подій, ліквідацію їх наслідків, надання допомоги постраждалим, здійснення державного нагляду (контролю) у сфері пожежної та техногенної безпеки.

Поруч з цим Женевські конвенції про поводження з військовополоненими та про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949, ратифіковані Україною 03.07.1954, а відтак є обов'язкові для застосування.

Женевська конвенція налічує 3 Додаткових протоколи до неї, і саме Додатковий протокол до Женевських конвенцій, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року визначає діяльність органів та підрозділів ДСНС, як сил цивільної оборони (статті 61 – 67 Глави VI).

Вищезазначені положення Протоколу I надають особовому складу ДСНС право продовжувати свою діяльність в умовах ведення воєнних дій, в тому числі, й на тимчасово окупованих територіях, що в свою чергу не вважається участю у таких воєнних діях.

Крім того особовий склад ДСНС, що продовжує виконувати завдання за призначенням користується захистом положень зазначеного Протоколу I, а права окупаючої держави обмежуються в частині втручання у діяльність таких підрозділів ДСНС.

Відповідно до вимог Женевської конвенції за жодних обставин їх

персонал не може бути примушений до діяльності, яка утруднювала б належне виконання цих завдань. Окупуюча держава не вносить жодних змін у структуру або персонал цих організацій, що могли б поставити під загрозу ефективне виконання цих завдань.

Тобто ДСНС, її органи та підрозділи фактично зобов'язані залишатися на тимчасово окупованих територіях та продовжувати виконання своїх обов'язків із гасіння пожеж, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій. У той же час представники відповідних територіальних органів Нацполіції, СБУ, військових формувань у перші дні повномасштабного вторгнення залишили окуповану територію.

Зауважимо, що при цьому виконання підрозділами ДСНС таких завдань без певної взаємодії з окупаційною владою є неможливим, зокрема зважаючи на необхідність постійного поповнення резерву паливно-мастильних матеріалів, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, в тому числі на об'єктах, де розміщена влада тощо.

Слід зазначити, що статтями 111-1 та 111-2 Кримінального кодексу України встановлена відповідальність за колабораційну діяльність та пособництво державі-агресору.

З огляду на що, після деокупації відповідних територій непоодинокими є випадки кримінального переслідування особового складу ДСНС у зв'язку із складнощами у кваліфікації правоохоронними органами дій таких осіб при виконанні своїх обов'язків.

Така сама ситуація скалась і з представниками освітньої галузі, медицини, які залишились на окупованих територіях і продовжують свою викладацьку та медичну діяльність. І тому на сьогодні це питання потребує нагального врегулювання на законодавчому рівні.

Список використаних джерел:

1. Женевська конвенція від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року про поводження з військовополоненими від 12.08.1949. URL: <http://surl.li/brsas> (дата звернення: 15.11.2023).

2. Кодекс цивільного захисту України. URL: <http://surl.li/giwu> (дата звернення: 15.11.2023).

3. Кримінальний кодекс України. URL: <http://surl.li/hwcs> (дата звернення: 15.11.2023).

*Олександр ЛИСЕНКО,
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри історії та права,
Черкаський державний технологічний університет
(Черкаси, Україна)*

ЖЕНЕВСЬКІ КОНВЕНЦІЇ ПРО ПРАВОВИЙ СТАТУС КОМБАТАНТІВ

В сучасних умовах агресії росії, ведення широкомасштабних військових дій на території України, проблематика правового статусу комбатантів набуває особливого значення. З початком конфлікту на сході України та анексією Криму росією в 2014 році, багато питань стосовно статусу військових, які брали участь в цих подіях та продовжують здійснювати визволення нашої держави від агресора, залишаються актуальними.

Аналіз правового статусу комбатантів в контексті війни на території України, розкривається через призму міжнародного гуманітарного права та конкретних міжнародних нормативних актів, зокрема Женевських конвенцій.

Вкрай важливими в сучасних умовах ведення військової агресії проти України, залишаються питання про військових полонених, захист цивільних осіб та інші аспекти, що визначають їхні права та обов'язки.

Дане коротке дослідження буде зосереджено саме на розгляді правових аспектів статусу комбатантів в Женевських конвенціях 1949 року.

Термін «комбатант» походить від французького «combattant» і означає особу що воює "той, що воює". Аналізуючи підходи до розуміння даного поняття в міжнародному праві, можемо констатувати, що комбатант – це особа, яка бере безпосередню участь у бойових діях в складі збройних сил воюючих сторін. До комбатантів належить особовий склад регулярних збройних сил (включаючи сухопутні, військово-морські та військово-повітряні сили), нерегулярних збройних сил (які мають постійний командний склад і носять видимі знаки розрізнення) та добровольці, які вступили на службу в регулярні або нерегулярні збройні сили.

Правовий статус комбатантів у Женевських конвенціях 1949 року можемо визначити аналізуючи права та обов'язки осіб, які беруть участь у бойових діях, визначені даними міжнародно-правовими акти.

Женевські конвенції складаються з чотирьох самостійних міжнародних договорів, які встановлюють норми гуманного поводження з учасниками збройних конфліктів, а також цивільним населенням. Вони були прийняті 12 серпня 1949 року в Женеві (Швейцарія) на Дипломатичній конференції, яка була скликана Міжнародним комітетом Червоного Хреста, за участі представників понад 60 держав світу.

Отже, розглянемо кожен з чотирьох Женевських конвенцій та визначимо правовий статус комбатантів.

Женевська конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях [1] (далі - перша Конвенція) встановлює правила щодо надання медичної допомоги та піклування пораненим і хворим військовослужбовцям. Відповідно до п.1. ст. 3 Конвенції кожна зі сторін конфлікту повинна гуманно ставитися до осіб, які не беруть активної участі у воєнних діях, зокрема до тих осіб зі складу збройних сил, які склали зброю, а також тих, які припинили участь у воєнних діях у зв'язку з хворобою, пораненням, триманням під арештом чи з будь-якої іншої причини, без будь-якої дискримінації за ознаками раси, кольору шкіри, релігії чи вірування, статі, походження чи майнового стану чи будь-якими іншими аналогічними критеріями [1]. Окрім цього дана конвенція передбачає право поранених і хворих на захист від фізичного та психічного насильства, а також забезпечення їхньої безпеки та достойного поводження. Окремо визначено систему запровадження розпізнавання та позначення захищених осіб, медичних закладів та транспорту геральдичною емблемою у вигляді червоного хреста на білому тлі. Сторони конфлікту відповідно до даної конвенції зобов'язані співпрацювати для надання медичної допомоги та обміну пораненими і хворими.

Женевська конвенція про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі [2] (далі - друга Конвенція) визначає права та захист осіб, які знаходяться у морських силах та стали пораненими, хворими або постраждали від корабельних аварій. Ця конвенція багато в чому повторює положення першої конвенції про права осіб, які не беруть активної участі у воєнних діях, проте

особливістю є саме визначення процедурних питань забезпечення належної та швидкої медичної допомоги для комбатантів та інших осіб на морі. Конвенція також гарантує недоторканість медичних закладів, персоналу та транспортних засобів, які перевозять поранених та хворих і визначає обов'язок рятування осіб, які перебувають в небезпеці, зокрема внаслідок корабельних аварій. Також для комбатантів передбачено право безпечного доступу до портів нейтральних держав, право закликати до милосердя капітанів нейтральних торговельних суден, яхт й інших суден, щоб вони брали на борт комбатантів та інших осіб, які зазнали корабельної аварії, а також підбирали померлих [2].

Женевська конвенція про поводження з військовополоненими [3] (далі – третя Конвенція) визначає права та захист для осіб, які потрапили в полон під час збройного конфлікту. Ст.4 Конвенції [3] визначає категорії комбатантів, що отримують статус військовополонених, а саме це особи, які потрапили в полон до супротивника й належать до однієї з таких категорій: особовий склад збройних сил сторін конфлікту, а також членів ополчення або добровольчих загонів, які є частиною цих збройних сил; члени ополчень, добровольчих загонів та рухів опору, які воюють на боці однієї зі сторін конфлікту; члени особового складу регулярних збройних сил, які заявляють про свою відданість урядові або владі, що не визнані державою, яка їх затримує.

Вцілому, права комбатантів, що набули статусу військовополонених у даній конвенції можливо згрупувати за такими напрямками:

1. Право на недоторканість та повагу до їхньої особи, честі та гідності.
2. Право на гуманне ставлення. Конвенція забороняє будь-які прояви насильства, фізичного калічення або медичні чи наукові експерименти будь-якого характеру.
3. Право на отримання необхідної медичної допомоги. Конвенція гарантує надання медичної допомоги військовополоненим, включаючи доступ до лікарської допомоги та гігієнічних умов утримання.
4. Право на військову ідентифікацію. Кожний військовополонений під час допиту зобов'язаний повідомити лише своє прізвище, ім'я та військове звання, дату народження та армійський, полковий, особовий чи серійний номер або, якщо цього немає, іншу рівноцінну інформацію. Причому, будь-які фізичні чи моральні тортури та будь-яка інша форма

примусу не можуть застосовуватися до військовополонених для одержання від них будь-яких відомостей.

5. Право на гуманний розгляд справ у випадках судового переслідування. Відповідно до п.2 ст.84 Конвенції за жодних обставин військовополоненого не може судити будь-який суд, який не надає необхідних загально визнаних гарантій незалежності й безсторонності й, зокрема, судова процедура якого не забезпечує підсудному прав та засобів захисту [3].

6. Право на контакт з міжнародними організаціями. Конвенція передбачає, що країна-сторона конфлікту має надавати всі можливості та дозволи на відвідування та зв'язок військовополонених з представниками міжнародних гуманітарних організацій.

Це далеко не вичерпний перелік прав комбатантів-військовополонених, визначених третьою конвенцією, проте даний вид дослідження не дозволяє розкрити всі аспекти проблематики.

Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни [4] (далі – четверта Конвенція) встановлює правила щодо захисту цивільного населення в умовах ведення військових дій. Дана четверта конвенція прямо не визначає права комбатантів, проте містить цілу низку відсильних норм до перших трьох Женевських конвенцій, щодо осіб які перебувають в зоні проведення бойових дій, окупації тощо. Четверта Конвенція забороняє напади на цивільних осіб та цивільні об'єкти та гарантує цивільним особам такі права, як право на життя, право на свободу, право на захист від голоду та хвороб, право на освіту та інше.

Слід принагідно відзначити, що Женевські конвенції 1949 року – єдині міжнародні договори, на рівні зі Статутом ООН, в яких беруть участь майже усі держави світу. Женевські конвенції діють разом із трьома Додатковими протоколами, що були прийняті пізніше. Ці Додаткові протоколи розширюють їхній зміст щодо захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру, встановлюють додаткові правила ведення війни та інше.

Відмова або ігнорування основних базових принципів та понять, визначених у цих конвенціях, ставить державу за межі цивілізованого співтовариства. Дії індивіда, що порушують ці норми, кваліфікуються як воєнні злочини, рівнозначні агресії, геноциду та злочинам проти людяності

і такі порушення розглядаються як міжнародні злочини, підпадаючи під юрисдикцію Міжнародного кримінального суду.

Отже, підводячи підсумки даного короткого дослідження правового статусу комбатантів у Женевських конвенціях 1949 року маємо відзначити:

1. Права та свободи комбатантів-військовополонених в Женевських конвенціях визначені досить повно та чітко;

2. Дотримання визначених нормативів державами збройного конфлікту має забезпечуватись державами-покровителями та системою міжнародно-правових інституцій;

3. Порушення прав комбатантів-військовополонених тягне за собою притягнення винних осіб до юридичної відповідальності.

Реалії сучасної агресії росії, на жаль, показали світовому співтовариству нездатність всієї системи міжнародного гуманітарного права забезпечувати права як комбатантів, так і цивільного населення. Маємо констатувати той факт, що нині діюча система міжнародних відносин, взаємних зобов'язань держав викладених у багатьох міжнародних договорах та угодах зазнала повного краху. Сьогодні країна-агресор може собі дозволяти порушувати основоположні принципи міжнародного права, «прикриваючись» загальними фразами, виправдовуючи знищення українського населення якимись «спеціальними денацифікаціями та демілітаризаціями», а всі міжнародні організації спостерігати це все та висловлювати «глибоке занепокоєння».

Заради досягнення миру та припинення війни, світова спільнота має чітко відпрацювати (прийняти) цілком нові механізми та дієві засоби впливу на країну, що порушує основоположні цивілізаційні гуманістичні принципи співіснування людства.

Список використаних джерел:

1. Про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях : Міжнародний акт. Конвенція. Дата підписання від 12.08.1949. Дата ратифікації Україною від 03.07.1954. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_151#Text (дата звернення: 05.12.2023).

2. Про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі : Міжнародний акт.

Конвенція. Дата підписання від 12.08.1949. Дата ратифікації Україною від 03.07.1954. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_152#Text (дата звернення: 05.12.2023).

3. Про поводження з військовополоненими : Міжнародний акт. Конвенція. Дата підписання від 12.08.1949. Дата ратифікації Україною від 03.07.1954. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text (дата звернення: 05.12.2023).

4. Про захист цивільного населення під час війни : Міжнародний акт. Конвенція. Дата підписання від 12.08.1949. Дата ратифікації Україною від 03.07.1954. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154?find=1&text=військовополон#w1_1 (дата звернення: 05.12.2023).

*Костянтин МАШКОВ,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри політичних наук і права
Київський національний університет будівництва і архітектури
адвокат,
(Київ, Україна)*

ТРУДОВІ ГАРАНТІЇ МОБІЛІЗОВАНИХ ПРАЦІВНИКІВ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

На сучасному етапі розвитку людство все частіше стикається з різноманітними негативними соціальними явищами: пандемією, збройними агресіями, війною тощо, зважаючи на що виникає необхідність у вдосконаленні нормативно-правових актів, що регулюють певні правовідносини у суспільстві, у тому числі й трудові.

Тема забезпечення трудових гарантій мобілізованих працівників під час дії воєнного стану є досить актуальною, оскільки воєнний конфлікт може суттєво впливати на умови праці, права та безпеку працівників, зокрема, в частині ризиків втрати роботи працівниками.

24 лютого 2022 року Указом Президентом України № 64/2022/2022-02-24 «Про введення воєнного стану в Україні» на території України було введено воєнний стан. Указом Президента України від 06 листопада 2023 року № 734/2023, затвердженим Законом України від 8 листопада 2023 року № 3429-ІХ, продовжено строк дії воєнного стану в Україні з 05 години 30 хвилин 16 листопада 2023 року строком на 90 діб, тобто, наразі режим воєнного стану на території України триває.

Однією із ключових трудових гарантій мобілізованого працівника є збереження за таким працівником місця роботи і посади.

Відповідно до ст. 119 Кодексу законів про працю України (надалі – КЗпП України), за працівниками, призваними на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу, військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період, військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період або прийнятими на військову службу за контрактом, у тому числі шляхом

укладення нового контракту на проходження військової служби, під час дії особливого періоду на строк до його закінчення або до дня фактичного звільнення зберігаються місце роботи і посада на підприємстві, в установі, організації, фермерському господарстві, сільськогосподарському виробничому кооперативі незалежно від підпорядкування та форми власності і у фізичних осіб - підприємців, у яких вони працювали на час призову.

Крім того, таким працівникам виплачується грошове забезпечення за рахунок коштів Державного бюджету України відповідно до Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей».

Іншою важливою трудовою гарантією є збереження страхового стажу. Так, згідно ч. 1 ст. 2 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу», військова служба є державною службою особливого характеру, яка полягає у професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я і віком громадян України (за винятком випадків, визначених законом), іноземців та осіб без громадянства, пов'язаній із обороною України, її незалежності та територіальної цілісності. Час проходження військової служби зараховується громадянам України до їх страхового стажу, стажу роботи, стажу роботи за спеціальністю, а також до стажу державної служби.

Мобілізованим працівникам, які отримали статус учасника бойових дій або особам з інвалідністю внаслідок війни, які працюють та статус яких визначений Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» здійснюється виплата допомоги по тимчасовій непрацездатності в розмірі 100 процентів середньої заробітної плати незалежно від стажу роботи (ст. 12 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»).

Крім того, для вищезазначених осіб передбачаються наступні трудові гарантії:

- використання чергової щорічної відпустки у зручний для них час, а також одержання додаткової відпустки із збереженням заробітної плати строком 14 календарних днів на рік (п.12 ст. 12 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»). Схожа норма визначена в Законі України «Про відпустки»: учасникам бойових дій, особам з

інвалідністю внаслідок війни, статус яких визначений Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», надається додаткова відпустка із збереженням заробітної плати тривалістю 14 календарних днів на рік (ст. 16² Закону України «Про відпустки»);

- переважне право на залишення на роботі при скороченні чисельності чи штату працівників у зв'язку із змінами в організації виробництва і праці та на працевлаштування у разі ліквідації підприємства, установи, організації (п. 13 ст. 12 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»).

Серед трудових гарантій важливо виокремити ще одну, а саме надання повної тривалості щорічної відпустки до настання шестимісячного терміну безперервної роботи у перший рік роботи на даному підприємстві за бажанням працівника, а саме особам, звільненим після проходження строкової військової служби, військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період, військової служби за призовом осіб із числа резервістів в особливий період, військової служби за призовом осіб офіцерського складу або альтернативної (невійськової) служби, якщо після звільнення із служби вони були прийняті на роботу протягом трьох місяців, не враховуючи часу переїзду до місця проживання відповідно до ст.10 Закону України «Про відпустки».

З огляду на вище зазначене, можна зробити висновок, що наразі рівень трудових гарантій для мобілізованих працівників є достатнім та таким, що попереджає збільшення кількості випадків безробіття серед демобілізованих військових.

Список використаних джерел:

1. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 р. №64/2022. 2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#n2> (дата звернення: 04.12.2023).
2. Про відпустки: Закон України від 15.11.1996 р. №504/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 04.12.2023).
3. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20.12.1991 р. №2011-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> (дата звернення:

04.12.2023).

4. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України від 22.10.1993 р. №3551-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> (дата звернення: 04.12.2023).

5. Кодекс законів про працю України 23.07.1996 р. від №322-08 . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 04.12.2023).

Ірина ПОХИЛЕНКО,
кандидат юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри політичних наук і права,
Київський національний університет будівництва і архітектури
(Київ, Україна)

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРИНЦИПИ ОБРОБКИ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ

Персональні дані є цінним активом, який може бути використаний для різних цілей, зокрема для ідентифікації особи, її зв'язків, місця перебування, фінансового стану тощо. Тому важливо забезпечити належний захист персональних даних від несанкціонованого доступу, використання, розголошення, знищення або псування.

Досліджуючи питання принципів обробки персональних даних слід керуватись положеннями статті 5 Конвенції про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних від 28 січня 1981 р, статтею 6 Директиви 95/46/ЄС Європейського Парламенту і Ради «Про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і про вільне переміщення таких даних» від 24 жовтня 1995 року, статтею 5 Регламенту Європейського парламенту та Ради ЄС 2016/679 від 27 квітня 2016 р. «Про захист фізичних осіб щодо обробки персональних даних та вільного обігу таких даних», статтею 6 Закону України «Про захист персональних даних» від 01 червня 2010 р.

В науковій літературі [1, с. 44] під принципами розуміються правила, що їх повинен дотримуватися будь-який володілець у ході виконання будь-якої обробки, на яку поширюються вказані документи. В узагальненому вигляді вказані принципи можна викласти так:

- законність і справедливість (англ. fairness, станом на сьогодні цей принцип частіше формулюється як принцип прозорості обробки персональних даних);
- легітимної мети;
- пропорційність до персональних даних до легітимної мети;

- точність (вірогідність), актуальність персональних даних;
- обробка персональних даних у формі, що допускає ідентифікацію фізичної особи, якої вони стосуються, не довше, ніж це необхідно для законних цілей, для яких їх збирали або надалі обробляли.

Слід відмітити, що хоча Загальна декларація прав людини (далі – Декларація) не містить прямих норм про захист персональних даних, проте, деякі її статті можуть бути інтерпретовані як такі, що захищають право людини на приватність, яке є одним з основоположних принципів захисту персональних даних.

Так, стаття 12 Декларації гарантує кожній людині право на захист від незаконного втручання в її особисте життя, сімейне життя, житло та кореспонденцію. Це право також може бути інтерпретовано як таке, що захищає персональні дані від незаконного збирання, використання та зберігання.

Крім того, стаття 18 Декларації передбачає, що кожна людина має право на свободу думки, совісті і релігії. Це право також може бути інтерпретовано як таке, що захищає персональні дані, які стосуються релігійних переконань людини.

Проте, 24 лютого 2022 року Законом України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України було запроваджено воєнний стан, який триває й нині, в зв'язку з цим, неабиякої популярності набуває інститут капеланства.

Відповідно до Закону України «Про Службу військового капеланства» від 30.11.2021 року задоволення духовно-релігійних потреб - система заходів, спрямованих на забезпечення реалізації конституційного права військовослужбовців, працівників Збройних Сил України, Національної гвардії України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань та Державної прикордонної служби України і членів їх сімей на свободу світогляду та віросповідання шляхом здійснення душпастирської опіки, релігійно-просвітницької роботи, соціально-добродійної діяльності та консультування командування з релігійних питань.

Також стаття 10 Закону України "Про Службу військового

капеланства" визначає два положення, які стосуються конфіденційності інформації, що стає відомою військовому капелану під час здійснення військової капеланської діяльності.

Перше положення передбачає, що така інформація є конфіденційною. Це означає, що військовий капелан не має права розголошувати її будь-кому, включаючи військове командування, правоохоронні органи та навіть сім'ї військовослужбовця, якому вона стосується.

Друге положення передбачає, що військовий капелан має право не відповідати на запитання щодо фактів і обставин, які стали йому відомі під час сповіді. Це право є священним і не може бути обмежене ніким, включаючи військове командування.

Але, в умовах війни виникають додаткові ризики щодо конфіденційності, зокрема:

Посилення контролю за діяльністю військових капеланів з боку військового командування та правоохоронних органів.

Зростанням рівня стресу та тривоги серед військовослужбовців, що може призвести до збільшення кількості конфіденційних розмов із військовими капеланами.

Можливістю використання військових капеланів як агентів спецслужб для збору розвідувальної інформації. В якості прикладу можна навести повідомлення секретаря Ради національної безпеки та оборони Олексія Данілова [2], про те, що в Українській православній церкві московського патріархату було дуже багато шпигунів російської федерації, частину з яких було обміняно на українських бранців.

Підсумовуючи викладене, можна прийти до висновків про необхідність удосконалення законодавства, щодо діяльності військових капеланів, зокрема, посилення рівня конфіденційності, створення ефективних механізмів контролю за дотриманням вимог законодавства щодо захисту персональних даних військовослужбовців, провести інформаційно-роз'яснювальну кампанію серед військовослужбовців та військових капеланів щодо їхніх прав та обов'язків у сфері захисту персональних даних.

Список використаних джерел:

1. Бем М. В., Городиський І. М., Саттон Г., Родіоненко О. М.

Захист персональних даних: Правове регулювання та практичні аспекти: наук.-практ. посіб. Київ: К.І.С., 2021. 160 с. URL: <https://rm.coe.int/handbook-pers-data-protect-2021-web/1680a37a69> (дата звернення: 05.12.2023).

2. Частину шпигунів з УПЦ МП обміняли на українських бранців – Данілов. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3692556-castinu-spiguniv-z-upc-mp-obminali-na-ukrainskih-branciv-danilov.html> (дата звернення: 05.12.2023).

Oleg KHALABUDENKO

*PhD (Law), Associate Professor Political Science and Law Department
Kyiv National University of Construction and Architecture,
Independent expert of the Working Group on drafting the
Urban Planning Code of Ukraine under the Committee on Organization
of State Power, Local Self-Government, Regional Development and Urban
Planning of the Verkhovna Rada of Ukraine,
Public Member of the World Economic Forum*

THE RIGHT TO ADEQUATE HOUSING: INTERNATIONAL, NATIONAL AND LOCAL

It is undeniable that housing is a fundamental human right, as it is key to human well-being and serves as the foundation for other rights, including the right to health, education, water and sanitation, freedom of association and expression, and the right to life itself. It is this understanding of the right to adequate housing that gives it meaning in the context of human rights.

Human rights approaches arising from internationally agreed instruments can influence the way in which States support the homeless in the face of other competing influences. Indeed, there are a plurality of normative systems within the decision-making environment of State bodies. The advancement of human and housing rights competes with pressures for profits, market competitiveness, efficiency and cost-effectiveness in the neo-liberal climate [1].

The armed aggression against Ukraine and the resulting influx of refugees and internally displaced persons have extremely exacerbated the housing problem. For the fall of 2023, almost 160 thousand buildings and structures in Ukraine destroyed due to Russian aggression, about 20 thousand of which are multi-storey buildings [2].

Thus, issues to the right to adequate housing have become particularly relevant.

The rights to housing originally established as part of the development of international human rights. In addition, numerous scholars and social advocates claim that the global legal interpretation of the right to housing served as the basis for national legal systems.

After the second World War (1939-45) the nations of the world set out in the Universal Declaration of Human Rights, 1948, (UDHR), the first clear articulation of all these rights, civil and political, as well socio-economic [1]. From this moment until the events related to the aggression against Ukraine, starting from 2014, human rights have been a kind of “currency of international standards and comparisons”, a source of legislative inspiration.

So, the right to housing as a fundamental human right for the first time was recognized in the Universal Declaration of Human Rights [3] (Article 25(1)):

Everyone has the right to a standard of living adequate for the health and well-being of himself and of his family, including food, clothing, housing, and medical care and necessary social services, and the right to security in the event of unemployment, sickness, disability, widowhood, old age or other lack of livelihood in circumstances beyond his control.

The development of the provisions of the Universal Declaration of Human Rights embodied in most human rights instruments and regarded as an integral part of economic and social rights.

These conventions are:

INTERNATIONAL COVENANT ON ECONOMIC, SOCIAL AND CULTURAL RIGHTS [4] (Article 11(1)) – The States Parties to the present Covenant recognize the right of everyone to an adequate standard of living for himself and his family, including adequate food, clothing and housing, and to the continuous improvement of living conditions. The States Parties will take appropriate steps to ensure the realization of this right, recognizing to this effect the essential importance of international co-operation based on free consent.

International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination [5] (Article 5(e)(iii)) – States Parties undertake to prohibit and to eliminate racial discrimination in all its forms and to guarantee the right of everyone, without distinction as to race, colour, or national or ethnic origin, to equality before the law, notably in the enjoyment of the following rights: (e) Economic, social and cultural rights, in particular: (i) The rights to work, to free choice of employment, to just and favourable conditions of work, to protection against unemployment, to equal pay for equal work, to just and favourable remuneration; (ii) The right to form and join trade unions; (iii) The right to housing.

Convention on the Rights of the Child [6] (Article 27 (1)) – States Parties recognize the right of every child to a standard of living adequate for the child's physical, mental, spiritual, moral and social development.

Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, New York, 18 December 1979 [7] (Article 14(2)) – States Parties shall take all appropriate measures to eliminate discrimination against women in rural areas in order to ensure, on a basis of equality of men and women, that they participate in and benefit from rural development and, in particular, shall ensure to such women the right: (h) To enjoy adequate living conditions, particularly in relation to housing, sanitation, electricity and water supply, transport and communications.

Convention relating to the Status of Refugees [8] (Article 21) – As regards housing, the Contracting States, in so far as the matter is regulated by laws or regulations or is subject to the control of public authorities, shall accord to refugees lawfully staying in their territory treatment as favourable as possible and, in any event, not less favourable than that accorded to aliens generally in the same circumstances.

Even during times of peace and apparent progress in implementing human rights, the fulfillment of the right to adequate housing greatly influenced by prevailing political regimes and the level of industrial or political development. Really, the widespread recognition of international instruments does not, however, guarantee the right to housing is well implemented at the national level [9].

The problem of the authority of international legal instruments becomes even more pressing in light of the aggression against Ukraine. It raises doubts about the observance of human rights, including the right to housing. In case the system of international legal instruments that serves as their foundation loses its authority and political/legal significance under such circumstances, the situation worsens.

As a rule, when a State ratifies one of the Covenants, it accepts a solemn responsibility to apply each of the obligations embodied therein and to ensure the compatibility of their national laws with their international duties, in a spirit of good faith. Through the ratification of human rights treaties, therefore, States become accountable to the international community, to other States, which have

ratified the same texts, and to their own citizens and others resident in their territories [10].

The Guidelines for the Implementation of the Right to Adequate Housing the following implementation measures are:

(a) States, including their judiciaries, must ensure that the right to adequate housing is recognized and enforceable as a fundamental human right through applicable constitutional and legislative provisions or through interpretations of interdependent rights such as the right to life. It should be integrated into policy and programme design and included in the training of lawyers and judges;

(b) The right to housing should be defined as the right to live in a home in peace, security and dignity, and include security of tenure, availability of services, affordability, habitability, accessibility, appropriate location and cultural adequacy;

(c) Courts should adopt interpretations of domestic law that are consistent with the right to housing when exercising judicial review and Governments should promote such interpretations, including in pleadings in court cases;

(d) The right to housing must be recognized and affirmed as indivisible and interdependent with other rights, including the rights to life, security of the person and equality, and these rights should be interpreted to the greatest extent possible in such a way as to facilitate the full protection of the right to housing [11].

Thus, the obligation of States to recognize the right to housing manifests itself in several key areas. Firstly, all countries must recognize the human rights dimensions of housing, and ensure that no measures of any kind taken with the intention of eroding the legal status of this right. Second, legislative measures, coupled with appropriate policies geared towards the progressive realization of housing rights, form part of the obligation 'to recognize'. Any existing legislation or policy which clearly detracts from the legal entitlement to adequate housing would require repeal or amendment. Policies and legislation should not be designed to benefit already advantaged social groups at the expense of those in greater need. Thirdly, a genuine attempt must be made by States to determine the degree to which this right is not in place, and to target housing policies and laws towards attaining this right for everyone in the shortest possible time. In this respect, States must give due priority to those social groups living in unfavorable conditions by according them particular consideration [12].

The right to adequate housing is relevant to all States, as they have all ratified at least one international treaty referring to adequate housing and committed themselves to protecting the right to adequate housing through international declarations, plans of action or conference outcome documents [13]. However, given the current transformative changes in the realm of human rights, it is evident that the dialectical relationship between national legal systems and the international community on one hand, and national legal systems and citizens on the other, is undergoing a significant shift.

In our view, local communities should be the mediators of the right to adequate housing, and possibly other basic human rights as well. Indeed, the growing role of cities in modern society and their changing role on a global scale allows us to raise the question of the special nature of the social and legal organization of a modern city. In this case, the once homogeneous legal space of the national state acquires a differentiated form of its organization – local (city) and national law [14]. Moreover, each of these loci interacts in a special way with international aspects of legal phenomena and processes [15].

The involvement of local communities in realizing the right to adequate housing could be achieved through the establishment of inclusive institutions based on the concept of the ‘right to the city’. Only then, in our view, can the realization of the right to adequate housing be truly successful.

In this regard, it is necessary to recall the basic rules-recommendations in the acts of the UN General Assembly and the Council of Europe based on the idea of the ‘right to the city’, in particular:

The 2030 Agenda for Sustainable Development, which sets out 17 Sustainable Development Goals (SDGs) [16];

The New Urban Agenda, the outcome document agreed upon at the Habitat III conference in Quito, Ecuador, in October 2016 [17];

European Urban Charter II (New Urban Manifesto) Adopted by the Congress during its 15th Plenary Session on May 29, 2008 in Strasbourg [18];

THE EUROPEAN CHARTER OF EQUALITY OF WOMEN AND MEN IN THE LIFE OF LOCAL COMMUNITIES Presented at the General Assembly of the Council of European Municipalities and Regions, Innsbruck, May 2006, drawn up by the JURISPRUDENCE THE ROLE OF SOCIETY IN THE DEVELOPMENT OF SCIENTIFIC IDEAS 72 Council of European

Municipalities and Regions within the framework of the 5th Community Action Program for Gender Equality [19]; as well as some other acts,

These acts aims to ensure responsive, inclusive, participatory and representative decision-making at all levels, emphasizing the importance of public access to information, protection of fundamental freedoms and the promotion of nondiscriminatory laws and policies for sustainable development [20]. The realization of these objectives, however, should not considered as an end in itself. Instead, the focus should be on providing adequate housing for all people in the community taking into account the guidelines proposed by international instruments in this field.

In fact, “housing is only one dimension albeit a crucial one of the wider right to the city as an oeuvre that constitutes a fundamental analysis and contesting of the way urban space is produced with primarily its exchange values in mind, producing alienation, exclusion and expropriation” [21].

Furthermore, we believe that only by implementing inclusive urban institutions can we effectively address the fundamental issue of recognizing and safeguarding the right to adequate housing while ensuring forms of its realization aligns with core principles of this right.

The realization of the right to adequate housing through inclusive institutions facilitated by the intricate structure of this right itself. Thus, the right to adequate housing contains freedoms. These freedoms include: Protection against forced evictions and the arbitrary destruction and demolition of one’s home; The right to be free from arbitrary interference with one’s home, privacy and family; and The right to choose one’s residence, to determine where to live and to freedom of movement.

The right to adequate housing contains entitlements. These entitlements are – Security of tenure; Housing, land and property restitution; Equal and non-discriminatory access to adequate housing; Participation in housing-related decision-making at the national and community levels [22].

In addition, the right to adequate housing include the following: *Availability of services, materials, facilities and infrastructure; Affordability; Habitability; Accessibility; Location; Cultural adequacy* [23].

Thus, the assertion that the realization of the right to adequate housing is only possible within the framework of building inclusive urban institutions

further supported by the fact that this right, while considered a fundamental human right in its own right, is closely linked to other basic rights.

Truly that “housing rights can and are violated in much the same way as other human rights, with which these rights are indivisible and interdependent. While the violations of rights associated with the practice of forced evictions is perhaps the most obvious active violation of the right to housing is the very widespread practice of forced evictions, housing rights violations, of course, are not isolated to forced evictions. For example, a general decline in living and housing conditions, directly attributable to policy and legislative decisions by States parties, and in the absence of accompanying compensatory measures, would violate internationally recognized housing rights standards. Similarly, acts of racial or other forms of discrimination in the housing sphere, demolition or destruction of housing as a form of punishment, failing to reform or repeal legislation inconsistent with the contents of housing rights and a range of additional actions have been declared in principle, to constitute further violations of the right to adequate housing” [24].

In summary, a brief analysis of the right to adequate housing yields the following conclusions:

(1) For the first time, the right to adequate housing is enshrined in international law, granting it primarily ‘declaratory authority’;

(2) Implementing and enforcing the right to adequate housing in national law is challenging due to the complexities of national legal systems, particularly in the context of ‘international-national’ relations;

(3) Addressing the right to adequate housing requires strengthening the role of local communities and fostering inclusive urban institutions;

(4) The latter point further supported by the fact that, by its very nature, the right to adequate housing is closely connected to other rights, which can only be achieved together in the context of inclusive institutions.

References

1. Kenna, P. (2005). Housing rights and human rights. Brussels:FEANTSA (European Federation of National Organisations working with the Homeless).

2. Майже 160 тисяч будівель і споруд в Україні зруйновані через війну// Укрінформ – <http://surl.li/oovmu> (date of access: 12.12.23)

3. Universal Declaration of Human Rights, 1948 – <http://surl.li/oovmw> (date of access: 12.12.23)
4. INTERNATIONAL COVENANT ON ECONOMIC, SOCIAL AND CULTURAL RIGHTS – <http://surl.li/mzyfr> (date of access: 12.12.23)
5. International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination – <http://surl.li/gthcc> (date of access: 12.12.23)
6. Convention on the Rights of the Child – <http://surl.li/fwfwl>(date of access: 12.12.23)
7. Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women – <http://surl.li/nduzo>(date of access: 12.12.23).
8. Convention relating to the Status of Refugees – <http://surl.li/gycaw> (date of access: 12.12.23)
9. Vols, M., & Dyah Kusumawati, E. (2020). The International Right to Housing, Evictions and the Obligation to Provide Alternative Accommodation. *Asia Pacific Journal on Human Rights and the Law*, 21(2), 237-269.
10. Fact Sheet No.16 (Rev.1), The Committee on Economic, Social and Cultural Rights – <http://surl.li/opazk> (date of access: 12.12.23).
11. Guidelines for the Implementation of the Right to Adequate Housing –<http://surl.li/oovnm> (date of access: 12.12.23)
12. Alston, P. & Quinn, G. ‘The Nature and Scope of States Parties Obligations under ICESCR,’ 9 *HRQ*156-229 (1987).
13. The human right to adequate housing. Special Rapporteur on the right to adequate housing – <http://surl.li/oovnr> (date of access: 12.12.23).
14. Халабуденко О. А. МІСЬКЕ ПРАВО: СУЧАСНИЙ ПРАВОВИЙ ЛАНДШАФТ//SCIENTISTS AND MODERN THEORETICAL IDEAS Abstracts of XXXV International Scientific and Practical Conference Haifa, Israel (September 04-06, 2023) – <http://surl.li/oovpp> (date of access: 12.12.23)
15. The 2030 Agenda for Sustainable Development, which sets out 17 Sustainable Development Goals (SDGs) – <http://surl.li/oovnu> (date of access: 12.12.23)
16. The New Urban Agenda, the outcome document agreed upon at the Habitat III conference in Quito, Ecuador, in October 2016 – <http://surl.li/oovoa> (date of access: 12.12.23)

17. European Urban Charter II (New Urban Manifesto) Adopted by the Congress during its 15th Plenary Session on May 29, 2008 in Strasbourg – <http://surl.li/oovoo> (date of access: 12.12.23)

18. THE EUROPEAN CHARTER OF EQUALITY OF WOMEN AND MEN IN THE LIFE OF LOCAL COMMUNITIES – <http://surl.li/oovoq> (date of access: 12.12.23)

19. UN General Assembly, 2015, Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development, resolution A/RES/70/1, September, New York – <http://surl.li/oovor> (date of access: 12.12.23)

20. Khalabudenko Oleg, ISSUES INCLUSIVE URBAN INSTITUTIONS FORMATION IN UKRAINIAN CITIES: SOME METHODOLOGICAL REMARKS – The XXIX International Scientific and Practical Conference “The role of society in the development of scientific ideas”, July 24 – 26, Prague, Czech Republic. 169 p. Pp.71-75.

21. Manuel B. Aalbers & Kennet h Gibb (2014) Housing and t he right t o t he cit y: int roduct ion t o t he special issue, Int ernat ional Journal of Housing Policy, 14:3, 207-213

22. The Right to Adequate Housing Fact Sheet No. 21/Rev.1

23. CESCR, General Comment No 4, The right to adequate housing (art. 11(1)), UN Doc E/1992/23 (1991), para 8.

24. Scott Leckie, UNDP HUMAN DEVELOPMENT REPORT 2000 HOUSING RIGHTS, pp.1-69. P. 23.

Соломія ЦЕБЕНКО
кандидат юридичних наук, доцент,
Інститут права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»
(Львів, Україна)

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ: ВИКЛИКИ ТА ДОСЯГНЕННЯ У СУЧАСНОМУ СВІТІ ТА ЇХ ВПЛИВ В УКРАЇНІ

Захист прав людини, як на міжнародному, так і на національному рівнях, є однією з найважливіших тем у сучасному світі. Тим більше, в Україні, коли вже другий рік триває повномасштабна війна, дуже важливо, щоб людина мала куди звернутися за захистом своїх прав, а держави зобов'язані забезпечити їх право на справедливий суд. Звісно, враховуючи історичні обставини, в яких зараз усі живемо, Україна зробила заяву про відступ від окремих зобов'язань визначених Міжнародним пактом про громадянські і політичні права та Європейською конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод [1].

У світовому співтоваристві велика увага приділяється створенню умов для того, щоб кожна людина на планеті могла жити гідно, з повагою до її прав і свобод. Відомо, що всесвітні міжнародні стандарти найбільш активно почали розвиватися з моменту створення ООН у 1945 р., коли 26 червня був підписаний Статут організації, та прийняття Загальна декларація прав людини 10 грудня 1948 р. Саме положення цього документу розглядають як певний, визначений «загальний ідеал», до якого мають прагнути усі держави. Цей документ, фактично, є основою для формування сучасного міжнародного та національного законодавства у галузі прав людини. Чимало її положень повторюються в інших міжнародних актах.

Незважаючи на значний прогрес, досягнутий галузі прав людини, ще існують серйозні виклики та проблеми, які вимагають негайного уваги та рішучих заходів. Особливо в Україні, яка змушена ще з 2014 року активно захищати свої державні кордони. Зростаюча свідомість населення та прагнення до захисту прав людини підтверджують, що ця тема залишається

актуальною та нагальною для України та всього світу. Всіляке порушення прав людини викликає обурення та піднімає питання про необхідність їхнього захисту. Таким чином, розгляд викликів та досягнень у сфері міжнародного захисту прав людини стає важливим кроком до побудови більш справедливого та гуманного світу.

Саме тому, серед *викликів у сучасному світі* можна виділити такі:

- Порушення прав людини. Незважаючи на ряд міжнародних угод і конвенцій, права людини продовжують порушуватися в Україні та багатьох інших країнах світу. Це може включати в себе політичні репресії, цензуру, дискримінацію, тортури та інші форми недотримання прав людини.

- Міграція та біженці [9]. В умовах війни найважливішим є збереження життя вже народжених дітей. Тому, в першу чергу, Польща та інші країни, які підтримують Україну в цій боротьбі за незалежність, відкрили свої кордони для біженців з України. Вперше в історії ЄС прийняв Імплементативне рішення Ради ЄС 2022/382 від 4 березня 2022 року що встановлює наявність масового напливу переміщених осіб з України у розумінні статті 5 Директиви 2001/55/ЄС та запроваджує тимчасовий захист, встановлюючи мінімальні стандарти захисту українців. Таким чином, ЄС пішов на зустріч українцям задля збереження їхнього життя та життя їхніх дітей, надавши можливість проживати, навчатися, працювати, отримувати соціальну допомогу в державах-учасницях ЄС [2]. Така велика кількість біженців та мігрантів викликає серйозні питання стосовно їхнього статусу та захисту прав. Багато біженців опиняються у безпеці, а їхні права можуть бути порушені на місцях їхнього призначення.

- Цифрова сфера. В інтернет-середовищі порушення прав людини стають складнішими через цифровий слід, який залишають люди в мережі. Це включає в себе питання приватності, свободи слова та боротьби з онлайн-домаганнями. Загрози, що з'явилися в інформаційному просторі, зокрема, і в кіберпросторі, впливають на реальне життя і мають властивість трансформуватися в реальні збройні конфлікти, а також впливають на психіку дитини [3].

За три чверть століття існування Загальної декларації прав людини, від 1948 року до сьогоднішнього дня, світове співтовариство зробило значний крок у напрямку забезпечення гідності, рівності та справедливості

для кожної людини [3]. Проте, з розвитком новітніх технологій, варто враховувати і ті виклики, які вони несуть. Тому вже на сьогоднішній день можемо говорити про так звані права четвертого покоління, які державі необхідно врегульовувати, забезпечувати та створювати умови для їх захисту, при тому, враховуючи зміст і обсяг вже тих прав, які врегульовані нею.

Не дивлячись на нові виклики і загрози, все ж є і **позитивні досягнення** в галузі захисту прав людини, зокрема, на міжнародному рівні:

- Міжнародні угоди та конвенції. Однією з ключових досягнень в галузі міжнародного захисту прав людини є прийняття численних міжнародних угод та конвенцій, що встановлюють стандарти для прав людини. Наприклад, Загальна декларація прав людини 1948 року, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Конвенція ООН про права дитини та багато інших. Ці угоди створюють міжнародні стандарти та зобов'язання, які країни зобов'язані дотримуватися [6; 7; 8].

- Міжнародні суди. Існують міжнародні суди, такі як Міжнародний кримінальний суд та Європейський суд з прав людини, Міжамериканський суд з прав людини, які розглядають справи з порушеннями прав людини та виносять рішення.

- Громадські організації. Громадські організації, такі як Amnesty International та Human Rights Watch, грають важливу роль у виявленні порушень прав людини, надаючи допомогу жертвам та сприяючи залученню уваги до цих питань.

- Міжнародний тиск. Спільні зусилля країн та міжнародних організацій можуть змінювати ситуацію в країнах з систематичними порушеннями прав людини. Санкції, дипломатичний тиск та ізоляція країни можуть спонукати до змін.

- Освіта та свідомість. Зростаюча свідомість про права людини в освітніх програмах та суспільному дискурсі грає важливу роль у підвищенні рівня захисту прав людини.

- Гласність і інформаційні технології. Завдяки розвитку інформаційних технологій і соціальних мереж, порушення прав людини стають більш гласними. Громадські та журналісти можуть швидко виявляти і документувати події, що сприяє привертанню уваги до порушень

та тиску на відповідальних осіб і органи.

- Глобальна активізація. Світова громадськість все більше активізується, щоб виступати за права людини. Масові протести, акції та кампанії роблять можливим вплив на політичних лідерів і рішення, спрямовані на захист прав людини.

- Внутрішні реформи країн. Деякі країни вживають кроки для внутрішніх реформ і поліпшення ситуації з правами людини, реагуючи на міжнародний тиск та настанови міжнародних угод [5, с. 53-56].

Зокрема, Організація Об'єднаних Націй в рамках багатосторонніх організацій та в багатьох країнах докладає зусиль для розвитку і вдосконалення підтримки, доступної громадам, які пережили конфлікти, в тому числі у сферах безпеки і стабілізації, виборів і політичного примирення, прав людини і судової реформи, інституціонального будівництва, врядування та активізації соціально-економічного розвитку. Проте, як показує практика, ця організація не має важелів впливу та способів протидії державі-агресору, зокрема як це відбувається в українсько-російській війні [4, с. 1].

Отже, захист прав людини на національному та міжнародному рівнях залишається актуальною та нагальною темою в сучасному світі. Незважаючи на виклики, досягнення в цій галузі свідчать про те, що існує прагнення до створення справедливого та правового світу, де права кожної людини поважають та захищають. Збереження та зміцнення міжнародного захисту прав людини залишається завданням, якому присвячена увага та зусилля всього світу.

Список використаних джерел:

1. Про заяву Верховної Ради України «Про відступ України від окремих зобов'язань, визначених Міжнародним пактом про громадянські і політичні права та Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод»: Постанова Верховної Ради України від 21.05.2015 р. № 462-VIII. База даних «Законодавство України». ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/462-19#Text> (дата звернення: 30.11.2023).

2. Імплементативне рішення Ради ЄС 2022/382 від 4 березня 2022 року

що встановлює наявність масового напливу переміщених осіб з України у розумінні статті 5 Директиви 2001/55/ЄС. Судова влада України: офіц. веб сайт. URL: <http://surl.li/oslag> (дата звернення: 30.11.2023).

3. Головка О.М. Четверте покоління прав людини: безпековий аспект. *Актуальні проблеми управління інформаційною безпекою держави* : зб. тез наук. доп. наук.-практ. конф. (Київ, 30 березня 2018 р.). К: Нац. акад. СБУ, 2018. 408 с. URL: <http://surl.li/oslaq> (дата звернення: 30.11.2023).

4. Брандт М., Коттрелл Дж., Гай Я., Реган Е. Розробка і реформа конституції: вибір процесу. МЦПД. ICPS. 2011. 364 с. URL: <http://surl.li/nrbex> (дата звернення: 30.11.2023).

5. Варунц Л. Д. Конституційне правосуддя: досвід Канади : стаття від 20 квітня 2016 р. *Тези доповідей Всеукраїнського круглого столу. Національні та міжнародні механізми захисту прав людини*. Харків, 2016.

6. Загальна декларація прав людини: прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10.12.1948. *Офіційний вісник України*. 2008. 15 груд. № 93. Ст. 3103

7. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: міжнар. док. від 04.11.1950. Рада Європи. *Урядовий кур'єр*. 2010. 17 листоп. № 215.

8. Конвенція про права дитини: міжнар. док. від 20.11.1989 р. Організація об'єднаних націй. *База даних «Законодавство України»*. ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 30.11.2023).

9. Цюпин Б. Як Європі вирішити проблему біженців та мігрантів? : стаття від 3 вересня 2018 р. *Голос Америки*. URL: <https://www.holosameryky.com/a/mihranty-evropa/4555334.html> (дата звернення: 30.11.2023).

Інна ЯРОЩУК,
*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри політичних наук і права
Київський національний університет будівництва і архітектури
(Київ, Україна)*

ОСВІТА В УМОВАХ ВІЙНИ: ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Право на освіту є основоположним соціально-культурним правом, що забезпечує стабільний розвиток молодого покоління. У сучасних умовах освіта є однією з найважливіших умов всебічного розвитку особи і передумовою здійснення багатьох конституційних прав.

В умовах російсько-української війни, знищення навчальних закладів та унеможливлення реалізації права на освіту не є випадковістю, це частина путінського «плану денацифікації». Тому питання збереження освіти повинно стати одним з першочергових завдань української держави, бо освіта відіграє важливу роль у формуванні основ громадянського суспільства.

Освіта під час війни є важливою темою, яка потребує співпраці між державними органами, громадськими організаціями, міжнародною спільнотою для забезпечення захисту дітей та максимальної освітньої можливості у таких складних умовах. Право на освіту гарантоване Статтею 53 Конституції України, наша держава має створити рівні умови для доступу до освіти, ніхто не може бути обмежений у праві на її здобуття. Кожна дитина в Україні, незалежно від місця її перебування, має право на гарантоване безоплатне здобуття середньої освіти в державних та комунальних закладах.

Водночас, під час періодів збройних конфліктів та репресивної окупаційної політики, порушення прав людини часто пов'язані із можливістю реалізації права на освіту, що приводить до втрати освіти. Ці порушення не можуть бути лише непрямим наслідком конфлікту – вони є частиною збройного конфлікту та частиною навмисної та систематичної спроби з боку агресора позбавити дітей та молоді можливості отримувати освіту, а також спроби узаконити репресії та відтворювати моделі

жорстокої поведінки й тотальної мілітаризації суспільства.

У світі існують міжнародні документи і домовленості, за якими учасники війни мають прагнути завдати якомога меншої шкоди цивільному населенню, але росія системно не дотримується Женевських конвенцій і Гаазьких конвенцій та декларацій, міжнародно-правових норм, які регулюють захист жертв (серед яких і діти) і методи ведення війни [1].

Російські війська порушують цілу низку базових прав дитини, визначених в однойменній Конвенції ООН. У переліку базових прав є окрема стаття 38 про те, що дитина має право на захист під час воєнних конфліктів. Але, на жаль, під час російського вторгнення діти залишаються особливо вразливою категорією населення. Наприклад, закриття та знищення шкіл часто використовуються агресорами як “зброя війни для руйнування процесів громадського спротиву на окупованих територіях” або “як зброя культурних репресій проти населення, позбавлення їхнього доступу до освіти або використання освіти для знищення ідентичності (мови, традицій та культурних цінностей)”.

Втім, сьогодні освітній процес відбувається у воєнних реаліях під звуки повітряних тривог. В умовах війни освітній процес зазнав значних змін і за формою і за змістом. На сьогодні навчальний процес в Україні відбувається офлайн, онлайн або змішано. Форми навчання в закладах освіти визначають обласні військові адміністрації на місцях з урахуванням безпекової ситуації. За інформацією обласних, Київської міської військових адміністрацій (за виключенням Донецької, Луганської та Херсонської областей) станом на вересень 2023 року до освітнього процесу в очній формі навчання за показниками забезпеченості учасників освітнього процесу об'єктами фонду захисних споруд цивільного захисту були готові 19 170 об'єктів (будівель) закладів освіти, що становить 67,97% від загальної кількості таких об'єктів та дозволяє забезпечити укриття 4 687,413 тисяч учасників освітнього процесу (56,7%)[2].

Враховуючи, що більшість закладів освіти знаходяться у старих будівлях, в яких відповідно до Державних будівельних норм на час прийняття в експлуатацію закладу освіти не було передбачено наявності жодної захисної споруди, типовими причинами відсутності або неналежного облаштування укриттів у закладах освіти на початок навчального року були :

- відсутність придатних для облаштування найпростіших укриттів приміщень навчальних корпусів у підвалах або цокольних поверхах;
- недостатнє фінансування заходів з облаштування відповідних укриттів, знаходження закладу освіти на тимчасово окупованій території або наближених до районів ведення активних бойових дій.

У реаліях сьогодення діти змушені жити не лише з відчуттям небезпеки та нестабільності, а й високим психологічним та емоційним навантаженнями.

Задля подолання у дітей відчуття страху й стресу, в Україні стартувала загальнонаціональна кампанія для психологічної підтримки дітей в укриттях (BraveKidsUkraine). Відомі люди, лідери думок, музиканти та блогери записують короткі відеоролики зі словами підтримки, побажання, вправи, ігри та цікаві завдання.

У таких умовах освіта має адаптуватися до війни, задовольняти потреби дітей і бути доступною для всіх, незалежно від соціального статусу, національної та релігійної належності, або місця перебування.

Складним залишається питання освітнього процесу на окупованих росією українських територіях. Так у 2023 році російська федерація випустила оновлений підручник з історії Росії для 10-11 класів, який став предметом розгляду експертної спільноти, яка детально проаналізували зміст цього підручника та меседжі, які Росія намагається нав'язати дітям на окупованих нею територіях. Заперечення існування України, розпалювання ненависті проти народів (в тому числі корінних народів і національних меншин), підтримка російсько-української війни і підготовка дітей до війни проти «нацизму» під час «СВО» (бо саме так російсько-українську війну називають російські пропагандисти) – це тільки низка з того, що діти мають не тільки вивчати в школах, а й обирати відповідні варіанти відповіді на тестових завданнях під час російського «ЕГЭ»[3]. Не приховується, що освіта використовується як зброя для майбутніх поколінь, яка має дітей готувати померти в ім'я «великої росії». Тому незрозумілим виглядає мовчання міжнародних організацій, які мають моніторити виконання росією забезпечення права на освіту дітям, які знаходяться під її юрисдикцією, в тому числі українських дітей під окупацією.

Таким чином, вплив збройних конфліктів на освіту породжує цілий ряд гуманітарних та соціальних проблем, позбавляє величезну кількість

дітей та студентів їхнього права на освіту руйнуючи фундамент на якому громади будують своє майбутнє.

Список використаних джерел:

1. Злочини Росії проти українських дітей. URL <https://ukrainer.net/zlochynu-proty-ditey> (дата звернення: 22.11. 2023).

2. Право на освіту в умовах війни: між навчанням і безпекою. URL: https://lb.ua/blog/dmytro_lubinets/579376_pravo_osvitu_umovah_viyni_mizh.html/ (дата звернення: 22.11. 2023).

3. У школах Росії з'явився новий підручник історії: як у ньому подають війну в Україні. URL: <https://almenda.org/chomu-rosijskij-yediniy-pidruchnik-z-istori%97-porushuye-mizhнародne-pravo-abo-novij-vimir-propagandi-na-okupovanih-teritoriyah/> (дата звернення: 22.11. 2023).

*Костянтин МАШКОВ,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри політичних наук і права
Київський національний університет будівництва і архітектури,
адвокат
(Київ, Україна)*

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕХОДУ ЗІ СПРОЩЕНОГО ПОЗОВНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В ЗАГАЛЬНЕ ПОЗОВНЕ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Сучасне правове поле передбачає різноманітні шляхи вирішення правових спорів, серед яких виділяють судовий порядок. Цивільне законодавство передбачає, що кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу, судочинство в яких, звісно у залежності від предмету спору, суб'єктного складу, зазвичай розглядається у порядку цивільного судочинства [2]

Завданням цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави [1]

Основним нормативно-правовим актом, що регулює порядок здійснення цивільного судочинства, є Цивільний процесуальний кодекс України (надалі за текстом – «ЦПК України»), який в свою чергу частиною 2 статті 19 виокремлює три види проваджень у цивільному судочинстві: позовне, наказне та окреме. У свою чергу позовне провадження розподіляється на спрощене та загальне [1]

У той час як загальне позовне провадження призначене для розгляду справ, які через складність або інші обставини необхідно розглядати у судових засіданнях за присутності сторін з проведенням судових дебатів, то спрощене позовне провадження призначене для вирішення справ незначної складності та інших справ, для яких пріоритетним є швидке вирішення справи, де присутність сторін у судовому засіданні не є завжди обов'язковою.

Цивільний процесуальний кодекс України визначає порядок переходу суду під час розгляду справи зі спрощеного позовного провадження в загальне, однак часто на практиці як суди допускають певні процесуальні помилки, здійснивши перехід з розгляду справи у порядку спрощеного позовного провадження на розгляд справи у загальному позовному провадженні, так й сторони по справі зловживають своїми процесуальними правами, намагаючись змусити суд перейти до розгляду справи у порядку загального позовного провадження.

Згідно частини 4 статті 19 Цивільного процесуального кодексу України, спрощене позовне провадження призначене для розгляду: 1) малозначних справ; 2) справ, що виникають з трудових відносин; 3) справ про надання судом дозволу на тимчасовий виїзд дитини за межі України тому з батьків, хто проживає окремо від дитини, у якого відсутня заборгованість зі сплати аліментів та якому відмовлено другим із батьків у наданні нотаріально посвідченої згоди на такий виїзд; 4) справ незначної складності та інших справ, для яких пріоритетним є швидке вирішення справи [1]

При вирішенні питання про розгляд справи за правилами спрощеного або загального позовного провадження суд враховує: 1) значення справи для сторін; 2) обраний позивачем спосіб захисту; 3) категорію та складність справи; 4) обсяг та характер доказів у справі, в тому числі чи потрібно у справі призначати експертизу, викликати свідків тощо; 5) кількість сторін та інших учасників справи; 6) чи становить розгляд справи значний суспільний інтерес; 7) думку сторін щодо необхідності розгляду справи за правилами спрощеного позовного провадження [3]

Питання про розгляд справи в порядку спрощеного позовного провадження суд вирішує в ухвалі про відкриття провадження у справі (ч. 1 ст. 277 ЦПК України).

Клопотання позивача про розгляд справи в порядку спрощеного позовного провадження подається у письмовій формі одночасно з поданням позовної заяви або може міститися у ній (ч. 1 ст. 276 ЦПК України).

Цивільний процесуальний кодекс України надає право відповідачу подати заяву із запереченнями проти розгляду справи в порядку спрощеного позовного провадження в установленій судом строк. Якщо

відповідач не подасть у встановлений судом строк такі заперечення, він має право ініціювати перехід до розгляду справи за правилами загального позовного провадження лише у випадку, якщо доведе, що пропустив строк з поважних причин. (ч.ч. 4, 5 ст. 277 ЦПК України).

Частиною 6 статті 277 ЦПК України визначено, що якщо суд вирішив розглянути справу в порядку спрощеного позовного провадження, але в подальшому постановив ухвалу про розгляд справи за правилами загального позовного провадження, розгляд справи починається зі стадії відкриття провадження у справі. У такому випадку повернення до розгляду справи за правилами спрощеного позовного провадження не допускається.

Крім того, ч. 4 ст. 193 ЦПК України встановлено, що у випадку подання зустрічного позову у справі, яка розглядається за правилами спрощеного позовного провадження, суд постановляє ухвалу про перехід до розгляду справи за правилами загального позовного провадження.

Проте, поширеною є проблема, коли суди, постановивши ухвалу про розгляд справи за правилами загального позовного провадження не розпочинають розгляд справи зі стадії відкриття провадження у справі, що стає підставою для апеляційного оскарження рішення суду у майбутньому та його можливого скасування.

Іншою не менш поширеною є проблема, коли сторони, зловживаючи своїми процесуальними правами, намагаються затягнути розгляд справ з власних мотивів шляхом подання суду заяв із запереченнями проти розгляду справи в порядку спрощеного позовного провадження.

Слід звернути увагу, що Європейський суд з прав людини у своїй прецедентній практиці виходить з того, що положення п.1 ст.6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, гарантує кожному право подати до суду будь-який позов, що стосується його цивільних прав і обов'язків. Проте право на суд не є абсолютним і воно може бути піддане обмеженням, дозволеним за змістом, тому що право на доступ до суду за своєю природою потребує регулювання з боку держави.

Обов'язок швидкого здійснення правосуддя покладається, в першу чергу, на відповідні державні судові органи. Розумність тривалості судового провадження оцінюється в залежності від обставин справи та з огляду на складність справи, поведінки сторін, предмету спору. Нездатність суду ефективно протидіяти недобросовісно створюваним

учасниками справи перепонам для руху справи є порушенням ч.1 ст.6 даної Конвенції [4]

Розумність тривалості судового розгляду має визначатися з огляду на обставини справи та наступні критерії: складність справи, поведінка заявника та компетентних органів, а також важливість предмета позову для заявника у справі [5]

Зловживаючи процесуальними правами, особа може вдатися до дезінформації суду. Мова йде про неповідомлення суду відомостей, які мають значення для справи, введення суду в оману, свідоме викривлення фактів у заяві [6]

Ознаками зловживання процесуальними правами є: недобросовісність; нечесність; відсутність відкритості поведінки; відсутність поваги до інтересів іншої сторони договору або відповідних правовідносин.

Це підтверджується постановою Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 11 листопада 2019 року у справі №337/474/14.

Неприпустимість зловживання процесуальними правами є однією з основних засад цивільного судочинства.

Таким чином, сторонам надається можливість висловлювати свої пропозиції та заперечення щодо переходу, а суд в свою чергу приймає рішення на підставі аргументів обох сторін, проте не завжди суду вдається розпізнати зловживання процесуальними правами однією із сторін, унаслідок чого права іншої сторони на розгляд справи та ухвалення рішення в розумні строки може бути порушене. Питання переходу зі спрощеного позовного провадження в загальне потребує уважного вивчення та аналізу. Його регулювання повинно враховувати інтереси всіх сторін, забезпечуючи справедливість і ефективність цивільного судочинства.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 28.11.2023).

2. Цивільний кодекс України. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 28.11.2023).

3. Постанова Верховного Суду від 22.01.2021 року по справі №640/11869/20. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94327937> (дата звернення: 28.11.2023).

4. Рішення Європейського суду з прав людини від 08.11.2005 у справі «Смірнова проти України». Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_440#Text (дата звернення: 28.11.2023).

5. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Фрідлендер проти Франції». Український портал практики Європейського суду з прав людини. URL: <http://eurocourt.in.ua/Article.asp?AIdx=455> (дата звернення: 28.11.2023).

6. Рішення ЄСПЛ у справі «Мельник проти України». Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_049#Text (дата звернення: 28.11.2023).

Дмитро ДРУЖИНІН
аспірант кафедри кримінального права та процесу,
Державний податковий університет
(Ірпінь, Україна)

ЛАТЕНТНІСТЬ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Аналізуючи стан злочинності у сфері господарювання варто звернути увагу на динаміку офіційної статистики.

Як зазначається далі, злочинність у сфері господарської діяльності перед російською агресією за 2013–2021 роки знизилось наполовину. Це вказує на певну стабільність у державі, прозорість ведення бізнесу та ефективність діяльності правоохоронної системи. Або, що це створення сприятливих умов зниження кількості вчинених кримінальних правопорушень у зазначеній сфері.

Тож, статистика, що відображає стан виявлення господарських злочинів в Україні за останнє десятиріччя дійсно показує певну стабілізацію. Зокрема, за офіційними даними генеральної прокуратури: за 2013 рік у сфері господарської діяльності виявлено – 11104 кримінальних правопорушень, у 2014 році – 8418 кр. пр., 2015-му – 7631 кр. пр., 2016-му – 6940 кр. пр., 2017-му – 6297 кр. пр., 2018-му – 6334 кр. пр., 2019-му – 5947 кр. пр., 2020- му – 5342 кр. пр., у 2021 році – 5469 кр. пр., з них – 5350 злочинів та 119 кримінальних проступків [1].

Наразі не можна говорити про результат впливу війни на злочинний світ настільки, що просто відмовився вчиняти господарські злочини. На жаль, це не так, оскільки, відзначена вище статистична тенденція розпочалась ще задовго до початку війни, тобто, ще в попередні періоди до наведених вище статистичних даних. Взагалі, можна говорити не лише про воєнні, а й політичні, економічні, соціальні, демографічні, соціально–психологічні, кримінально-ситуаційні фактори [2], фактори фонових явищ злочинності та інші криміногенні фактори, що позитивно чи негативно вплинули на стан злочинності у сфері господарської діяльності, сфері економіки та управління економічними процесами, взагалі [3, с. 374–376].

Варто зазначити, що подальше формування ефективної системи запобігання кримінальним правопорушенням в Україні ускладнюється без отримання достовірних статистичних показників та використання отриманих даних стану злочинності щодо узагальнення даних та планування заходів запобігання на майбутнє. Важливість такої діяльності пов'язана, насамперед, з взаємопов'язаними криміногенними факторами. Насамперед в Україні війна. Це призводить до змінення показників злочинності у державі з часів початку повномасштабної війни і до тепер. Це супроводжується як позитивними так і негативними змінами у правоохоронній системі та нашому суспільстві у цілому. Негативні зміни зумовлюють, нажаль, зростання рівня саме латентної злочинності, безкарності винних у вчиненні кримінальних правопорушень у сфері господарювання та об'єктивна неможливість правоохоронних органів у період війни ефективно виконувати функціональні обов'язки. Чим і користуються злочинці.

Різка тенденція до зниження кількості виявлених кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності свідчить, що існуючі статистичні дані, відносно природно-латентних кримінальних правопорушень, не можуть бути об'єктивним засобом визначення реального стану злочинності у сфері господарської діяльності. Відповідно, можуть виникати ідеї про необхідність розробити опосередковані, не прямі методи визначення реального стану вчинення природно-латентних кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності. Вважається дещо зайвим, оскільки, очевидно, що число вчинення таких кримінальних правопорушень у досліджуваній сфері є безумовно вищим [3, с. 181–183].

Важливим можна вважати наступне, як підвищити ефективність заходів виявлення, запобігання і протидію вчиненню латентної злочинності. Оскільки, визначення самого реального стану вчинення таких кримінальних правопорушень не може вплинути на стан їх виявлення, запобігання і протидії, то очевидним є те, що всі зусилля доцільно направити на визначення і усунення реальних причин, що зумовлюють вчинення даних кримінальних правопорушень, а також визначення і усунення причин, що утворили проблеми виявлення, запобігання і протидії

вчиненню латентної злочинності у сфері економіки, взагалі, і сфері господарської діяльності, зокрема [3, с. 150–153].

Між тим, слід відзначити, що багато фахівців не бачать різниці між виявленням очевидних кримінальних правопорушень, здатних самим якимось чином проявитись, і виявленням не очевидних, латентних, не здатних до самопрояву кримінальних правопорушень [4].

Тож варто розуміти, що на сьогодні є дещо ускладненим отримання якісних показників злочинності у сфері господарської діяльності. Так, при вчиненні очевидних, здатних до самопрояву кримінальних правопорушень це нормально. Факт вчинення таких кримінальних правопорушень є очевидним, вони самопроявляються в результаті, до прикладу, здійснення аудиту господарської діяльності. Виявлення правопорушень відразу реєструються і розпочинається кримінальне провадження.

Список використаних джерел:

1. Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності за 2013–2021 рр. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-kriminalni-pravoporushennya-vchineni-na-pidpriyemstvah-v-ustanovahorganizaciyah-za-vidami-ekonomichnoyi-diyalnosti-2> (дата звернення: 03.12.2023).

2. Вербенський М. Г., Кулик О. Г., Наумова І. Г. Кримінальна ситуація в Україні: основні тенденції 2020 рік : монографія. Заг. ред. М. Г. Вербенський. ДНДІ МВС України. Вінниця : «Твори», 2021. 144 с.

3. Велика українська юридична енциклопедія: Кримінологія. Т. 18. Право. Харків, 2019.

4. Попович В. М. Проблеми розслідування економічних злочинів : навчальний посібник. К. : Юрінком Інтер, 2016. 350 с.

Олександр КРУТИЛО

аспірант Університету сучасних знань

(Київ, Україна)

РОЛЬ І ЗНАЧЕННЯ НЕДЕРЖАВНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ПРОЦЕСАХ РОЗБУДОВИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Процеси формування правової держави передбачають залучення широкого кола громадськості на засадах ефективного нормативно-правового регулювання як конституційної основи їх діяльності. Об'єктом правового впливу при провадженні такої діяльності виступають об'єднання громадян, що гуртуються на принципах добровільності, спільності інтересів і мети, передбаченої статутними документами. Виступаючи консолідуючим елементом в структурі державно-правового механізму, громадські організації проводять автономну, об'єднану визначеним регулюючим впливом роботу на напрямках захисту прав і свобод людини. Такий підхід забезпечує баланс суспільних інтересів, які забезпечуються множинністю легітимних імперативно-диспозитивних інструментів регулювання суспільних відносин.

Проаналізувати роль і значення громадських організацій у сфері захисту прав і свобод людини у структурі державно-будівничої діяльності щодо формування в Україні правової держави і громадянського суспільства.

Для досягнення покладеної мети застосовано окремі інструменти методологічного дослідження, а саме порівняльно-правовий, формально-догматичний, аксіологічний, статистичний та ін. Для виведення авторських суджень і висновків застосовано екстраполяцію, правове моделювання, гіпотезу. Для виведення узагальнених висновків застосовано комплексний та інтегративний підходи.

Нормативною базою тез слугує чинне вітчизняне законодавство, теоретичною основою стали дослідження О. Петришина, Є. Захарова, Г. Міщенко, О. Скрипнюка, А. Колодія та ін.

Створюючи належне середовище для поширення конституційних гарантій щодо розвитку активності та творчої ініціативи громадян, держава

у такий спосіб виконує свої завдання на напрямках підвищення соціальної цінності людини в умовах розбудови громадянського суспільства. Визначаючи життя, здоров'я, честь і гідність людини засадничими основами і узагальненою метою нормотворчої і практичної діяльності, держава формує відповідний суспільний мікроклімат. Такі підходи до розуміння соціальної цінності людини не можуть ґрунтуватися на індивідуалізації чи персоналізації конкретного члена суспільства. Для досягнення прогнозованих результатів соціально-економічного розвитку необхідно тягар значущості окремого індивіда, який обрала на себе держава відповідно до положень статті 3 Конституції України [1], перенести на невизначене коло громадян, належним чином організованих і об'єднаних спільною метою як учасників керованих суспільних процесів і перетворень.

Не долучаючись до розлогої наукової полеміки щодо природи громадських організацій, ми обмежимося офіційними нормативно-правовими актами, а також оприлюдненим науковим доробком на напрямках дослідження ролі і значення цих громадських об'єднань у суспільному житті держави.

Частиною 3 статті 1 Закону України «Про громадські об'єднання» подано визначення, відповідно до якого громадська організація - це громадське об'єднання, засновниками та членами (учасниками) якого є фізичні особи [2].

Коментуючи подану дефініцію, не можна відмежуватися від висловлення авторського бачення сутності, яка в ній закладена. На нашу думку, законодавець надто усічено висловився щодо окреслення характерних ознак легітимного об'єднання громадян, обмежившись елементами, які не в повній мірі розкривають правову природу і завдання громадських організацій у сфері державного будівництва та захисту прав і свобод людини. Аналізованим визначенням не розкриваються такі ознаки легітимних, автономних, об'єднаних певними цілями і завданнями груп людей, які, виражаючи свою активну життєву позицію, включаються в процеси побудови громадянського суспільства.

У контексті сказаного доцільно розглянути наукові судження М. В. Менджула. Науковець вважає, що у зв'язку з набуттям статусу юридичної особи громадська організація володіє широким спектром прав, які можна диференціювати на окремі види, а саме: права організаційно-

представницькі (право на поширення інформації; право представляти й захищати власні законні інтереси й законні інтереси своїх членів (учасників) в органах місцевого самоврядування, державних органах, установах, підприємствах та організаціях; проводити масові заходи (мітинги, збори, демонстрації тощо); право засновувати або ж вступати у різні асоціації, спілки, союзи тощо; цивільні права (особисті немайнові та майнові) [3, с. 14].

Як бачимо, у переддень ухвалення нового Закону України щодо регулювання діяльності і визначення (уточнення) правового громадських об'єднань, науковець акцентує увагу на характерних ознаках легітимних добровільних об'єднань громадян, які визначають узагальнені (базові) цілі, притаманні будь-якій недержавній організації, що має наміри правомірно брати участь в управлінні державними справами.

На думку Є. Захарова, громадські організації – це інститути, які є достатньо сильними для того, щоб відстоювати свої інтереси, ніяк не заважаючи при цьому державі зберігати стан правопорядку, стабільності та керованості країною. Зріле, досвідчене громадянське суспільство існує відразу в багатьох вимірах, найважливішими з яких є індивідуалізм, приватність, ринок, толерантність і плюралізм, що стоять на сторожі свободи й водночас на заваді будь-якому домінуванню [4].

Водночас треба мати на увазі, що організовані об'єднання громадян не завжди виступають на боці офіційних державних установ, оскільки, маючи тісний зв'язок з пересічними громадянами, глибоко розуміють проблеми і процеси, які відбуваються всередині суспільства. У цьому зв'язку доцільно дослухатися висновків М. І. Зайделя, який вказує: якщо в демократичних, плюралістичних суспільствах роль політичних постатей, як правило, урівноважується «розпорошенням» влади, системою стримувань та противаг, то в недемократичних або тих, що перебувають в процесі демократичних трансформацій – інституційні «пастки» відкривають можливості для розповсюдження влади поза межі офіційних повноважень [5, с. 109].

Розвинуте громадянське суспільство, набуваючи значення незалежного арбітра у процесах державотворення, проявами організованої активності змушує державу брати до уваги суспільні інтереси, враховувати громадську думку, а також зважати на суспільні настрої при провадженні

внутрішньої і зовнішньої політики. Якщо громадянське суспільство за своєю структурою є узагальненим об'єднанням недержавних інституцій у різних організаційно-правових формах утворення (організації, спілки, фонди тощо), то організовані громадські утворення виступають провідниками бажань і настроїв широких народних мас на напрямках легітимної участі в процесах захисту їх прав і свобод на всіх етапах державотворення.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*, 1996. № 30.

2. Про громадські об'єднання: Закон України від 22 березня 2012 р. № 4572-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text> (дата звернення: 28.11.2023).

3. Менджул М. В. Громадські організації як об'єкти цивільного права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2011. 20 с.

4. Захаров Є. Громадський контроль і права людини. *Бюлетень «Права людини»*. 2010. №1. URL : <https://goo.gl/yRae0a> (дата звернення: 28.11.2023).

5. Зайдель М. І. Персоналізація влади як наслідок інституційної деформації в Україні. *Міжнародна наукова конференція «Дні науки філософського факультету – 2015»*, 21-22 квіт. 2015 р.: матеріали доповідей та виступів. Редкол.: А. Є. Конверський та ін. Київ, 2015. Ч. 10. С. 109-111.

*Марина МИГУН,
аспірантка кафедри політичних наук і права,
Київський національний університет будівництва і архітектури
(Київ, Україна)*

ПРО СПІВРОБІТНИЦТВО ГРОМАД ПРИКОРДОННИХ ТЕРИТОРІЙ З МУНІЦИПАЛІТЕТАМИ ІНШИХ КРАЇН: КЕЙС СУМЩИНИ

Підвищена зацікавленість щодо співпраці територіальних громад з муніципалітетами інших країн обумовлена, зокрема, євроінтеграційною спрямованістю політики держави. Адаптивна комунікація громад, зміцнення міжнародної співпраці є важливою складовою у прагненні повноцінного членства України в Євросоюзі.

Для територіальних громад європейська консолідація – це поетапний комплекс дій, пов'язаний із залученням об'єднань до співпраці з муніципалітетами європейських країн. В умовах воєнного стану ми маємо говорити про важливість даного питання для громад прикордонних територій, як важливої складової євроінтеграції.

Керуючись нормативно-правовими актами міжнародного права європейське міжмуніципальне співробітництво громад сьогодні реалізується на основі Європейської хартії про місцеве самоврядування [2] та Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво [1].

Станом на 28.11.2023 р. між 356 територіальними громадами України укладено майже півтори тисячі договорів міжнародного партнерства з 1457 муніципалітетами 61 країни світу. Найбільше партнерів в українських громадах у Польщі – 555, Угорщині – 128, Німеччині – 121, Румунії – 83, Словаччині – 56, Литві – 55, Чехії – 42, США – 31, Франції – 29 [5].

Бере участь у цьому процесі й Сумська область. Позитивна динаміка прослідковується у налагодженні міжнародного партнерства у поточному році. У 2023 р. підписано декілька угод, зокрема:

1) угода про співпрацю Конотопської громади та м. Фюмель (Франція). Вона передбачає подальше співробітництво в напрямку

економічного, фінансового, інвестиційного зростання, обміну досвіду в освітній сфері, науки, а також раціонального використання природних ресурсів;

2) меморандум про співпрацю м. Конотоп та штату Джорджія (США) (квітень 2023 р.). Американська сторона надаватиме реабілітаційну допомогу дітям Сумської області, які постраждали від війни, дітям, позбавлених батьківського піклування, дітям загиблих захисників України. Сумська військова адміністрація через уповноважених осіб гарантуватиме підтримку у співробітництві [3];

3) меморандум про партнерство та співробітництво Шосткинської територіальної громади та Акмянського району Литовської Республіки (листопад 2023 р.). Мета – співпраця між громадами та поглиблення взаємовідносин у напрямках медицини, освіти і культури.

Утім наявна кількість договорів міжмуніципального співробітництва Сумщини не є показовою еквівалентною одиницею для того, щоб говорити про всебічний розвиток регіону. Перш ніж надавати рекомендації щодо співробітництва з муніципалітетами інших країн, з'ясуємо ключові напрямки для взаємодії даного регіону.

Слід зауважити, що Сумська область є відома завдяки розвиненому господарсько-промисловому комплексу; виробництву лікарських засобів (кардіологічних, ендокринологічних, неврологічних) ліків; виготовленні будівельних матеріалів (сітки для утеплення фасадів, виробів із деревини); налагодженому механізму сортування вторинної сировини тощо. Виходячи із цього, альтернативними напрямками для співпраці можуть бути: обмін досвідом громад у промисловій сфері; налагодження співробітництва у галузі медицини; залучення партнерів, інвесторів для виробництва будівельних матеріалів; проведення спільних тренінгів щодо реалізації сучасних технологій переробки відходів, відбору вторинної сировини; низці інших коротко- та довгострокових проектів, які будуть сприяти взаємовигідним партнерським відносинам.

Таким чином, у громадах Сумської області, після закінчення воєнного стану питання співробітництва з муніципалітетами інших країн набиратиме попиту та вимагатиме концептуальних підходів для вирішення питань з різних напрямків – будівельної, освітньої, медичної, екологічної діяльності. У даному контексті стане корисним розгляд європейського досвіду

співробітництва, оскільки громади, які географічно розташовані на кордоні, потребуватимуть особливої міжнародної підтримки та партнерства для подальшого відновлення територій. Наступні дослідження будуть направлені на формування інноваційних рішень реалізації міжмуніципального співробітництва.

Список використаних джерел:

1. Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_106#Text (дата звернення: 28.11.2023).

2. Європейська хартія місцевого самоврядування: URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text (дата звернення: 28.11.2023).

3. Під час міжнародного саміту міст та регіонів були підписані важливі для Сумщини угоди. Сумська обласна військова адміністрація. URL: <https://sm.gov.ua/ru/arkhiv1/31207-samit.html> (дата звернення: 28.11.2023).

4. Чому громадам важливо розвивати міжнародне міжмуніципальне співробітництво. Прес-центр ініціативи «Децентралізація». URL: <https://decentralization.gov.ua/news/17312> (дата звернення: 28.11.2023).

Руслан СИДОРОВИЧ,
аспірант Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»
(Львів, Україна)

ІНСТИТУТ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ ТА ПОЛІТИКА ЗАПОБІГАННЯ І ПРОДИДІ ДИСКРИМІНАЦІЇ

Вступ. Умови верховенства права у контексті діяльності державних службовців визначають стандарти та принципи, які спрямовані на забезпечення чесності, прозорості та додержання прав та свобод громадян. Демократичні стандарти функціонування правової держави включають вагомі елементи, серед яких слід виділити малоакцентований напрям при дослідженні інституту державної служби – запобігання та протидія дискримінації.

Постановка завдання. Ціллю цієї праці є аналіз інституту державної служби в контексті реалізації політики недискримінації.

Результати дослідження. Незначна увага науковців до проблеми реалізації державної служби без дискримінаційних проявів зумовлена, на нашу думку, рядом чинників.

По-перше новизною проблеми правового регулювання запобігання та протидії дискримінації. На сьогодні національна спільнота прирівнює проблему дискримінації тільки до одного його прояву – гендерної дискримінації, проте інші аспекти залишаються поза увагою активної юридичної рефлексії.

По-друге, проблема дискримінації не має чіткого понятійно-категоріального сталого апарату і види, форми та прояви такого негативного явища загалом не чітко виокремлюються та знаходять практичне застосування.

По-третє, сучасне суспільство часто не вбачає в дискримінаційних ситуаціях вагомій проблеми, оскільки діє за поширеними стагнаційними уявленнями, зокрема про те, що всі молоді люди не мають достатнього досвіду для управлінської сфери, або що група осіб літнього віку навпаки мають застарілі погляди та неналежні технологічні навички для ефективної

реалізації політики у сфері державної служби. Такий перелік упереджень можна продовжувати безмежно щодо кожної дискримінаційної ознаки, зокрема національності, статі, статевої ідентичності, походження, сімейного стану тощо.

Інститут державної служби та політика запобігання та протидії дискримінації стикаються з рядом викликів та проблем. Спершу, важливо визначити, що державна служба має відігравати роль утвердження принципів рівності та справедливості в суспільстві. Проте, на практиці, існують ситуації, коли дискримінація може проявлятися в процесах відбору, кар'єрного росту чи в організаційній культурі. Запобігання та протидія дискримінації вимагають впровадження ефективної політики та процедур, а також зміни в організаційних структурах та підходах. Важливо розвивати свідомість серед державних службовців щодо різноманітності, враховувати різні потреби та можливості співробітників. Ключовою проблемою є визначення та усунення системних аспектів, які можуть сприяти дискримінації, що може бути пов'язано з неоднаковим доступом до ресурсів, стереотипами, що впливають на прийняття рішень, або відсутністю механізмів для звернення та врегулювання конфліктів.

Інклюзивність державної служби є ключовим аспектом сучасного управління, оскільки вона спрямована на створення рівних умов та можливостей для всіх працівників та передбачає активне врахування та підтримку різноманітності серед персоналу, врахування різних потреб та характеристик працівників. Інклюзивність передбачає відмову від будь-яких форм дискримінації та створення атмосфери поваги та взаєморозуміння, де різноманіття розглядається як сила, яка призводить до творчості та інновацій, сприяючи вирішенню завдань більш ефективним способом. Суттєве значення тут має інклюзивне лідерство, що має «вирішальне значення для сприяння інклюзивності в різноманітних командах»[1], оскільки органи влади є «стратегічним учасником процесу прийняття рішень, виступають тими, хто відповідає за планування розвитку, відіграють важливу роль у визначенні того, що вважається інклюзивним розвитком, які цілі та як така інклюзивність може бути реалізована за допомогою програм розвитку»[2]

Центральними аспектами інклюзивної державної служби є рівні можливості для кар'єрного росту, адаптивність та гнучкість організаційних

систем, а також застосування політики, спрямованої на протидію будь-якій формі дискримінації. Така політика також передбачає активну підтримку різних ініціатив щодо підвищення свідомості персоналу та розвиток навичок у сфері міжкультурної взаємодії. Загалом, інклюзивність державної служби сприяє не лише покращенню робочого середовища, а й забезпеченню ефективного та високопродуктивного функціонування організації.

Висновок. Успішна реалізація політики запобігання та протидії дискримінації в інституті державної служби передбачає взаємодію з громадськістю, моніторинг ефективності заходів та постійне вдосконалення стратегій, спрямованих на побудову інклюзивного та рівноправного середовища для всіх службовців.

Список використаних джерел:

1. Ashikali T., Groeneveld S., Kuipers B. The Role of Inclusive Leadership in Supporting an Inclusive Climate in Diverse Public Sector Teams. *Review of Public Personnel Administration*, 2021. Vol. 41(3), 497-519. <https://doi.org/10.1177/0734371X19899722>
2. Widianingsih I., Paskarina, C. Defining Inclusiveness in Development: Perspective from Local Government's Apparatus. *Jurnal Bina Praja: Journal of Home Affairs Governance*, 2019. Vol. 11(2), 137–147. <https://doi.org/10.21787/jbp.11.2019.137-147>

ТРИБУНА МОЛОДОГО ВЧЕНОГО

Карімлі ГЮНАЙ,

студентка кафедри дизайну архітектурного середовища

Наук. керівник: д.і.н., проф. Деревінський В.Ф.,

Київський національний університет будівництва і архітектури

ПРАВА ТА СВОБОДА ЛЮДИНИ В УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Цінності права та свободи людини є надзвичайно важливими, особливо в умовах війни. Україна, як будь-яка країна, має зобов'язання забезпечити ці цінності для своїх громадян, незалежно від труднощів, що виникають в результаті війни.

Права та свободи людини в Україні є фундаментальними і гарантованими Конституцією незалежно від умов, у тому числі й в умовах війни. Проте, умови війни можуть вплинути на деякі аспекти забезпечення цих прав і свобод. Війна може мати наслідки для права на життя і безпеку людей. Збройні конфлікти призводять до загибелі людей, поранень, висловлення загроз життю громадян. Конфлікт також супроводжується порушеннями прав людини, такими як довільне затримання, побиття, побоїща, поневолення. Важливо підтримувати та розвивати свідомість громадян про їх права та свободи, а також посилювати державний контроль за їх дотриманням. Держава зобов'язана приймати заходи для захисту громадян і забезпечувати безпеку на території України. Незважаючи на умови війни, деякі основні права і свободи, такі як право на життя, свобода від катування, свобода думки, свобода слова, свобода сумління, захист від дискримінації, захист від незаконних арештів тощо, повинні залишатися недоторканими. Військові конфлікти можуть призвести до обмеження доступу до інформації, цензури та контролю над засобами масової інформації. Оскільки конкретна ситуація та обставини війни можуть відрізнятися, варто звернутися до законодавства України та міжнародних норм прав людини. В Україні є закони та конституційні гарантії, що захищають деякі основні права та свободи. Наприклад, Конституція України гарантує право на життя, свободу думки, слова та спілкування,

свободу переміщення та інші основні права. Проте, в ситуації війни існує можливість введення тимчасових обмежень для захисту безпеки громадян та держави. Наприклад, це можуть бути обмеження на переміщення певних осіб з контрольованих територій, обмеження у свободі слова або зібрань, або посилення контролю безпеки та обороноздатності. Порушенням прав людини також можна вважати пошкодження або руйнування майна, а також те, що людина внаслідок війни була позбавлена власної домівки чи не могла виїхати із окупованих територій. Важливо, щоб обмеження прав і свобод були тимчасовими, необхідними та пропорційними до загрози, забезпечувалися права на справедливий суд та оскарження рішень. У таких ситуаціях держава має забезпечувати дотримання закону, надавати доступ до судової системи та забезпечувати захист прав людини. Важливо зазначити, що в умовах війни Україна спирається на міжнародні стандарти прав людини, такі як Європейська конвенція з прав людини, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права та інші міжнародні документи, які вона ратифікувала. Крім того, українські громадяни можуть звернутися до національних та міжнародних механізмів захисту прав людини для вирішення своїх скарг. Проте, відмінності в умовах війни можуть спричинити обмеження і викликати напруженість між захистом національної безпеки та додержанням прав людини. Тому важливо забезпечити ефективну систему нагляду, яка контролює дотримання прав людини під час конфліктів.

Отже, незважаючи на труднощі, пов'язані з воєнним конфліктом, Україна має забезпечувати недоторканість та захист прав та свобод кожного громадянина відповідно до законодавства та міжнародних норм.

Список використаних джерел:

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента №64 від 24.02.2022 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення: 18.02.2023).

2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <http://surl.li/osnlk> (дата звернення: 18.02.2023).

3. Міжнародне публічне право. Міжнародний захист прав людини: навч. посібник. За заг.ред. Т.П. Сироїд. Харків: Право, 2019. 494 с.

Олександр ДЕГТЯР

магістрант ОП «Захист прав людини у сфері будівництва та містобудування»,

Наук. керівник: д.ю.н., проф. Сердюк Н.А.,

Київський національний університет будівництва і архітектури

МІЖНАРОДНИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Міжнародний захист прав людини під час збройних конфліктів відіграє важливу роль у забезпеченні безпеки, гідності та основних свобод людей, які перебувають у зоні конфлікту. Цей захист є необхідною складовою частиною міжнародного гуманітарного права та прав людини.

Із 24 лютого 2022 року Росія веде незрозумілу, жорстоку загарбницьку й руйнівну війну в Україні, відкрито атакуючи мирне населення та цивільну інфраструктуру.

Для нашої країни це досить жорстокий збройний конфлікт, який обов'язково увійде у світову історію, тому що Україна бореться за право приєднатися до ЄС і НАТО, де права людини дотримуються у першу чергу. міжнародних питань захисту прав людини під час збройного конфлікту не викликає сумнівів.

Водночас важливо, щоб наше суспільство визнавало та розуміло необхідність гарантувати права людини та основні свободи за будь-яких обставин.

В рамках міжнародного гуманітарного права існують численні інструменти та угоди, які забезпечують захист прав людини під час збройних конфліктів, зокрема Женевські конвенції та Протоколи до них. Ці документи встановлюють загальноприйняті правила щодо поводження з військовополоненими, цивільними особами та підозрюваними воєнними злочинами.

Організація Об'єднаних Націй також відіграє важливу роль у захисті прав людини під час збройних конфліктів. Вона може втручатися для запобігання порушень прав людини, надання гуманітарної допомоги постраждалим, нагляду за дотриманням міжнародного гуманітарного права та призначення спеціальних доручених для дослідження можливих воєнних

злочинів.

Захист прав людини під час збройних конфліктів є важливим не тільки з моральних позицій, але й з практичних причин. Він сприяє забезпеченню стійкого миру, довіри та реконструкції після завершення конфлікту. Крім того, безпека та захист прав людини є відповідальністю національних та міжнародних урядів, а також інших сторін конфлікту.

Таким чином, міжнародний захист прав людини під час збройних конфліктів є важливим фактором у забезпеченні безпеки та захисту основних прав людей, які перебувають у зоні конфлікту.

Повага та захист прав людини є одним із провідних принципів міжнародного права, закріплений в міжнародно-правових договорах. Усі країни мають дотримуватися принципів свободи, демократії, поваги прав людини та основних свобод.

Права людини, які закріплені у діючих міжнародно-правових договорах, є результатом довготривалого історичного розвитку суспільно-політичної думки, поступового формування стандартів, що стали нормою для життя сучасного демократичного суспільства.

Досліджуються положення найвідоміших міжнародних документів, які стосуються захисту прав людини під час збройного конфлікту: Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, додатковий протокол до Женевських конвенцій, що стосується захисту жертв збройних конфліктів не міжнародного характеру (Протокол I) від 8 червня 1977 року, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року та інші міжнародні документи, що стосуються збройних конфліктів не міжнародного характеру. [1].

Міжнародна система захисту прав людини входить до системи міжнародних відносин в цілому, але з іншого боку, це система міжнародного права, утворюючи одну з його галузей.

Згідно з традиційним статистичним підходом, права людини є справою суверенної державної юрисдикції і продовжують бути другорядним об'єктом міжнародних відносин. Існує необхідність у забезпеченні прав людини за будь-яких обставин.

Важливим пріоритетом у міжнародному співробітництві є захист, і гарантія прав людини під час збройних конфліктів, і конфліктах не міжнародного характеру. На сьогоднішній день міжнародне право

відноситься до збройних конфліктів, агресії, та будь які війни взагалі забороняє. Але на жаль, це наша реальність сучасний етап розвитку людства.

Основним напрямом міжурядової співпраці є захист прав людини, закріплений положеннями статті 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.) в умовах міжнародних та регіональних військових конфліктів [2]. Міжнародне співтовариство, ООН, ЄС, НАТО засуджують збройні конфлікти, війни та інші акти агресії проти країн у межах міжнародного права, а загарбницькі війни взагалі заборонені. На жаль, необхідно підкреслити, що міжнародні та неміжнародні збройні конфлікти в усьому світі є об'єктивною реальністю на сучасному етапі розвитку нашого суспільства.

Міжнародні договори, які імплементують права людини, також мають велике значення на творення будь-якого суспільства.

Сьогодні на тимчасово окупованих територіях України грубо порушуються права людини та основоположні свободи, зокрема право на життя, свободу та особисту недоторканність, право на гідне поводження та не бути підданим катуванням, жорстокому та нелюдському поводженню, право на справедливий судовий розгляд та захист від свавільного арешту і депортації, свободу пересування, політичні права, право власності, свободу думки та її вільне вираження, а також право на соціальних захист, тощо. Звичайно, в якийсь момент держава може заявити, що вона не в змозі захистити права людини на окупованих територіях. Однак такий підхід не вирішує питання суверенітету, територіальної цілісності та дотримання прав людини.

Тому проблема пошуку нових моделей правозахисної діяльності сьогодні є пріоритетною для України, а сучасні дослідження зосереджені на недостатньо розроблених проблемах розв'язання та управління збройними конфліктами, грубих порушень правил ведення війни тощо.

Отже, незважаючи на існуючі міжнародні норми і принципи, права людини під час збройних конфліктів часто порушуються. Це пов'язано з тим, що збройні конфлікти часто супроводжуються хаосом і насильством, що створює умови для порушення прав людини.

Список використаних джерел:

1. Додатковий протокол до Женевських конвенцій, що стосується захисту жертв збройних конфліктів не міжнародного характеру (Протокол I) 1949. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення: 24.11.2023).
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 24.11.2023).
3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 24.11.2023).

Олена ДЕГТЯР,
магістрантка ОП «Захист прав людини у сфері будівництва та містобудування»,
Наук.керівник: к.ю.н., доц. Козакова І.В.,
Київський національний університет будівництва і архітектури

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

"Насильство - це неконтрольована тварина, яка зазвичай нападає на свого господаря" : Ренні Ягосеський.

Домашнє насильство є глобальною проблемою, яка виходить за межі національних кордонів, а також соціально-економічних, культурних, расових і класових відмінностей. Ця проблема не тільки широко поширена географічно, але й широко поширена, що робить її типовою та прийнятною поведінкою. Домашнє насильство є широко поширеним, глибоко вкоріненим і серйозно впливає на здоров'я та благополуччя жінок. Його подальше існування є морально невиправданим. Його ціна для окремих людей, систем охорони здоров'я та суспільства величезна. Проте жодна інша серйозна проблема громадського здоров'я не була так широко проігнорована і так мало зрозуміла.

Домашнє насильство можна описати як владу, якою одна доросла людина зловживає у стосунках, щоб контролювати іншу. Це встановлення контролю та страху у стосунках через насильство та інші форми жорстокого поводження. Це насильство може мати форму фізичного насильства, психологічного насильства, соціального насильства, фінансового або сексуального насильства. Частота насильства може бути періодичною або постійною.

На думку Сьюзен Шетер, лідера руху за припинення насильства в сім'ї, домашнє насильство – це не просто аргумент. Це модель примусового контролю, яку одна особа здійснює над іншою. Зловмисники використовують фізичне та сексуальне насильство, погрози, емоційні образи та економічні позбавлення як спосіб домінувати над своїми жертвами та добиватися свого [1].

Так, у Сполучених Штатах Америки повідомляється, що 85% усіх насильницьких злочинів, скоєних жінками, є випадками насильства з боку інтимного партнера, у порівнянні з 3% насильницьких злочинів, скоєних чоловіками [2].

Всесвітня організація охорони здоров'я повідомляє, що частка жінок, які коли-небудь зазнавали фізичного чи сексуального насильства або обох з боку інтимного партнера, коливалася від 15% до 71%, причому більшість – від 29% до 62%. [3].

За інформацією ПРООН (програма розвитку ООН), від фізичного домашнього насильства в Україні страждає близько 2 мільйонів людей. Статистика говорить, що у понад 80% це насильство чоловіків щодо жінок. Щороку від домашнього насильства гинуть 600 українських жінок [4]. Домашнє насильство є найпоширенішою формою насильства над жінками. Він впливає на жінок протягом усього життя, починаючи від абортів жіночої статі за селективним підходом до примусового самогубства та жорстокого поводження, і певною мірою є очевидним у кожному суспільстві світу.

Сьогодні в Україні діє Національна гаряча лінія з попередження насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації 116 123. На гарячу лінію можна звернутися анонімно та отримати консультацію щодо того, як діяти у випадку домашнього насильства.

Також в Україні діють центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. У цих центрах можна отримати допомогу у випадку домашнього насильства, зокрема, тимчасове житло, правову допомогу, психологічну допомогу.

ЄСПЛ виніс ряд рішень, які стосуються захисту від домашнього насильства. У цих рішеннях ЄСПЛ встановив, що домашнє насильство є порушенням права на повагу до приватного життя, права на свободу та особисту недоторканність, а також права на захист від катувань та нелюдського або жорстокого поводження. У рішенні у справі "Левчук проти України" ЄСПЛ встановив, що Україна порушила право Ірини Левчук на повагу до приватного життя, оскільки не забезпечила ефективного захисту від домашнього насильства з боку її колишнього чоловіка. Суд зазначив, що українська влада не вжила належних заходів для

розслідування фактів насильства, не забезпечила Ірині Левчук захист від її колишнього чоловіка та не надала їй належну допомогу та підтримку [5].

Рішення ЄСПЛ мають важливе значення для захисту від домашнього насильства в Україні та інших державах-учасницях Конвенції. Вони встановлюють, що держави-учасниці Конвенції мають обов'язок забезпечувати ефективний захист від домашнього насильства, включаючи розслідування фактів насильства, притягнення винних осіб до відповідальності та надання допомоги та підтримки жертвам насильства.

В Україні організаційно-правові засади запобігання та протидії домашньому насильству, основні напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, спрямовані на захист прав та інтересів осіб, які постраждали від такого насильства, визначені Законом України від 08 вересня 2005 року № 2866-IV «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» та Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07 грудня 2017 року № 2229-VIII (далі - Закон . № 2229-VIII) [6].

Логічно, що шляхом прийняття зазначених Законів Україна визнала, що будь-яка дія, поведінка, бездіяльність або вчинення, які завдають шкоди чи травми або можуть завдати шкоди чи травми, визнаються насильством у сім'ї. Тобто навіть один акт бездіяльності чи вчинення може становити насильство в сім'ї – іншими словами, жертвам не потрібно терпіти тривалий період насильства, перш ніж звернутися до суду.

Відповідно до положень Закону № 2229-VIII домашнє насильство - це діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь [6].

Отже, Законом розширено коло осіб та визначено 16 категорій людей, щодо яких може чинитися таке насильство. Станом на сьогодні, це не лише дружина, дитина, чоловік, а й колишнє подружжя, люди, які мають спільну дитину чи живуть у громадянському шлюбі, наречені, вітчим (мачуха) та

пасинок (падчерка) тощо. Крім переліку категорій осіб, щодо яких може вчинятися насильство, розширено також види насильства, як протиправного діяння: 1) фізичне, 2) сексуальне; 3) психологічне; 4) економічне.

За вчинення домашнього насильства встановлено юридичну відповідальність, в тому числі і кримінальну.

Так, відповідно до ст. 126-1 Кримінального кодексу України домашнє насильство, тобто умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи, карається громадськими роботами на строк від ста п'ятдесяти до двохсот сорока годин, або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на строк до двох років [7].

Відповідно до ст. 12 КК України кримінальне правопорушення у виді домашнього насильства законодавцем віднесено до нетяжких злочинів [7].

Надаючи кримінально-правову характеристику домашньому насильству, суддя Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду Надія Стефанів зазначає, що під поняттям «домашнє насильство», яке міститься в нормі ст. 126-1 КК України. Тому злочин, пов'язаний з домашнім насильством, - це не тільки кримінальне правопорушення, передбачене ст. 126-1 КК України. Це також злочини, що містять кваліфікуючу ознаку «вчинення злочину щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах»; злочин, поєднаний з обтяжуючою обставиною, передбаченою в п. 6-1 ч. 1 ст. 67 КК України «вчинення злочину щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах» та п. 6 ч. 1 ст. 67 КК України в частині «вчинення злочину... у присутності дитини. У ситуації, коли ст. 126-1 КК України (за наявності ознак діяння, передбаченого в цій статті) не охоплюються інші злочини, що становлять зміст насильства, і вони потребують додаткової кваліфікації за іншими

статтями, то, відповідно, кваліфікація відбуватиметься за сукупністю ст. 126-1 КК України та інших статей Кодексу, що передбачають відповідальність за ці злочини (наприклад, ст. 126-1 КК України та ч. 1 ст. 122 КК України) [8].

Розділяючи зазначену позицію щодо тлумачення змісту ст. 126-1 КК України, зокрема в частині кваліфікуючої ознаки «вчинення злочину щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах», приходимо до висновку, що законодавцем не доцільно віднесено дане кримінальне правопорушення до системи нетяжких злочинів.

Як, приклад, суміжний за об'єктом та об'єктивною стороною злочин, передбачений ст. 127 КК України у виді катування, тобто будь-яке умисне діяння, спрямоване на заподіяння особі сильного фізичного болю чи морального страждання, вчинене з метою примусити її чи іншу особу вчинити дії, що суперечать їх волі, - не містить обов'язкової кваліфікуючої ознаки у виді сімейних, родинних зв'язків, але належить до тяжких злочинів. Основне покарання встановлено на строк від трьох до шести років позбавлення волі.

На нашу думку, визначені види покарання за домашнє насильство, а також віднесення його до нетяжких злочинів обумовлює незабезпечення в цілому основної мети у виді їх запобігання та попередження.

Відповідно до даних Державної судової адміністрації України суди при визначенні покарання для засуджених у справах про вчинення домашнього насильства найчастіше призначають громадські роботи (56%) та покарання у виді позбавлення волі (20%). Арешт та обмеження волі призначають, відповідно, у 10% та 13% аналізованих випадків, а штраф – у 0,5% випадків. Кількість виправдовувальних вироків за вчинення домашнього насильства складає - 0,5% з усіх справ.

Окремо слід звернути увагу на випадки, в яких обвинуваченого було засуджено до обмеження або позбавлення волі. Незважаючи на те, що в 20% проаналізованих справ було призначено покарання у вигляді позбавлення волі, у більшості з них – 58% – засуджений звільняється від відбування покарання з випробуванням. Це може призвести до того, що покарання буде формальним, а кривдник перебуватиме на волі, зокрема й надалі проживатиме з потерпілою. Відповідно, ризик повторного вчинення

насильства за умов відсутності покарання за попередні діяння збільшуватиметься.

Даний висновок підтверджується тим, що кількість кримінальних судових справ про домашнє насильство зросла втричі за останній рік. У 2019 році велося 626 кримінальних справ, у 2020 їх стало вже 1877 (926 вироків були обвинувальними).

Отже, про проблему домашнього насильства не можна мовчати адже як вірно підкреслив генеральний секретар ООН Антоніу Гутерріш: «Ці злочини є одними з найжахливіших, найпостійніших і найпоширеніших порушень прав людини у світі, які торкаються кожної третьої жінки у світі. Це означає, що з цим зіштовхуються жінки навколо вас. Члени родини, колеги, подруги. Або навіть ти сама» [9].

Тому, за результатами нашого короткого дослідження, з метою ефективного запобігання та протидії домашньому насильству в Україні пропонуємо підвищити рівень його суспільної небезпечності шляхом віднесення до категорії тяжких злочинів. Удосконалити систему кримінально-правових заходів у виді розширення переліку додаткових обов'язків для умовно засуджених з випробуванням (наприклад, заборона проживати та перебувати в місці проживання потерпілого).

Список використаних джерел:

1. Teresa Kilbane & Marcia Spira. Domestic Violence or Elder Abuse? Why It Matters for Older Women Families in Society: The Journal of Contemporary Social Services. 2009. Volume 91, No. 2. P. 165-170. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1606/1044-3894.3979> (дата звернення: 01.12.2023).
2. The National Coalition Against Domestic Violence. National Statistics Domestic Violence Fact Sheet. 2022. URL: <https://ncadv.org/STATISTICS> (дата звернення: 01.12.2023).
3. World Health Organization. Global and regional estimates of violence against women: prevalence and health effects of intimate partner violence and non-partner sexual violence. 2013. URL: <https://www.who.int/publications/i/item/9789241564625> (дата звернення: 01.12.2023).

4. Програма розвитку ООН (ПРООН). UNFPA в Україні: Річний звіт. 2020. URL: https://ukraine.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/annual_report_2020_ukr_-_web.pdf (дата звернення: 01.12.2023).
5. Європейський суд з прав людини. Рішення у справі "Левчук проти України". 2012. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_f92#Text (дата звернення: 24.11.2023).
6. Закон України "Про запобігання та протидію домашньому насильству" від 07 грудня 2017 року № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення: 24.11.2023).
7. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 24.11.2023).
8. Стефанів Н. А. Кримінально-правова характеристика домашнього насильства. 2022. URL :<https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1322490/> (дата звернення: 24.11.2023).
9. Генеральний секретар ООН Антоніу Гутерріш. Виступ на 76-ій сесії Генеральної Асамблеї ООН. 2022. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-oon-nasylstvo-proty-zhinok/30291028.html> (дата звернення: 24.11.2023).

Павло ДРОЗДОВ,
магістрант ОП «Захист прав людини у сфері будівництва та
містобудування»,
Наук.керівник: д.ю.н., проф. Сердюк Н.А.,
Київський національний університет будівництва і архітектури

ВПЛИВ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРАТУРИ НА ЗАХИСТ І ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

Вступ. Прокуратура України виступає як інструмент правосуддя (обвинувачення), адже положення про неї включені саме у цей розділ Конституції України, хоча це є досить спірним питанням, а також як орган, що може представляти інтереси громадян у суді. Цей інститут є дієвим державним органом, який, так чи інакше, покликаний захищати та забезпечувати права людини, у тому числі, і в умовах воєнного стану. У даній роботі було розглянуто методи захисту прав людини у суді Прокуратурою, законодавчі вимоги, відповідно до національних та міжнародних нормативно-правових актів. Окрім цього, хотілось би також зазначити про недоліки роботи даного органу, у тому числі законодавчі, з якими можуть стикатися громадяни України, іноземці чи апатриди.

Виклад основного матеріалу. Прокуратура, через її уповноважених осіб, здійснює представництво в суді інтересів громадянина (громадянина України, іноземця або особи без громадянства) у випадках, якщо така особа не спроможна самотійно захистити свої порушені чи оспорювані права або реалізувати процесуальні повноваження через недосягнення повноліття, недієздатність або обмежену дієздатність, а законні представники або органи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси такої особи, не здійснюють або неналежним чином здійснюють її захист [1]. Це повноваження є цілком логічним, проте Розділ VIII Конституції України передбачає можливість здійснення прокурором представництва у суді інтересів виключно держави, тоді як вищезазначений Закон встановлює додаткову підставу, хоча, знову ж таки, Конституція вказує, що лише організація та порядок діяльності прокуратури може визначатися законом.

Крім того, з точки зору Європейського суду з прав людини, участь

прокурора у справі в деяких випадках розцінюється як обставина, що фактично погіршує процесуальне становище особи, проти якої виступає прокурор. Наприклад, у справі «Ferreira Alves v. Portugal» (№ 25053/05, від 21 червня 2007 року) ЄСПЛ наголошує: не важливо, чи виступає прокурор як сторона у справі, оскільки він може вплинути на рішення суду, і такий вплив потенційно може бути не на користь заявника [2].

У справі «Менчинська проти Росії» (№ 42454/02, від 15 січня 2009 року) ЄСПЛ зазначає, що сторонами цивільного провадження є позивач та відповідач, яким надаються рівні права, зокрема право на юридичну допомогу. Підтримка, яка надається прокуратурою одній зі сторін, може бути виправдана за певних обставин, наприклад, коли відповідним правопорушенням зачіпаються інтереси великої кількості громадян або коли потрібно захистити інтереси держави [2].

Проте, у цій справі ЄСПЛ виходив з того, що хоч прокурор відповідно до національного законодавства мав юридичні підстави брати участь у судовому розгляді, ця справа не мала жодних особливих обставин, які могли би виправдати його вступ у процес; оскільки лише прокурор надав свої аргументи в усній формі апеляційному суду. Вступ прокурора у цей судовий процес під час розгляду апеляційної скарги підірвав справедливість судового розгляду і принцип рівності сторін, чим було порушено п. 1 ст. 6 Конвенції [3].

Тобто, тут ми можемо бачити два рішення, які тлумачать ситуацію по-різному. Перша – не на користь прокурора, а друга дозволяє таке представництво у зв'язку із суспільним інтересом. Проте, знову ж таки, потрібно враховувати достатність і правильність підстав для представництва прокурором особи в суді, щоб уникнути таких казусів у подальшому.

Також хотілось би зазначити й інші підходи. Наприклад, у Висновку № 3 (2008) Консультативної ради європейських прокурорів «Про роль прокуратури поза межами сфери кримінального права» зазначається, що діяльність прокурорських служб за межами кримінального права визначається, насамперед, потребою суспільства у належному захисті прав людини та державних інтересів; не існує загальних міжнародних правових норм та правил стосовно завдань, функцій та організації прокурорської служби за межами сфери кримінального права, оскільки держава має

суверенне право визначати свої інституційні та правові процедури реалізації її функцій із захисту прав людини та державних інтересів [3].

Тобто, участь прокурора в судовому провадженні поза межами кримінального процесу, незалежно від існуючих законодавчих гарантій неупередженості та об'єктивності цього органу, допускається як виняток, оскільки така участь на боці однієї із сторін може негативно сприйматися в суспільстві, в тому числі, через існування загрози порушення досить чутливого та важливого принципу рівності сторін судового процесу [3].

У зв'язку з цим, Законом «Про прокуратуру» встановлено, що прокурор здійснює представництво інтересів громадянина або держави в суді виключно після підтвердження судом підстав для представництва. Без вищезазначених обставин, які дозволять прокурору у подальшому представляти особу, державу та без відповідного судового підтвердження, таке представництво не дозволяється.

Хотів би також зазначити про проблеми, які й досі існують у цьому інституті та, так чи інакше, гальмують процеси діяльності, яка спрямовані на захист та забезпечення прав людини. Отже, як зазначає керівник Департаменту протидії злочинам, вчиненим в умовах збройного конфлікту, Офісу Генпрокурора Юрій Белоусов: «Прокурори відштовхуються від статистики минулих років для того, щоб цифра цього року в межах статистичної похибки повторювала ту цифру, яка була минулого року або була трохи кращою. Жодних серйозних відхилень ця цифра не повинна мати, бо будуть запитання до керівника місцевої прокуратури і, відповідно, згодом будуть питання до самого прокурора. Ці показники пронизують усю правоохоронну систему. І поліція на них повністю базується, і на них базується діяльність прокуратури. Підгонка під цифри, намагання вручну коригувати стан злочинності. Нам важко навіть отримати інформацію щодо того, скільки в Україні зареєстровано злочинів. Прокуратура цю цифру постійно доопрацьовує. Реальні цифри отримати неможливо» [4].

Іншою проблемою він зазначає залежність прокурорів від свого керівництва. Тобто, якщо прокурор не погодиться із вказівкою свого начальства у зв'язку із обґрунтованою, чіткою та цілком законодавчо правильною позицією, його керівництво може, як мінімум, залишити його без частини заробітної плати. Це звучить доволі дивно в теорії, адже Україна вважається правовою та демократичною державою, проте на

практиці таке цілком може бути, про що свідчать слова Юрія Белоусова, людини, яка не перший рік працює у даній (опосередкованій) сфері.

Висновок. Отже, надані сучасній прокуратурі функції дозволяють цілком ефективно захистити права людини у випадках, передбачених законодавством. Проте, як було зазначено у дослідженні, існують також певні проблеми щодо законодавчого регулювання даного органу та його функцій. Також досить цікавою є практика ЄСПЛ щодо питання представлення фізичних осіб прокурором, що є досить важливим кроком не тільки до вдосконалення нашого законодавства, але й для встановлення певної сталої практики у нашому правовому полі, щоб не виникало казусів та неоднозначних ситуацій. Не потрібно забувати і про проблеми, наявні у даній сфері, адже наша держава є досить корумпованою, тому деякі рішення щодо представлення прокурором інтересів інших, їхня діяльність може бути упередженою або певним чином обмеженою, що не дозволить виконувати поставлені функції у повному обсязі, що, у свою чергу, призведе до порушень прав людини та громадянина у державі, яка асоціює себе з демократією та принципом верховенством права.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про прокуратуру». *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2015. № 2-3. Ст.12.
2. Брус І. Визначення підстав для представництва прокурором інтересів держави: проблемні питання. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2017. № 4(16). С. 29–37. URL: <http://surl.li/osnif> (дата звернення: 22.11.2023).
3. Берназюк Я. Міжнародні стандарти участі прокурора у судовому провадженні поза межами кримінального процесу. *Судебно-юридическая газета*. 2020. 11 червня. URL: <http://surl.li/osngy> (дата звернення: 22.11.2023).
4. Юрій Белоусов. Що не так з роботою прокурорів в Україні та як це змінити, – експерти ЄЦПЛ // Експертний центр з прав людини. 2017. URL: <http://surl.li/ibwv> (дата звернення: 22.11.2023).

*Назарій ЗАГОРОДНІЙ,
магістрант ОП «Захист прав людини у сфері будівництва та
містобудування»*

*Наук.керівник: д.ю.н., проф. Сердюк Н.А.,
Київський національний університет будівництва і архітектури*

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Вступ. Ми живемо в час війни, коли східний сусід завдає кожного дня ракетного удару як по цивільним об'єктам, по культурній спадщині українського народу так і по медичним установам, що призводить до загибелі людей кожного дня. Актуальність даної теми полягає в тому, щоб знайти шляхи покарання Росії за скоєні злочини проти України. Дана тема зачіпає зазначену проблему на міжнародному рівні, оскільки на сьогодні міжнародні органи не знайшли методи як покарати Російську Федерацію за скоєні нею злочини. Також варто зазначити, що якщо Росія переможе у війні з Україною, то вона не зупиниться, а піде завоювати як сусідню Польщу, так і країни Прибалтійського регіону, і в цілому підкорить увесь цивілізований світ.

Виклад основного матеріалу. Росіяни здійснюють геноцид українського народу, вбиваючи як військових, так і цивільних, в тому числі й дітей. Відповідно до частини 2 пункту 13 Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України, встановлено, що геноцид – діяння, умисно вчинене з метою повного або часткового знищення будь-якої національної, етнічної, расової чи релігійної групи як такої шляхом позбавлення життя членів такої групи чи заподіяння їм тяжких тілесних ушкоджень або дій, що спричинили розумовий розлад, створення для групи життєвих умов, розрахованих на повне чи часткове її фізичне знищення, скорочення дітонародження чи запобігання йому в такій групі або шляхом насильницької передачі дітей з такої групи в іншу [1]. Виникає питання як протидіяти геноциду, яким повинен бути сам процес визнання геноциду, визначення і пошук винних, притягнення до відповідальності.

Відносно Загальної декларації з прав людини, то стаття 11 та 12 зазначають, що без наявних прямих доказів та поки винність злочинця не встановлять в судовому розгляді та ніхто не може бути засуджений за злочин на підставі вчинення будь-якого діяння або за бездіяльність, які під час їх вчинення не становили злочину за національними законами або за міжнародним правом [2]. Відповідає за дане питання Рада Безпеки ООН, яка є постійно діючим органом Організації Об'єднаних Націй, на яку, відповідно до статті 24 Статуту ООН, покладено відповідальність за підтримку міжнародного миру та безпеки [3]. На даний момент, Рада Безпеки ООН є недієвим міжнародним органом тому, що у її складі є російська сторона. Крім того, усі рішення приймаються коли усі члени Ради Безпеки ООН проголосували за нього. Якщо один член Ради Безпеки ООН голосує проти даного рішення, то таке рішення не ухвалюється.

За приклад бездіяльності міжнародних органів візьмемо обстріл пологового будинку в Маріуполі. 9 березня 2022 р. було обстріляні пологовий будинок і дитячу лікарню. Тоді загинуло троє людей, серед них дитина. Сімнадцять людей отримали поранення. Вагітна жінка, яка була поранена під час обстрілу Росією пологового будинку в Маріуполі, померла разом із дитиною.

Варто зазначити обстріл пологового в Маріуполі це не єдиний обстріл саме пологових будинків в Україні під час повномасштабної війни Росії проти України. Також треба наголосити про діяльність міжнародної організації Червоного Хреста, яка від початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну допомагає з гуманітарними питаннями, психологічною допомогою постраждалим та евакуації людей з гарячих точок. Росія ж у деяких випадках блокує доступ Червоному Хресту виконувати свою роботу, евакуювати цивільних, в тому числі і дітей, звільняти полонених як цивільних та і військових, допомагати пораненим, тощо. Це є також міжнародним правопорушенням, за яке Росія має нести покарання.

Висновок. Отже, Росія здійснює агресію проти України кожного дня, скидаючи бомби на медичні об'єкти, житлові будинки, об'єкти критичної інфраструктури, спортивні об'єкти, тощо. Органом у системі ООН, що регулює дане питання, а саме питання безпеки, є Рада Безпеки ООН, членом якої є російська сторона, тому ніяких рішень без її згоди прийняти не

можуть. Цю проблему, необхідно вирішувати терміново. Також важливим є допомога, яку здійснює з перших днів війни міжнародний Червоний Хрест, допомагаючи українському народу, надаючи психологічну підтримку, гуманітарну, медичну допомогу, забезпечує ліками та сприяє евакуації людей з гарячих точок. Нажаль виникають ситуації, коли Росія блокує діяльність Червоного Хреста, тим самим порушуючи норми міжнародного гуманітарного права.

Список використаних джерел:

1. Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України від 31.05.2022. №z0704-17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17#Text>
2. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948. № 995_015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
3. Статут Організації Об'єднаних Націй від 26.06.1945. URL: https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf
4. Закон України «Про Товариство Червоного Хреста України» від 31.03.2023 р. №330-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/330-15#Text>
5. Конвенція «Про права дитини» від 16.11.2023 р. №995_021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
6. Постанова «Про заходи щодо виконання резолюції Ради Безпеки ООН» від 28.09.2001 р. № 1800-2001-п. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1800-2001-п#Text> (дата звернення

*Анна КЕЛЕБЕРДА,
студентка ОП Політична філософія»,
факультет гуманітарних технологій,
Наук. керівник: д.п.н., доц. Лисенко О.,
Черкаський державний технологічний університет*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ І СВОБОД У СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Інформаційне суспільство є новим етапом у розвитку людської цивілізації, який характеризується домінуванням інформаційних технологій у всіх сферах життя. Цей процес має як позитивні, так і негативні наслідки для реалізації прав і свобод людини.

З одного боку, інформаційні технології відкривають широкі можливості для реалізації прав і свобод людини. Зокрема, вони сприяють реалізації таких прав і свобод, як право на доступ до інформації: інформаційні технології дозволяють людям отримувати інформацію з різних джерел, у тому числі з усього світу. Це сприяє підвищенню рівня обізнаності людей про світ і події, що в ньому відбуваються. Далі, право на свободу слова: інформаційні технології дозволяють людям вільно висловлювати свої думки та переконання. Це сприяє розвитку громадянського суспільства та демократичних процесів. Право на участь у політичному житті: інформаційні технології дозволяють людям брати участь у політичному житті, у тому числі в виборах, референдумах, громадських обговореннях тощо. Це сприяє підвищенню рівня політичної участі громадян. Право на підприємництво: інформаційні технології дозволяють людям створювати власний бізнес, у тому числі в Інтернеті. Це сприяє розвитку економіки та створенню нових робочих місць.

З іншого боку, інформаційні технології можуть призвести до порушення прав і свобод людини. Зокрема, вони можуть бути використані для поширення дезінформації та пропаганди, нападів на приватне життя людей або здійснення злочинних дій.

Метою даного дослідження є аналіз проблем реалізації прав і свобод людини в інформаційному суспільстві. Аналізуючи проблеми реалізації

прав і свобод людини в інформаційному суспільстві, можна виділити основні проблемні питання такі як недосконалість законодавчого регулювання. Конституція України не містить вичерпного переліку прав і свобод людини четвертого покоління, а законодавство не завжди відповідає міжнародним стандартам у цій сфері. Зокрема, у законодавстві не визначено, хто несе відповідальність за забезпечення і захист прав та свобод в інтернет-просторі. Далі йде відсутність механізмів реалізації прав людини четвертого покоління. Законодавство України не містить конкретних механізмів реалізації таких прав, як право на безпечне довкілля, право на доступ до якісної освіти, право на свободу від дискримінації тощо. Потім питання про співвідношення прав людини четвертого покоління з іншими правами і свободами людини. Наприклад, право на доступ до якісної освіти може суперечити праву на свободу слова, якщо освіта надається з пропагандою певних ідей.

Інформаційне суспільство є новим етапом у розвитку людської цивілізації, який характеризується домінуванням інформаційних технологій у всіх сферах життя. Цей процес має як позитивні, так і негативні наслідки для реалізації прав і свобод людини.

З одного боку, інформаційні технології відкривають широкі можливості для реалізації прав і свобод людини. [6] Право на доступ до інформації. Право на свободу слова. Люди можуть використовувати Інтернет для створення блогів, веб-сайтів, соціальних мереж та інших засобів поширення інформації. Це може сприяти розвитку громадянського суспільства та демократичних процесів. Право на участь у політичному житті. Люди можуть використовувати Інтернет для участі в виборах, референдумах, громадських обговореннях та інших формах політичної активності. Це може сприяти підвищенню рівня політичної участі громадян. Право на підприємництво. Люди можуть використовувати Інтернет для створення власних веб-сайтів, продажі товарів та послуг онлайн, а також для пошуку і залучення клієнтів. Це сприяє розвитку економіки та створенню нових робочих місць.

Зокрема, Закон України "Про доступ до публічної інформації"[6] гарантує кожному громадянину право на отримання інформації, яка знаходиться у володінні органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій незалежно від форми

власності.

Цей закон дозволяє громадянам отримувати інформацію про діяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій. Це може стосуватися інформації про діяльність цих органів, їхні рішення, бюджети, проекти нормативних актів тощо. Закон "Про доступ до публічної інформації" сприяє підвищенню прозорості діяльності органів влади та підвищенню рівня участі громадян у суспільному житті.

Закон України "Про електронні комунікації"[4] гарантує право на свободу слова, свободу вираження поглядів і переконань, право на доступ до інформації, право на захист інформації про особу.

Цей закон гарантує громадянам свободу висловлювати свої думки та переконання в електронному вигляді. Це може стосуватися створення блогів, веб-сайтів, соціальних мереж тощо. Закон "Про електронні комунікації" сприяє розвитку громадянського суспільства та демократичних процесів.

Закон України "Про захист персональних даних"[6] гарантує право на захист персональних даних. Цей закон визначає правила обробки персональних даних. Він передбачає, що персональні дані повинні оброблятися законно, чесно та прозоро. Закон "Про захист персональних даних" сприяє захисту прав людини в інформаційному суспільстві. Також реалізація прав та свобод в інформаційному середовищі висвітлюється в освіті, медицині, культурі, спорті та інших сферах

Конституція України гарантує права і свободи людини і громадянина, які визначають відносини між людиною і державою. Однак, у практиці реалізації прав людини четвертого покоління в Україні виникають певні проблемні питання.

Одним із таких питань є недосконалість законодавчого регулювання. Конституція України не містить вичерпного переліку прав і свобод людини четвертого покоління, а законодавство не завжди відповідає міжнародним стандартам у цій сфері.

Іншим проблемним питанням є відсутність механізмів реалізації прав людини четвертого покоління.

Четверте покоління людських прав – це незалежність і альтернативність особи у виборі правомірної поведінки, яка базується на

автономії людини, у межах єдиного правового поля, норм моралі та релігії.
[2]

До переліку новітніх людських прав належать: евтаназія, зміна статі, трансплантація органів, клонування, одностатеві шлюби, штучне запліднення, вільна від дитини сім'я, незалежне від державного втручання життя за релігійними, моральними поглядами, використання віртуальної реальності, доступ до Інтернету. Каталог людських прав четвертого покоління становлять дві підгрупи: соматичні права та інформаційні права. Права людини четвертого покоління вже кілька десятиліть займають вагомe місце в правовій науці. Проте в силу своєї специфіки такі права завжди мали особливе сприйняття з боку законодавця, суспільства та його морально-етичних цінностей. [3]

Наприклад, Конституція України гарантує право на безпечне довкілля, однак у законодавстві не визначено, хто несе відповідальність за його забезпечення, і які заходи мають бути вжиті для його захисту. Те саме стосується інтернет-простору. Хто несе відповідальність за забезпечення і захист прав та свобод в інфо-світі?

Також, проблемним є питання про співвідношення прав людини четвертого покоління з іншими правами і свободами людини. Наприклад, право на доступ до якісної освіти може суперечити праву на свободу слова, якщо освіта надається з пропагандою певних ідей. Або ж некваліфіковані «спеціалісти», викладачі, наставники, котрі користуються свободами, переживаннями та цінностями інших людей, котрі наприклад стосуються релігії.

Далі цікавий момент про «Право на інформацію», яке отримало нормативне закріплення в Конституції України, складається з окремих положень, що являють собою самостійні суб'єктивні права. У цілому їх можна поділити на дві групи: «права на право» (свобода думки і слова, свобода масової інформації, право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію будь-яким законним способом, право кожного на достовірну інформацію про стан навколишнього середовища) і права, покликані реалізувати права першої групи (тут акцент робиться переважно на формах поширення інформації, на зберіганні й використанні документованої інформації, на інформаційних технологіях та захисті інформації, на захисті прав і свобод людини і громадянина при

обробці персональних даних, у тому числі на захисті прав на недоторканність приватного життя, особистої і сімейної таємниці). Так, однією з найважливіших складових права людини на інформацію є право на недоторканність приватного життя, тобто на збереження в конфіденційності інформації про приватне життя тієї чи іншої особи. «Кожен має право на недоторканність приватного життя, особисту і сімейну таємницю, захист честі та гідності» – зазначається в Основному Законі України. При цьому конфіденційною є будь-яка інформація про приватне життя особи, а тому вона належить до відомостей з обмеженим доступом. [1]

Але знову проблема недосконалості законодавчого регулювання. Оскільки маючи навіть до сотні гривень та відвідавши деякі сайти (навіть не в даркнеті) можна спокійно вилучити певну особисту інформацію людини, особливо *державні реєстри* про нерухомість, транспорт, земельні ділянки і т.п. Право на інформацію та проблема неврегульованості законодавчої системи через виконавчу гілку влади порушує право на недоторканність приватного життя.

Загалом, інформаційні технології нерідко використовуються для порушення прав і свобод людини, наприклад поширення неправдивої інформації, пропаганда насильства, ненависті та дискримінації (це може призвести до порушення права на життя, права на свободу та особисту недоторканність, права на рівне ставлення), демографічні маніпуляції, кібератаки (порушення роботи державних органів, підприємств, установ та організацій, а також до порушення приватного життя громадян), і ще страшніші речі, такі як грумінг та експлуатація в цілому.

Важливо розуміти, що інформаційні технології є нейтральними інструментами, які можуть використовуватися як для блага, так і на зло. Саме від людей залежить, як будуть використовуватися ці технології. Щоб мінімізувати ризики порушення прав і свобод людини в інформаційному суспільстві, я думаю, по-перше необхідно удосконалювати законодавство у сфері захисту прав і свобод людини в інформаційному суспільстві, особливо що стосується четвертого покоління людських прав. Законодавство має бути ефективним та відповідати сучасним реаліям. А далі вже розвивати культуру інформаційної безпеки та розвивати міжнародне співробітництво у сфері захисту прав і свобод людини в

інформаційному суспільстві. Спільними зусиллями можна розробити ефективні механізми захисту прав людини в інформаційному суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Барабаш О.О., Яцків Д.В. Інформаційні права як складова четвертого покоління прав людини. *Часопис Київського університету права*. 2021. №1. С.27 – 31.

2. Бунчук О. Новітні людські права : прийняти не можна заборонити. *Chernivtsi law school*. Веб-сайт. URL: <https://law.chnu.edu.ua/novitni-liudski-prava-pryiniaty-ne-mozhna-zaboronyty/> (дата звернення: 04.12.2023).

3. Заборовський В. В. Деякі проблеми правового захисту прав людини четвертого покоління. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО. Випуск 55. Том 1*. Ужгород, 2019. С. 10. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/28634/1/Заборовський> (дата звернення: 04.12.2023).

4. Законодавство України. Закон України «Про електронні комунікації». Веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-20#Text> (дата звернення: 04.12.2023).

5. Захист прав, свобод і безпеки людини в інформаційній сфері в сучасних умовах: Матеріали другої науково-практичної конференції. 21 травня 2020 р., м. Київ. Упоряд.: С.О. Дорогих, В.Ф. Фурашев, В.Г. Пилипчук, О.В. Петришин. Київ, 2020. 376 с. URL: https://ippi.org.ua/sites/default/files/verstka_tezu.pdf (дата звернення: 03.12.2023).

6. Конституція України. Розділ II Права, свободи та обов'язки людини і громадянина. Розділ XIII Внесення змін до Конституції України. *Офіційне інтернет-представництво*. Веб-сайт. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution> (дата звернення: 04.12.2023).

7. Закон України «Про доступ до публічної інформації». Міністерство юстиції. Веб-сайт. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_35409 (дата звернення: 04.12.2023).

Ольга КОПЧУК,
*Студентка спеціальності 123 «Комп'ютерна інженерія»,
факультет автоматизації та інформаційних технологій,
Наук. керівник: д.п.н., проф. Семенченко Ф.Г.,
Київський національний університет будівництва і архітектури*

СИСТЕМА ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ ЗА УМОВ ВІЙНИ

Вступ. Захист прав людини є надзвичайно актуальною проблемою в умовах повномасштабної війни в Україні. Російська агресія призвела до масових порушень прав цивільного населення - вбивств, катувань, депортацій, руйнування житла та інфраструктури. Це викликає гуманітарну катастрофу та потребує ефективних механізмів захисту постраждалих. Проблематика захисту прав людини в умовах збройних конфліктів досліджувалася такими науковцями як М. М. Гнатовський, Т. Р. Короткий, А. В. Петрів.

Постановка завдання. Основною ціллю дослідження є аналіз системи захисту прав людини в Україні за умов війни. Для досягнення мети визначу такі дослідницькі завдання: Здійснити теоретичний аналіз поняття та сутності захисту прав людини в умовах збройного конфлікту. Дослідити міжнародно-правові механізми захисту прав людини під час війни. Проаналізувати відповідне українське законодавство. Визначити порушення прав людини на тимчасово окупованих територіях України. Надати рекомендації для вдосконалення захисту цивільного населення.

Результат дослідження. Захист прав людини в умовах війни є комплексом правових, політичних, соціально-економічних заходів, спрямованих на забезпечення основних прав і свобод цивільного населення, яке потерпає від наслідків війни. Основні складові захисту прав людини під час бойових дій: Дотримання норм міжнародного гуманітарного права щодо захисту цивільних; Надання гуманітарної допомоги постраждалим; Захист соціально-економічних прав (праця, освіта, охорона здоров'я); Запобігання дискримінації вразливих груп населення [4, с. 170].

Основою захисту прав за умов війни є Женевські конвенції та додаткові протоколи. Також діють спеціальні договори ООН у сфері запобігання окремим видам порушень прав людини, Конвенція про заборону застосування катувань та жорстоких або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання. [3, с. 376 с]. Особливу роль відіграє міжнародне гуманітарне право, що регулює поведінку сторін конфлікту, захист прав мирного населення. Проте росія системно порушує ці норми під час війни проти України.

Аналіз чинного законодавства України свідчить про дію конституційних гарантії прав і свобод людини на підконтрольних територіях. Згідно зі, ст. 3 Конституції, життя, здоров'я, честь, гідність, недоторканність, безпека є найвищою цінністю в Україні [1][2]. Для захисту прав передбачені судові та позасудові механізми, зокрема можливість звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Офіс Генерального прокурора з питань захисту прав вимушених переселенців та осіб на тимчасово окупованих територіях був створений у 2018 році. Однак є потреба привести законодавство у відповідність з міжнародними нормами та посилити захист внутрішньо переміщених осіб та інших цивільних постраждалих від війни.

Дослідження ситуації з правами людини на тимчасово окупованих територіях Луганської та Донецької областей, а також в Автономній Республіці Крим та м. Севастополь вказують на систематичні і масштабні порушення з боку окупаційної влади. Фіксуються факти приниження гідності, катування, незаконні затримання, позбавлення волі, примусова асиміляції українського населення. Поширені політичні репресії, обмеження свободи слова, зібрань, релігії, обов'язкова російська паспортизація. Деокупація цих територій є необхідною для гарантування прав згідно з Конституцією та міжнародними стандартами. Важливо притягнути винних до юридичної відповідальності [5].

На основі проведеного дослідження зроблені рекомендації: Досягати міжнародні договори з прав людини в національне законодавство України. Розробити державну цільову програму для постраждалих від війни. Запровадити посаду Уповноваженого Верховної Ради України з прав внутрішньо переміщених осіб. Посилити відповідальність за порушення прав цивільних осіб під час війни.

Висновок. Захист прав людини за умов війни є комплексною багаторівневою системою правових, соціально-економічних та гуманітарних заходів на захист цивільного населення. Законодавство України у цій сфері потребує вдосконалення та імплементації міжнародно-правових норм захисту прав людини. На тимчасово окупованих територіях фіксуються масові порушення прав людини з боку російських окупаційних адміністрацій. Необхідне запровадження спеціальних програм допомоги постраждалим від бойових дій.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 №254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-вр#Text> (дата звернення: 15.11.2022).

2. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту: Закон України від 08.07.2011 р. №3671-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17#Text> (дата звернення: 15.11.2022).

3. Гнатовський М.М. Міжнародне гуманітарне право : підручник. Київ : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2018. 376 с.

4. Давид Р., ЖофFRE-Спинози К. Захист прав людини і основоположних свобод. Посібник з практики та рекомендації. Варшава, 2018. 170 с.

5. Офіс Омбудсмана України. Доповідь про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2022 році. URL: <http://surl.li/krtly> (дата звернення: 16.11.2023).

Анастасія КРАВЧЕНКО,
магістрантка ОП «Захист прав людини у сфері будівництва та містобудування»,
Наук. керівник: д.ю.н., проф. Сердюк Н.А.,
Київський національний університет будівництва і архітектури

ПРАВА ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ТА ОБМЕЖЕННЯ

В історії людства війни завжди призводили до найбільших випробувань для прав і свобод людини. Україна, яка стала ареною збройного конфлікту, стикається з неабиякими викликами щодо захисту прав своїх громадян. У цьому контексті проблема захисту прав людини набуває особливого значення.

Перше і найважливіше завдання - забезпечити безпеку мирного населення. Військові конфлікти залишають за собою багато постраждалих, і головна відповідальність перед суспільством і світом - це забезпечити, щоб цивільні особи не потрапляли під вогонь воєнних дій. Влада повинна робити все можливе для того, щоб гарантувати безпеку життя та недоторканність особи. Другим важливим аспектом є забезпечення гідного стандарту життя для постраждалих від війни. Багато людей втратили свої домівки, роботу та родини через війну. Влада повинна забезпечити ефективну систему соціальної підтримки, реінтеграції та реабілітації, щоб люди могли знову знайти своє місце в суспільстві. В Конституції України та Законом України «Про правовий режим воєнного стану» № 766-VIII від 10.11.2015 закріплене визначення та основи правового статусу воєнного стану, без внесення змін про таке. У статті 20 цього Закону розглядається правовий статус та обмеження прав і свобод громадян під час воєнного стану. Стаття 22 встановлює заборону застосування тортур та жорстокого поводження під час введення воєнного стану[1]. Починаючи з 24 лютого 2022 року, внесені зміни до цього Закону стосуються удосконалення порядку кримінального провадження в умовах воєнного стану, розширення можливостей обрання єдиного податку за ставкою 2% для певних осіб, а також відтермінування проведення спец перевірки протягом дії воєнного

стану.

Сама Конституція України визначає поняття "воєнного стану" у контексті внесення змін до неї (стаття 157) та в частині 2 статті 64, яка регулює можливість обмеження деяких прав людини.

Права людини, які гарантує Конституція України, є невідчужуваними та непорушними (стаття 21) [2]. Ці абсолютні права не можуть бути обмежені навіть у виняткових умовах, таких як надзвичайний або воєнний стан. Крім того, право на судовий захист, згідно зі статтею 55 Конституції, не підлягає обмеженням згідно зі статтею 64 Конституції.

Визначаючи легітимність мети встановленого Законом обмеження, Конституційний Суд України дійшов висновку, що обраний законодавцем засіб її досягнення (часове обмеження строком у два роки) хоч і є раціонально пов'язаним із нею, однак не може бути визнаним таким, що є домірним для досягнення встановленої мети, оскільки не є підтвердженням того, що погіршення стану здоров'я цієї категорії осіб, спричинене пораненням (контузією, травмою або каліцтвом) під час служби в Збройних Силах України, не може настати після спливу встановленого строку. Установлення такого законодавчого обмеження є не виправданим з огляду також на те, що законодавець мав можливість обрати для досягнення цієї ж мети засіб, який менш обтяжливо зачіпав би сферу реалізації прав військовослужбовців на соціальний захист. І наостанок, висновок надає Конституційний суд України: «якщо у разі втручання держави шляхом ухвалення нормативного акта має місце обмеження права військовослужбовців на соціальний захист, то доведення виправданості такого обмеження покладається на орган публічної влади, який ухвалив такий нормативний акт» [3]. Необхідно боротися за те, щоб влада не використовувала війну як виправдання для порушення основних прав людини, таких як свобода слова, право на справедливий суд, та запобігання підтисканню політичних відомств. Однак, незважаючи на виклики, які виникають в умовах війни, Україна має залишатися відданою принципам прав людини.

Україна виступає в ролі прикладу в справі захисту прав людини в умовах війни, враховуючи важливість гуманітарних цінностей та правових принципів у будь-яких обставинах. Тільки шляхом об'єднання сил влади, громадськості та підтримки міжнародної спільноти можна забезпечити

високий стандарт захисту прав людини в умовах війни та зберегти гідність і свободу для кожного громадянина. Як приклад можна навести міжнародну організацію Червоний Хрест, головною метою якої є захист людських життів та здоров'я, а також запобігання і полегшення людських страждань. Ця організація надає допомогу людям незалежно від їх раси, релігійних поглядів чи політичних переконань. Червоний Хрест керується принципами гуманності, нейтральності, незалежності, добровільності, єдності та універсальності у своїй роботі по всьому світу. Його місія - захищати життя і здоров'я людей, особливо під час збройних конфліктів та інших надзвичайних ситуацій [4]. Іноді, дотримуючись власних принципів, Червоний Хрест, можливо несвідомо, може підтримати сторону агресора. Наприклад, евакуюючи дітей з зони конфлікту на територію країни, що розв'язала цей конфлікт, організація фактично сприяє цій державі, хоча вважає, що рятує дітей. Адже саме через дії агресивної країни мирне населення змушене тікати та шукати захисту. Тож намагаючись допомогти, Червоний Хрест може ненавмисно стати посібником нападника.

Під час війни найбільше має проявлятися розуміння того, що публічний інтерес, такий як оборона та національна безпека держави, є надзвичайно важливим. Адже саме в забезпеченні цього інтересу концентруються і реалізуються індивідуальні права і свободи громадян. Наприклад, обмеження пересування громадян (комендантська година, блокпости) чи навіть вилучення для потреб оборони майна громадян спрямоване на захист найбільш засадничих прав і свобод людини – права на життя, їх гідності і свободи (наприклад, захист від діяльності диверсійно-підривних груп ворога)». Тому під час воєнного стану особисті інтереси мають поступитися суспільним, а громадяни повинні усвідомлювати пріоритетність захисту держави, навіть якщо це вимагає певних обмежень. Лише ціною таких тимчасових поступок можна гарантувати безпеку та майбутні свободи для всіх.

Варто також зазначити, що Верховна Рада України за період російської збройної агресії ухвалила ряд законів щодо захисту прав людини, зокрема, Закон України від 24 березня 2022 року «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги», що свідчить про важливість контролю за гуманітарною допомогою та запобігання її

незаконному використанню, Закон України від 01 квітня 2022 року «Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України», Закон України від 21 квітня 2022 року «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування сфер зайнятості та загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття під час дії воєнного стану» та ряд інших [5]. Продовжуючи думку щодо внесених змін та заходів, вжитих для захисту прав людини під час конфлікту, можна відзначити, що зокрема прийняті закони свідчать про здорове розуміння потреб військовослужбовців та громадян, для захисту їх прав, а також для врегулювання питань щодо допомоги у випадку коли такі особи постраждали від війни.

Ці заходи і внесені зміни покликані забезпечити високий стандарт захисту прав та інтересів громадян в умовах сьогодення нашої країни. Однак, при цьому слід уважно спостерігати за тим, як ці заходи реалізуються на практиці та як вони впливають на реальне життя людей, а також забезпечити, щоб будь-які обмеження прав були виправданими, пропорційними та необхідними для досягнення законних цілей. В контексті військових дій в Україні захист прав людини стає надзвичайно актуальним завданням. Конституційні принципи та норми виявляються невід'ємною складовою у вирішенні цього завдання. Важливо враховувати, що абсолютні права, такі як право на життя та заборону катувань, повинні залишатися непорушними, навіть у найтяжчі періоди. При цьому, будь-які обмеження інших прав повинні бути виправданими, пропорційними та необхідними. Згадані зміни в законодавстві та прийняті закони свідчать про спроби держави вдосконалити правову базу для захисту прав військовослужбовців та цивільних громадян. Проте важливо не лише ухвалювати закони, але і ефективно реалізовувати їх на практиці, забезпечуючи реальний захист громадян. Отже, можна підкреслити, що в умовах воєнного стану важливо зберігати баланс між публічним інтересом та індивідуальними правами людини. Визначальним є сприйняття того, що обмеження прав можуть бути обґрунтованими та масовими, але вони повинні відбуватися в межах конституційних цінностей, гарантуючи гідність та свободу кожного громадянина.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про правовий режим воєнного стану». Відомості Верховної Ради. 2015. № 28. Ст. 250. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 07.06.2022).
2. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1875- IV URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/rada/show/1875-IV> (дата звернення: 25.11.2023).
3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Поліщука Сергія Олексійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 4 статті 16-3 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (справа про посиленій соціальний захист військовослужбовців). м. Київ. 6 квітня 2022 року. № 1-р(П)/2022. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/1_r_2_2022.pdf; https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/1_p2_2022_1.pdf (дата звернення: 25.11.2023).
4. Про Міжнародний Рух Червоного Хреста і Червоного Півмісяця URL: <https://redcross.org.ua/about-urcs/movement/> (дата звернення: 25.11.2023).
5. Офіційний веб-портал парламенту України. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/zak/page/4> (дата звернення: 25.11.2023).

Юлія КУРЕНЯ,
здобувачка ОП «Політичний менеджмент»,
наук. керівник: д.п.н., проф. Перегуда Є.В.,
Київський національний університет будівництва і архітектури

ПРАКТИКИ ДЕМОКРАТІЇ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Постановка проблеми. Війна в Україні є серйозним викликом для демократії. Російська агресія порушила права людини, змусила мільйони людей покинути свої домівки та поставила під загрозу демократичні інститути України.

У таких умовах практика демократії є складною та ризикованою. Військові дії можуть призвести до обмеження громадянських прав і свобод, зростання авторитарних тенденцій, порушення прав людини, таких як право на свободу слова, мирні зібрання, виборче право. Також війна може підірвати довіру до демократичних інститутів, таких як уряд, парламент, судова система, виборча система. Існують ще такі аспекти, як зовнішній вплив на політичний процес. Під впливом військової агресії може зростати зовнішній тиск на політичні процеси в Україні, що може створити загрозу незалежності та самостійності політичних рішень. Умови війни можуть збільшувати ризик корупції в управлінні військовими ресурсами та важливими державними функціями, що може впливати на демократичні процеси. Важливою проблемою є інформаційна війна, зменшення свободи ЗМІ. Розповсюдження дезінформації може підірвати можливість громадян отримувати об'єктивну інформацію та участь у демократичних процесах.

Мета дослідження полягає у вивченні практик демократії в умовах війни в Україні, ролі та впливу міжнародних акторів на демократичні процеси в Україні в умовах війни.

Результати досліджень:

1. Найпоширеніші практики демократії в Україні в умовах війни.

Демократичні інститути відіграють важливу роль у забезпеченні єдності країни та протистоянні російській агресії. Зокрема, парламент України відіграє важливу роль у забезпеченні єдності країни в умовах війни. Він є законодавчим органом, який приймає рішення, необхідні для

захисту країни та її громадян. Парламент також є важливим інструментом для контролю над урядом і протидії корупції. Разом з тим парламент України прийняв закон про заборону проросійських політичних партій. Цей закон є важливим кроком для протидії російській пропаганді та захисту демократії в Україні. Також, боротьба з корупцією та забезпечення прозорості є критично важливими елементами для зміцнення демократії в будь-якій країні, особливо в умовах війни, коли існує підвищений ризик корупції та недостатньої прозорості через розподіл ресурсів, введення надзвичайного стану та військового конфлікту. Наведу приклади боротьби з корупцією та підвищення прозорості. По-перше, удосконалення законодавства, що стосується протидії корупції та забезпечення прозорості, зокрема врахування особливостей ситуації в умовах війни.

По-друге, це забезпечення незалежності судів та ефективного розгляду справ, пов'язаних з корупцією, щоб накладати ефективні санкції. До останнього можна віднести створення ефективних систем моніторингу та контролю за витратами державних ресурсів та фінансів в умовах війни, публічну доступність інформації про державний бюджет та забезпечення ефективної роботи антикорупційних органів та надання їм достатніх ресурсів для проведення розслідувань.

Судова система України відіграє важливу роль у забезпеченні демократії в умовах війни. Вона відповідає за захист прав людини та верховенства права. Судова система та правоохоронні органи беруть на себе важливу роль у розслідуванні військових злочинів і злочинів проти людяності, скоєних російськими військами в Україні. Це розслідування є важливим кроком для забезпечення справедливості та захисту прав людини в Україні.

Але не варто забувати про вплив ЗМІ. Незалежні ЗМІ в Україні продовжують інформувати громадськість про війну та її наслідки. Вони відіграють важливу роль у підтримці демократичних цінностей та свободи слова.

Зміцнення демократичних інститутів в Україні в умовах війни є важливим досягненням. Воно є показником того, що українці не готові відмовитися від демократії, навіть у найважчих умовах. Це є натхненням для людей у всьому світі, які борються за свободу та справедливість.

2. Вплив міжнародних акторів на демократичні процеси в Україні в умовах війни.

Міжнародні актори відіграють важливу роль у підтримці демократичних процесів в Україні в умовах війни. Вони надають Україні фінансову та гуманітарну допомогу, допомагають у розслідуванні військових злочинів і злочинів проти людяності, скоєних російськими військами, а також підтримують демократизацію та верховенство права в Україні. Приклади того, як міжнародні актори впливають на демократичні процеси в Україні в умовах війни:

По-перше, Європейський Союз та Сполучені Штати Америки надали Україні мільярди доларів фінансової допомоги, яка була використана для підтримки економіки країни, надання гуманітарної допомоги постраждалим від війни та забезпечення функціонування демократичних інститутів. Також, Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) продовжує спостерігати за ситуацією в Україні та інформувати про порушення прав людини. Ця діяльність ОБСЄ є важливою для захисту демократії та верховенства права в Україні.

По-друге, іноземні країни та міжнародні організації можуть вживати дипломатичних зусиль для вирішення конфлікту та підтримки демократичних процесів, включаючи медіа та міжнародні дипломатичні ініціативи. Укладення угод щодо міжнародних місій спостереження може забезпечити нагляд за виборчим процесом та дотриманням прав людини в умовах конфлікту.

По-третє, міжнародні санкції можуть бути застосовані проти країн чи інших акторів, які порушують демократичні принципи, що може впливати на розвиток ситуації в Україні. Також надання технічної допомоги в сфері інституційного розвитку, правової реформи та інших аспектів демократії може підтримувати український уряд у реалізації демократичних змін. Разом з тим міжнародні актори можуть впливати на громадську думку та медійний простір шляхом публічних заяв, інтерв'ю, статей тощо.

Отже, вплив міжнародних акторів на демократичні процеси в Україні в умовах війни є позитивним. Він допомагає Україні зміцнити свої демократичні інститути та протистояти російській агресії.

Однак, важливо зазначити, що міжнародна підтримка України не є безмежною. Міжнародні актори можуть втратити інтерес до України, якщо

війна затягнеться або якщо Україна не зробить достатніх зусиль для реформування своїх демократичних інститутів. Тому для України важливо продовжувати зміцнювати свої демократичні інститути та демонструвати свою відданість демократії. Це допоможе Україні отримати і зберегти підтримку міжнародної спільноти, яка є важливою для її майбутнього.

Висновок. Отже, у зовнішньополітичному та внутрішньополітичному контексті війни в Україні виникають різноманітні виклики для демократії, що ставлять під питання не лише національну безпеку, а й здатність країни зберігати та розвивати демократичні інституції та цінності. Умови війни спонукають до активної адаптації демократії до складних реалій та, водночас, надають можливості для перегляду та вдосконалення демократичних процесів. Тому варто звернути увагу на такі аспекти як:

- забезпечення національної безпеки в умовах війни, яка потребує ретельного збалансування із збереженням та розвитком демократії, бо надмірні обмеження можуть підірвати демократичні цінності;

- роль громадянського суспільства у збереженні демократії в умовах війни. Активна участь громадян та громадських організацій є важливим стимулом для зміцнення демократичних процесів;

- міжнародна підтримка важлива для забезпечення демократії в умовах конфлікту. Санкції та дипломатичний тиск можуть використовуватися для покарання порушень демократичних стандартів, а використання сучасних технологій та електронного урядування може підвищити прозорість та відкритість управління в умовах війни.

Отже, умови війни створюють не лише виклики, а й можливості для перегляду та реформ демократичних інститутів, адаптації до нових реалій та зміцнення демократичних практик. У висновку важливо підкреслити, що практики демократії в Україні в умовах війни потребують постійного моніторингу, адаптації та співпраці всіх зацікавлених сторін для забезпечення стійкості, безпеки та розвитку демократії в країні.

Список використаних джерел:

1. Попов І. Війна в Україні як глобальний виклик демократії. Українська правда. URL: <http://surl.li/oplfb> (дата звернення 02.12.2023).

2. Бориславська О. Демократія в умовах війни та загроз національній безпеці. *Український часопис конституційного права*. 2017. №2. URL: <http://surl.li/oplfq> (дата звернення 12.12.2023).

3. Політична система України в умовах війни: матеріали «круглого столу», проведеного Центром внутрішньополітичних досліджень Національного інституту стратегічних досліджень 27.10.2022 р. URL: <http://surl.li/hljtw> (дата звернення 05.12.2023).

*Валентина ЛЕМІШКО,
студентка Інституту права, психології та інноваційної освіти,
Наук. керівник: к.ю.н., доц. Цебенко С.,
Національний університет «Львівська політехніка»*

УКРАЇНА ТА РАДА ЄВРОПИ: ОСОБЛИВОСТІ СПІВПРАЦІ

Однією з ключових вимог до країн, які бажають приєднатися до Ради Європи, є зобов'язання приймати принцип верховенства права та забезпечувати основоположні права і свободи всім особам під їх юрисдикцією. Приєднання до Ради Європи свідчить про готовність держави захищати права людини та підсилювати внутрішні демократичні інститути [1]. Саме тому Україна висловила бажання приєднатися до Ради Європи 14 липня 1992 року.

Перед приєднанням до Ради Європи Україна вже підписала кілька міжнародних конвенцій, такі як Європейська культурна конвенція, Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями, Європейська конвенція про інформацію щодо іноземного законодавства, а також Рамкова конвенція про захист національних меншин. 9 листопада 1995 року Україна вступила до Ради Європи, український прапор замайорів над площею Палацу Європи у Страсбурзі [3, с. 151].

Україна веде співпрацю з Радою Європи в сфері реалізації нагальних внутрішніх реформ. Для того, щоб надати підтримку Рада Європи використовує всі наявні у її розпорядженні засоби, включаючи професійну компетенцію Венеціанської Комісії, традиційні механізми та результати моніторингової діяльності ПАРЕ і парламентських моніторингів.

Одним із ключових інструментів Ради Європи є плани дій для України, який передбачає експертну підтримку та механізми моніторингу фактичного впровадження реформ у нашій країні, наприклад Керівний комітет з питань імплементації проектів у рамках Плану дій.

Після повномасштабного російського вторгнення в Україну План дій Ради Європи для України на 2018-2022 роки був переглянутий і скоригований з урахуванням необхідності перенаправлення донорських

ресурсів на вирішення нагальних гуманітарних потреб України.

Українська сторона домоглася ухвалення низки рішень Комітету міністрів Ради Європи, які засуджують незаконну анексію Автономної Республіки Крим та міста Севастополя (Україна) російською федерацією. Зокрема, Російську Федерацію просять дотримуватися всіх своїх зобов'язань за міжнародним гуманітарним правом, міжнародним правом прав людини, включаючи Європейську конвенцію з прав людини, а також принципів і стандартів Ради Європи. російську федерацію просять вжити всіх необхідних заходів для дотримання прав людини в Криму і негайно припинити всі порушення цих прав, включаючи свободу вираження поглядів, свободу мирних зібрань, свободу віросповідання, дискримінаційні заходи і практику, свавільні затримання, заперечення катувань та інших видів жорстокого поводження [5, с. 220].

Висновки, які були зроблені Венеціанською Комісією, надали Україні можливість сформулювати чітку та узгоджену міжнародно-правову позицію щодо проблеми статусу окупованих територій та їх майбутнього звільнення.

Зокрема, Венеціанська Комісія визнала, що рішення Верховної Ради Автономної Республіки Крим про проведення так званого референдуму щодо приєднання до російської федерації суперечить конституційним принципам України. Крім цього, Венеціанська Комісія визнала проект федерального конституційного закону "Про порядок прийняття в Російську Федерацію і утворення у її складі нового суб'єкта Російської Федерації" невідповідним міжнародному праву.

Починаючи з повномасштабної агресії Російської Федерації проти України, 24 лютого 2022 року в рамках Ради Європи були включені механізми для реагування на агресію однієї з держав-членів Ради Європи проти іншої. Українська сторона отримала підтримку держав-членів Ради Європи, і вже 25 лютого 2022 року відбулося засідання Спільного комітету Комітету міністрів Ради Європи та Парламентської Асамблеї Ради Європи для обговорення застосування процедури відповідно до Статуту Ради Європи, статті 8 [7], щодо позбавлення Російської Федерації права участі в статутних органах Ради Європи.

15 березня 2022 року депутати Парламентської Асамблеї Ради Європи прийняли рішення щодо виключення Росії з Ради Європи. Згідно з

резолуцією Комітету міністрів Ради Європи №(2022)2, Російська Федерація, через свою агресію проти України, втратила свій статус члена Ради Європи з 16 березня 2022 року [6]. У зв'язку з прийняттям резолюції, що визначає правові та фінансові наслідки припинення членства Російської Федерації, ця країна також перестала бути учасником усіх Розширених угод Ради Європи з 23 березня 2022 року [2].

Один з важливих рішень Ради Європи, які були прийняті щодо України недавно, варто відзначити резолюцію, яку було ухвалено в червні 2022 року щодо ситуації з правами людини в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі, які входять до складу України. Це рішення було прийняте після аналізу доповіді Генерального секретаря Ради Європи, яку було підготовлено відповідно до ініціативи України у травні 2021 року. Ця доповідь торкнулася питання стосовно ситуації з правами людини в Автономній Республіці Крим і місті Севастополі, які знаходяться під окупацією і регулярно порушуються.

29 листопада був оприлюднений новий план дій Ради Європи щодо України на 2023-2026 роки «Стійкість, відновлення та відбудова». Метою цього плану дій є «надати підтримку та консультації органам державної влади України з питань імплементації ЄКПЛ в умовах війни та (чи) післявоєнного періоду, а також з інших питань, пов'язаних з Конвенцією» [4].

Отже, Участь України в Раді Європи відзначається активністю та здібністю до співпраці в різних аспектах, що стосуються прав людини, правової держави та демократії. Україна не лише є державою-членом Ради Європи, але й активно бере участь у роботі її органів та інституцій.

Важливим моментом є ініціатива та активна роль України в розгляді питань, що стосуються ситуації з правами людини на територіях, що знаходяться під окупацією. Україна довела свою прицільність захисту прав людини та намагається залучити увагу міжнародної спільноти до цього нагального питання.

Список використаних джерел:

1. Аббакумова Д. Членство в Раді Європи та захист прав людини. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-3/106> (дата звернення: 01.12.2023).

2. Змисла М. Вихід Росії з Ради Європи: наслідки для держави-агресора. Юрфем. URL: <https://jurfem.com.ua/vyhid-rosii-z-rady-euroyu-naslidky/> (дата звернення: 01.12.2023).

3. Макар Ю. І. Україна в міжнародних організаціях: навч. посіб. Чернівці: Прут, 2009. 880 с.

4. План дій Ради Європи для України «Стійкість, відновлення та відбудова» 2023-2026. URL: <https://rm.coe.int/action-plan-ukraine-2023-2026-ukr/1680aa8282> (дата звернення: 01.12.2023).

5. «Права людини в період збройних конфліктів»: Міжнародна науково-практична Інтернет-конференція, присвячена 25-річчю Національному університету «Одеська юридична академія», 18 листопада 2022 року, м. Одеса: збірник матеріалів конференції. Одеса. 2022. 665 с.

6. Резолюція Комітету міністрів Ради Європи № (2022) 2. URL: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=0900001680a5da51 (дата звернення: 01.12.2023).

7. Статут Ради Європи: міжнар. док. від 05.05.1949 р. / Рада Європи. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001#Text (дата звернення: 01.12.2023).

Михайло МАХОТЕНКО,
студент ОП «Будівельне та містобудівне право»,
Наук. керівник: д.ю.н., проф. Сердюк Н.А.,
Київський національний університет будівництва і архітектури

ПОНЯТТЯ ВІЙНИ ТА ЇЇ ЛЕГІТИМІЗАЦІЯ МІЖНАРОДНИМ ПРАВОМ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Питання дотримання і гарантування прав людини завжди ставиться особливо гостро в контексті збройного конфлікту чи війни. Адже саме по собі насильство, як основний засіб досягнення поставлених цілей в ході останнього заперечує гарантування, мабуть, найважливішого з прав, права на життя. Відповідно обмежуючи суверенітет однієї держави (територіальну цілісність), інша держава (або влада, якщо такий конфлікт не виходить за встановлені міжнародними договорами кордони) встановлює власний контроль над територією, і з позиції сили диктує політико-правовий режим.

Загальне тлумачення війна – складне суспільно-політичне явище, пов'язане з розв'язанням суперечностей між державами, народами, національними й соціальними групами з переходом до використання засобів збройної боротьби, що відбувається у вигляді бойових дій між їхніми збройними силами [1, 558]. Таке визначення звісно вірне, проте не розкриває правовий зміст поняття.

Карл фон Клаузевиц визначав війну, як «продовження політики іншими, насильницькими засобами, спрямованими на те, щоб примусити супротивника виконати свою волю» [5, 57].

Г. Сорель визначав війну як «політичний акт, за допомогою якого держави, нездатні врегулювати суперечки щодо своїх зобов'язань, прав чи інтересів, вдаються до збройної сили, щоб вирішити, яка з них є сильнішою, і у такий спосіб нав'язати свою волю іншій державі» [1, 56].

На думку М. Каллена, війна – це збройне протистояння між двома або більше суверенними інституціями міжнародного права, які використовують організовані збройні сили для досягнення конкретних цілей [1, 559].

Отже, можемо виділити загальноприйняті ознаки війни:

- участь двох і більше держав;
- використання збройних сил;
- результатом має стати перемога, що дозволить одній стороні нав'язати свої умови іншій.

Важливою рисою війни є насилля у своїй найбільш інтенсивній формі. Причому останнє виявляється у вигляді колективного, безпосереднього, навмисного, організованого, інституціоналізованого, санкціонованого, а іноді й ритуалізованого характеру.

Тлумачення війни крізь призму юридичної науки тісно пов'язана з політичною концепцією. Зокрема, війна розглядається як «правова умова, яка рівною мірою дозволяє двом або більше ворогуючим сторонам вести конфлікт із застосуванням збройної сили» [1, 558].

У вітчизняних юридичних енциклопедичних виданнях війна визначається як «стан, у якому держави застосовують одна проти одної усі форми тиску з дотриманням дії законів та звичаїв ведення війни (*jus in bello*)» [1, 116].

Г. Кельзен, розмірковуючи над правовим статусом війни, у своїй роботі «Про і мир у міжнародних відносинах» (1942) наводить дві її інтерпретації. Відповідно до першої інтерпретації, війна не є правопорушенням чи санкцією. Це не правопорушення, тому що вона не заборонена жодним спільним міжнародно-правовим актом. Звідси випливає, що будь-яка держава може воювати проти будь-якої іншої держави, не порушуючи закону. Також війна не може бути санкцією, оскільки немає міжнародного права, що дозволяє війну. У той час, як кожна держава санкціонує свої війни та засуджує своїх ворогів, навряд чи такий стан справ є законним. Відповідно до іншої інтерпретації війни, існує загальне міжнародне право, що забороняє війну в принципі, за винятком випадків скоєння незаконних дій, правопорушень. Тому війна або засуджується, тому що є правопорушенням, або схвалюється, тому що є санкцією [4, 98].

Значна кількість питань, пов'язаних з міжнародно-правовим регулюванням війни та збройного конфлікту, закріплені у міжнародних актах та угодах, зокрема: III Гаазькій Конвенції про відкриття військових

дій (1907), Гаазьких конвенціях (1899, 1907), Женевських конвенціях (1864, 1906 і 1929), Договорі про відмову від війни як зняряддя національної політики (1928), Статуті Ліги Націй (1920), Статуті ООН (1945), Женевській конвенції про захист жертв війни (1949) та ін. Термін «війна» міститься в усіх вищеназваних міжнародно-правових документах як захід, до якого не повинні вдатися держави. Ці міжнародно-правові документи містять також комплекс норм міжнародного гуманітарного права, які передбачають низку обмежень щодо способів її ведення, передбачають заходи, спрямовані на захист осіб, які не беруть безпосередньої участі у військових діях.

Відмінності між «війною» і «збройним конфліктом» доволі умовні, а саме вважається, що поняття «збройний конфлікт» є ширшим та охоплює поняття «війна». Однак не кожен збройний конфлікт можна називати війною, оскільки між ними існує суттєва відмінність, зокрема війна має такі ознаки: акт оголошення війни; розірвання дипломатичних відносин між воюючими державами, що є наслідком оголошення війни; анулювання двосторонніх договорів, особливо політичних. Поняття «війна» вживається для позначення збройного протистояння між двома або декількома суверенними державами [7]. Натомість, коли відбувається громадянська війна або народ чи нація борються за незалежність, застосовують термін «збройний конфлікт». Війна спричиняє зміну всього суспільства, а саме державні інститути починають виконувати специфічні функції, що зумовлені війною. Під час збройного конфлікту не відбувається докорінна зміна всього державного механізму на військовий лад. Збройний конфлікт – це збройна боротьба між державами або між державою та антиурядовими військовими формуваннями [5, 77].

Взагалі в сучасній системі міжнародного права все рідше зустрічається поняття «війна», замінюючись більш умовними «конфлікт», «агресія», «воєнні дії» та інше. Для підтвердження тези варто звернути увагу на протоколи міжнародних організацій та заяви публічних осіб стосовно ситуації в Україні з 24 лютого 2022р. В офіційному контексті термін війна не згадується.

Важливим залишається те, що до I Світової війни сам факт ведення бойових дій не надавав підґрунтя для юридичного закріплення статусу війни. Тобто не надавав легітимності, а отже неможливо було

сформулювати а ні претензій, що стали причиною військових змагань, а ні зафіксувати юридичну відповідальність за жодною зі сторін. Юридифікація в свою чергу відбувається за рахунок міжнародних правових норм, договорів та інших актів. Ці норми можемо умовно розділити на кілька груп:

- Постійно діючі міждержавні організації, та прийняті ними норми. Проте про них можна говорити лише починаючи з 1919р. Від моменту заснування Ліги Націй.
- Юридичні акти перспективного характеру. До них відносяться ультиматуми, акти оголошення війни, протекції, пакти та інше.
- Юридичні акти ретроспективного характеру: мирні договори, їх системи, капітуляції та інші нормативні документи, якими фіксуються досягнені в результаті конфронтації умови.

Міжнародно-правова доктрина кваліфікує агресивну війну як «фундаментальний злочин». Проте так було не завжди. Вперше війну було криміналізовано Женевським протоколом про мирне вирішення міжнародних суперечок 1924р. Але, цей документ не визначав війну, як протиправне діяння, тим самим визначаючи право держав проводити свою політику зброєю, а не дипломатією [5, 211].

Міжнародне право збройних конфліктів охоплює три галузі:

- право війни чи право Гааги;
- міжнародне гуманітарне право або женеvське право;
- право контролю над озброєнням.

Вважається, що міжнародний збройний конфлікт виникає тільки-но одна держава застосовує свої збройні сили проти іншої. При цьому не мають значення ані інтенсивність і тривалість протистояння, ані оголошення (або не оголошення) війни, її визнання або невизнання. Враховується лише втілений в конкретні дії воєнний намір однієї держави стосовно іншої. Цього достатньо для застосування норм міжнародного гуманітарного права. Саме ця галузь в міжнародному праві встановлює правила ведення збройних конфліктів.

Статут ООН обережно оминає термін «війна» заміняючи його на більш нейтральні «застосування сили», «порушення миру». Взагалі міжнародне право, на сучасному етапі свого розвитку, відмовляється від

поняття «війна» надаючи перевагу «збройному конфлікту», тим самим значно розширюючи коло ситуацій на які поширюється поняття. Відповідно розширюється і коло суб'єктів, котрі повинні виконувати приписи міждержавних інституцій, якщо звісно такі інституції легітимізовані державою шляхом ратифікації органами влади.

Наразі у міжнародному праві, на жаль, відсутні дієві універсальні механізми протидії збройним конфронтаціям. Проблему тут становить політико-правовий аспект, згідно з яким війна, як механізм впливу, розглядається як частина суверенітету. Відповідно кожен суверенний суб'єкт міжнародного права може здійснювати політику збройними методами. Реакцією будуть санкції, відсторонення від міжнародних інституцій, розширення складу суб'єктів війни тощо, проте дієвої юридичної складової, яка могла б запобігти розв'язанню конфлікту, немає.

Список використаних джерел:

1. Бехруз Х.Н Поняття війни у міжнародному праві: проблеми концептуалізації. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-2/132>. URL: http://lsej.org.ua/2_2023/132.pdf (дата звернення: 02.12.2023).
2. Енциклопедія міжнародного права : у 3 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко, В. Н. Денисов [та ін.]. Київ : Академперіодика, 2014. Т. 1. С. 561
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. із поправками, внесеними відповідно до положень Протоколів 1, 4, 6, 7, 11–16. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 02.12.2023).
4. Кузьмін Е. Е. Поняття збройного конфлікту: первісні роздуми. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція* : зб. наук. пр. Одеса, 2014. № 12, т. 2. С. 187–190.
5. Пронюк Н.В. Сучасне міжнародне право: навчальний посібник. 2-е вид., змін. та допов. К.: КНТ, 2010. 344 с
6. Репецький В.М., Лисик В.М. Міжнародне гуманітарне право: підручник. К.: Знання, 2007. 467 с.
7. Статут ООН. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_010 (дата звернення: 02.12.2023).

*Ірина МЕГЕСЬ,
магістрантка ОП «Захист прав людини у сфері будівництва та
містобудування»,
Наук. керівник: к.ю.н., доц. Бабюк А.М.,
Київський національний університет будівництва і архітектури*

ЗАХИСТ ПРАВА ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабна війна РФ проти України вже триває надзвичайно довго, і її жертви неосяжні. Багато цивільних осіб та десятки тисяч військових загинули. Близько 14 мільйонів українців залишили свої домівки, і понад 1,2 мільйона сімей повідомили про пошкоджені або знищені будинки. Збитки від втрат майна включають не лише фізичне знищення та пошкодження будівель та земельних ділянок, але й розграбування, примусові виселення та забруднення від вибухів ракет, а також пошкодження критичної інфраструктури (водопостачання, електропостачання, опалення, дороги, соціальна сервісна інфраструктура). Безпека прав власності в окупованих територіях та зонах бойових дій також підірвана знищенням та розграбуванням урядових установ і архівів, втратою офіційних документів, що підтверджують законні права власників майна. Крім того, багато власників були переміщені, і паралельна система управління майном була створена окупаційними силами, особливо в районах, які були окуповані з 2014 року.[1]

На початок червня 2022 року було оцінено, що потреби в Україні у відновленні та реконструкції становлять щонайменше 349 мільярдів доларів США (за даними Всесвітнього банку на 2022 рік). Це включає відновлення пошкоджених житлових будівель, які складають близько 40% від загального збитку. Окрім того, масштабні втрати потребують розширення потужності уряду для обробки великого потоку справ щодо компенсації збитків та відновлення прав. Міжнародна та національна підтримка цього процесу буде залежати від здатності уряду створити швидкий, прозорий та справедливий механізм компенсації. Ця здатність суттєво вплине на швидкість та обсяг післявоєнної реконструкції [2].

Оцінити здатність інфраструктури уряду та приватного сектору

забезпечувати функціональність ринків землі та нерухомості та захищати права власності можна на основі обсягу ринкових транзакцій у передвоєнний період. За даними *Державної служби статистики* за 2021 рік, щорічно відбувалося 200 000 земельних та 570 000 нерухомих транзакцій, і пік досягнув у 2016 році, коли успішно оброблено 2,1 мільйона земельних транзакцій. З цієї загальної кількості менше 250 000 транзакцій було проведено на територіях, що постраждали від війни. У 2020 році загальна кількість судових проваджень, пов'язаних з землею та нерухомістю, становила близько 170 000 справ [3].

Однак оброблювальна потужність наразі серйозно підірвана через знищення та розграбування місцевих офісів та переміщення персоналу. У результаті можна розумно очікувати, що потужність уряду в цьому секторі зменшилася на близько 20 відсотків національно, включаючи майже повне відсутність потужності в окупованих та деокупованих територіях. Ця підірвана система буде змушена взяти на себе додаткове навантаження з обробки мільйонів справ на компенсацію збитків та знищення нерухомого майна. Проблема обмеженої потужності буде загострена ситуаціями, коли власники або користувачі пошкодженого майна втратили документи, що підтверджують їх права на власність, та коли жодна інформація не зареєстрована в Реєстрі прав або не знайдена в місцевих архівах [4].

2 травня 2023 року набув чинності Закон України №2923-IX «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України» [5].

Закон визначає перелік отримувачів компенсації за знищене та пошкоджене житло, її види, механізм оцінки втрат і порядок ухвалення рішення про надання коштів. Закон України №2923-IX щодо компенсації за знищення та пошкодження майна внаслідок воєнних дій має велике значення. Він створює можливість отримати компенсацію постраждалим власникам та допомагає створити Державний реєстр пошкодженого майна. Це важливий крок, що сприятиме відновленню інфраструктури та допоможе покращити матеріальне становище людей, що постраждали

внаслідок війни, забезпечуючи можливість відшкодування збитків.

Закон про компенсацію за знищене майно внаслідок воєнних дій також може сприяти відновленню економіки постраждалих регіонів через стимулювання ремонтних та будівельних робіт. Очікується, що вказаний Закон створить основу для більш ефективного вирішення проблеми компенсації майна, що постраждало внаслідок воєнних подій, та допоможе впровадженню системи, спрямованої на швидку реакцію та підтримку громадян.

Список використаних джерел:

1. Проєкт зі збору, оцінки й аналізу інформації про матеріальні втрати України від війни з Росією. URL: <https://kse.ua/ua/russia-will-pay/> (дата звернення: 2011.2023).

2. Світовий банк (2022). Україна. Швидка оцінка збитків і потреб. серпень 2022 р. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099445209072239810/pdf/P17884304837910630b9c6040ac12428d5c.pdf> (дата звернення: 2011.2023).

3. Статистичний щорічник України – 2021/ Державна служба статистика, 2022. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/11/Yearbook_2021.pdf (дата звернення: 2011.2023).

4. Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України. URL: <https://minre.gov.ua/2023/12/05/u-lystopadi-donaczionalnogo-informaczijnogo-byuro-nadijshlo-ponad-14-tysyach-zvernen/> (дата звернення: 2011.2023).

5. Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України: Закон України від 23.02.23 р. № 2923-IX. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-20#Text> (дата звернення: 2011.2023).

Єва МИХАЙЛОВА,
студентка кафедри дизайну архітектурного середовища,
Наук. керівник: д.і.н., проф. Деревінський В.Ф.,
Київський національний університет будівництва і архітектури

ПРАВА ДІТЕЙ, ЯКІ ЗАЛИШИЛИСЯ БЕЗ БАТЬКІВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Діти в Україні, які втратили одного чи двох батьків під час воєнного стану, мають право на певні права та заходи підтримки. За таких обставин уряд встановив процедури для забезпечення їх добробуту. За час воєнного стану 6447 дітей через особисті обставини опинилися без піклування батьків, з них близько тисячі – через смерть одного чи обох батьків.

Процес опіки був спрощений для родичів, які бажають взяти на себе відповідальність за дітей, які втратили батьків. Сім'ї можуть ініціювати процес опіки, звернувшись до місцевої служби у справах дітей, спростивши відповідні адміністративні кроки.

Згідно з постановою Кабінету Міністрів України діти, які залишилися без піклування батьків під час воєнного стану, можуть бути тимчасово влаштовані до дитячих будинків сімейного типу або прийомних сімей. Цей захід гарантує, що діти матимуть стабільне та сприятливе середовище у складні часи.

"Ми фіксуємо питому вагу війни на наше дитинство. Діти можуть отримати статус сироти виключно, якщо батьки загинули або померли. Якщо батьки позбавлені батьківських прав, якщо батьки зникли безвісти, якщо батьки знаходяться на окупованій території, з ними немає зв'язку, якщо батьки знаходяться в полоні. Це все підстави для того, щоб дитина під час війни отримала статус дитини позбавленої батьківського піклування. Бо коли вона отримає цей статус, вона має право на державні виплати: 2,5 прожиткових мінімумів на дитину без інвалідності і 3,5 — на дитину з інвалідністю", — розповідає Володимир Вовк.

Крім цього він зазначив, що 66% дітей, які були позбавлені батьківського піклування одразу ж розміщуються у сім'ї.

Діти, які втратили батьків під час воєнного стану, мають право на

державну грошову підтримку. Після визнання безбатьківства вони мають право на державні виплати. Розмір визначається з урахуванням 2,5 розміру прожиткового мінімуму для дітей без інвалідності та 3,5 розміру для дітей з інвалідністю. Ця фінансова допомога спрямована на забезпечення основних потреб і благополуччя цих дітей. Також за ініціативи першої леді О. Зеленської триває розробка Національної програми психічного здоров'я та психосоціальної підтримки. Програма спрямована на допомогу постраждалим, у тому числі дітям, у подоланні надзвичайного стресу та наслідків травматичних подій під час війни.

Діти можуть бути офіційно визнані тими, хто залишився без батьківської опіки під час війни, якщо їхні батьки загинули, були позбавлені батьківських прав, безвісти зникли, перебувають на окупованих територіях без зв'язку або утримуються в полоні. Це юридичне визнання гарантує, що діти отримають необхідну підтримку та пільги, доступні дітям без батьків під час воєнного стану.

Загалом, ці права та механізми підтримки створені для вирішення унікальних проблем, з якими стикаються діти, які втратили батьків під час воєнного стану в Україні, з метою надання їм опіки, стабільності та фінансової допомоги для їх благополуччя та розвитку.

Експерт наголошує на відсутності в Україні інформаційної кампанії з боку держави, спрямованої на популяризацію прийомної сім'ї. Під час правління Президента Ющенка кампанії на державному рівні заохочували влаштовувати дітей у сім'ї, що призвело до значного збільшення рівня усиновлення. Тому владі є сенс пояснити людям важливість усиновлення.

Важливо пам'ятати, що понад 4000 дітей зараз перебувають в інтернатних установах і також потребують усиновлення. Соціологічне дослідження, проведене після початку повномасштабного вторгнення, виявило значне зростання попиту на усиновлення дітей-сиріт, постраждалих від війни. Однак важливо зазначити, що більшість із них насправді не потребують усиновлення, оскільки їх приймають родичі. Така ситуація дещо несправедлива щодо тих дітей, які тривалий час перебувають у державних установах. Також треба зазначити, що наша влада посприяла цьому позитивному зацікавленню в усиновленні; наприклад, у березні минулого року створили чат-бот «Дитина не сама», який допомагає сім'ям дізнатися додаткову інформацію щодо усиновлення.

Щоб збільшити кількість справ, де дитину усиновлюють та подолати цю проблему, потрібно проводити більше інформаційних кампаній, бо це одне з самих дієвих рішень проблеми.

Список використаних джерел:

1. Малик О.В. Встановлення опіки та піклування під час воєнного стану. URL: <https://www.simeinyi-advokat.com.ua/news/opika-pid-chas-viiny> (дата звернення: 10.11.2023).
2. Захист прав дітей в умовах війни. URL: https://ippi.org.ua/sites/default/files/kruglii_stil_17_travnja_2022.pdf (дата звернення: 10.11.2023).
3. Усиновлення дітей під час війни. URL: <https://www.enableme.com.ua/ua/article/usinavlenna-ditini-pid-cas-vijni-ci-mozливо-8855> (дата звернення: 10.11.2023).
4. Особливості влаштування дітей до дитячих будинків та прийомних сімей під час воєнного стану. URL: <https://lexinform.com.ua/zakonodavstvo/osoblyvosti-vlashtuvannya-ditej-do-dytyachyh-budynkiv-ta-pryjomnyh-simej-pid-chas-voyennogo-stanu/> (дата звернення: 10.11.2023).

Євген НИЗОВИЙ,
магістрант ОП «Захист прав людини у сфері будівництва та містобудування»,
Наук.керівник: д.ю.н., проф. Сердюк Н.А.,
Київський національний університет будівництва і архітектури

ЦИФРОВІЗАЦІЯ В ЧАСИ РЕФОРМАЦІЇ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

В лютому 2022 року всім українцям, а особливо науковцям-правникам, стало ясно, що існуючі концепції, сталі системи та механізми захисту прав людини перестали мати свою значущість та вагомий вплив в тому вигляді, в якому вони існували понад шести десятиліть. Потреба у реформації та перегляді світової практики захисту прав людини є основним завданням людства в ХХІ столітті.

Людина – за своєю суттю мрійник, яка при роздумах про права людини уявляє їх як щось на кшталт божественної вакцини від вирішення всіх проблем. На гіркому досвіді ми знаємо, що в разі контакту з російським солдатом апелювати Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод не має сенсу, оскільки геноцид нашої нації, захоплення територій та побудова імперії в новому біполярному світі є їхнім покликом в житті і головною мотивацією для існування.

Багато воєн та битв пережило українське суспільство на шляху до отримання своєї свободи, що дає нам зараз змогу розуміти істину - найкращий та дієвий механізм із захисту прав людини в нашій державі на сьогодні це продовження боротьби та як ефективне рішення – розвиток озброєння власних збройних сил та розвиток цифрових систем, що полегшують пошук та знищення ворога, в ході визвольної боротьби.

Наше наукове дослідження направлене на цифровий вимір захисту прав, який чудово розбудовано в Україні. 2 вересня 2019 року, було реформовано Державне агентство з питань електронного урядування України, яке перетворилось на дуже потужне та унікальне в своєму розвитку Міністерство цифрової трансформації України – центральний орган виконавчої влади, який відповідає за формування та реалізацію

державної політики у сфері цифровізації, відкритих даних, національних електронних інформаційних ресурсів, інтероперабельності – взаємодії мережевих систем базі уніфікованих інтерфейсів або протоколів, впровадження електронних послуг та розвиток цифрової грамотності громадян.

Міністерство є центральним засвідчувальним органом у сфері електронних довірчих послуг. Також до компетенції Міністерства належить розвиток широкосмугового доступу до інтернету, телекомунікаційних мереж та ІТ-індустрії [1].

Проте на цьому віцепрем'єр-міністр, Федоров М.А. не обмежує діяльність міністерства і впроваджує оборонні ініціативи разом з командою Мінцифри, зокрема і щодо захисту прав людини. Так, до прикладу, було створено багато унікальних ботів, котрі займаються збором інформації щодо: воєнних злочинів ворога, розташування ворожої техніки та проліт ракет для системної передачі даних міжнародним партнерам і роботи над покаранням винних з метою представлення їх перед трибуналом.

Ми зібрали невелику добірку чатботів, куди громадяни можуть надсилати фото/відеодокази з деталями злочинів росіянами:

- War Crime Bot створено для збору доказів порушень міжнародного гуманітарного права, прав людини та злочинів РФ.
- TRIBUNAL UA це збір та передача фото та відеодоказів вбивства, насильства, пограбування цивільних чи військових окупантами.
- SaveEcoBot збирає інформацію про злочини проти довкілля, які здійснюють російські війська на території України: шкоду заподіяну на АЕС, руйнування очисних споруд, підпал лісів тощо;
- єВорог – бот, в який громадяни передають розташування сил, засобів та техніки окупантів, повідомляють про проліт безпілотників під час тривоги, що рятує не одне життя і таким чином дає право на життя.

Фіксовані докази обробляються та передаються до Офісу Генпрокурора, Міністерства оборони, Міністерства юстиції, МЗС, Міндовкілля та іншим особам у цілях подальшого захисту інтересів України у національних та міжнародних судових інстанціях [2].

Так, захист колективних прав людини виходить на якісно новий рівень, проте захист персональних даних та елементи анонімності людини

стають дедалі примітивними. Цифрові технології можуть призвести до зростання соціальних нерівностей, особливо якщо частина населення має обмежений доступ до цифрових ресурсів. Важливо враховувати цей аспект та розробляти політику, яка забезпечить рівний доступ до цифровізації, оскільки багато людей похилого віку, внутрішньо-переміщених осіб не мають можливості користуватися всіма благами сучасного цифрового світу. Вважаємо, що розробка загальнодоступних та мобільних центрів цифровізації (по прикладу ЦНАПів) дасть поштовх для розширення електронної демократії.

Висновок. Цифровізація, хоча й вносить певні виклики та загрози, проте відіграє ключову роль у покращенні систем захисту прав людини. Забезпечення рівного доступу до цифрових можливостей, розробка етичних стандартів та впровадження заходів забезпечення кібербезпеки є ключовими завданнями для ефективної реформації правового простору в умовах цифровізації в Україні та світі.

Список використаних джерел:

1. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання оптимізації системи центральних органів виконавчої влади». *Урядовий портал Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України*. від 02 вересня 2019 р. № 829. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-optimizaciyi-sistem-829> (дата звернення: 05.11.2023).

2. Чатботи, які допоможуть зібрати докази про злочини окупантів в Україні. *Офіційний телеграм-канал Міністерства цифрової трансформації України*. 15.03.2022. URL: <https://t.me/mintsyfra/2765> (дата звернення: 05.11.2023).

Нікіта НОВІКОВ,
*студент кафедри менеджменту організацій і адміністрування
Будівельного факультету,
Наук. керівник: к.і.н., доц. Ярощук І.В.,
Київський національний університет будівництва і архітектури*

ЕКОЦИД В АСПЕКТІ ПОРУШЕННЯ ОСНОВОПОЛОЖНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ

Право на здорове навколишнє середовище або як ще його називають у науковій літературі право на безпечне навколишнє середовище є невід'ємним правом людини, яке відстоюють правозахисні та екологічні організації для захисту екологічних систем, що в свою чергу забезпечують здорове існування людини. Нормативне закріплення на міжнародному рівні право на безпечне навколишнє середовище отримало нещодавно – в 2021 році воно було визнано Радою ООН з прав людини під час її 48-ї сесії HRC/RES/48/13 [1]. Вже в наступному 2022 році слід за ним Генеральна Асамблея ООН також визначає право на безпечне та здорове довкілля як основоположне [2].

У вітчизняному законодавстві право на безпечне довкілля закріплене в Конституції України, а саме в статті 50, в якій зазначено що будь-яка особа має право на безперешкодний доступ до відомостей про стан навколишнього середовища, якість продуктів харчування і предметів для дому, а також право на їх розголошення [3].

Більш конкретніше ці положення розкриваються у Законі України «Про охорону навколишнього середовища», де в статті 3 одним з основоположних принципів визнається гарантія «екологічно безпечного середовища для життя і здоров'я людей» [4].

Найбільш суттєвою загрозою для права на безпечне середовище є екоцид, тобто – систематичне знищення екосистем, що в результаті має серйозні наслідки для біорізноманіття, клімату та здоров'я населення.

Вживання терміну «екоцид» в професійних колах активно почалося з 70-х років ХХ століття, а найшкідливішою формою цього протиправного вчинку вважається воєнний екоцид, коли шкода природі пов'язана з

військово-політичними діями [5].

Українське законодавство містить юридичну відповідальність, передбачену статтею 441 Кримінального кодексу України за екоцид. Цією нормою за діяння що полягають у масштабному винищенні рослин або тварин, забруднення атмосфери або водних ресурсів, а також здійснення інших діянь, які можуть викликати екологічну кризу, передбачено позбавлення волі на строк від восьми до п'ятнадцяти років [6].

На відміну від національного законодавства, міжнародна нормативно-правова база не містить чітко визначеного покарання та заборони вчинення діянь екоциду.

Опосередковано стаття 35 Додаткового протоколу до Женевської конвенції, яка регулює правовідносини захисту жертв міжнародних збройних конфліктів, передбачає заборонні норми щодо використання методів та засобів ведення воєнних дій, що мають на меті завдати або, потенційно можуть завдати широкої, довготривалої і серйозної шкоди природному середовищу [7].

Крім цього, стаття 56 вказаного Додаткового протоколу до Женевської конвенції від 1949 року визначає «установки та споруди, що пов'язані з небезпечними силами, а саме: греблі, дамби й атомні електростанції, не повинні ставати об'єктами нападу навіть у тих випадках, коли такі об'єкти є військовими об'єктами, якщо такий напад може викликати звільнення небезпечних сил і наступні тяжкі втрати серед цивільного населення» [7].

Аналізуючи сучасний контекст міжнародних злочинів, що вчиняє РФ щодо України, бачимо, що руйнування Каховської гідроелектростанції вже призвело до численних катастрофічних наслідків, і їх, на жаль очікується більше в майбутньому. Серед цих наслідків – затоплення багатьох населених пунктів, втрати серед цивільного населення, розмивання мінних полів та сміттєзвалищ, відсутність води для зрошення сільськогосподарських угідь, що неминуче впливає на сільське господарство, знищення видів тварин, занесених до Червоної книги, пошкодження ґрунтів, і загроза Запорізької атомної електростанції.

Такі дії є прямою загрозою не тільки для життя і здоров'я людини, а й для навколишнього середовища. Характеристика цих дій полягає в їх здатності викликати екологічну катастрофу. Це важливо для чіткого

розрізнення цього порушення від інших злочинів, пов'язаних із пошкодженням довкілля. Екологічна катастрофа – це серйозні наслідки, які повинні визначатися для кожного конкретного випадку з урахуванням конкретних критеріїв:

1) велика територія, на якій відбулися негативні зміни в навколишньому середовищі;

2) значне обмеження або виключення можливості життя для людей, рослин або тварин на цій території;

3) тривалість негативних змін у навколишньому середовищі або їх невідворотність;

4) суттєві негативні зміни в екологічній системі, такі як винищення певних видів тварин або рослин, або зміни в кругообігу речовин та інших біологічних процесах, які важливі для екосистеми в цілому [8].

Прямо простежується зв'язок між вищезазначеними наслідками та навколишнім середовищем, яке не може бути здоровим і безпечним після таких воєнних злочинів, а тому і не може бути забезпечене право людини на безпечне довкілля.

Тобто, визнання Генасамблеєю ООН права людини на здорове довкілля може стати каталізатором кодифікації екоциду як злочину згідно з міжнародним правом. Незважаючи на те, що ці дві концепції належать до різних сфер міжнародного права, їхній потенціал для синергічної взаємодії впливає з риторичних і нормативних аспектів права [9].

Отже, воєнні злочини, які вчиняють російські війська у військовому конфлікті з Україною, серйозно порушують основоположне право на здорове навколишнє середовище. Засоби та методи ведення війни РФ призводять до серйозного забруднення навколишнього середовища і мають довготривалі негативні наслідки для екології та здоров'я людей. Ці воєнні злочини РФ одночасно можуть кваліфікуватись як міжнародні воєнні злочини та воєнні злочини екоциду.

Список використаних джерел:

1. Bachelet hails landmark recognition that having a healthy environment is a human right "OHCHR . www.ohchr.org. Retrieved 2021-10-09.

2. Resolution adopted by the General Assembly United Nations on 28 July 2022 76/300. The human right to a clean, healthy and sustainable environment URL https://digitallibrary.un.org/record/3983329/files/A_RES_76_300-

EN.pdf?ln=en (дата звернення 04.12.2023).

3. Конституція України Документ 254к/96-ВР, Редакція від 01.01.2020, підстава -27-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 04.12.2023).

4. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» Документ 1264-ХІІ, Редакція від 08.10.2023, підстава - 2614-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення 04.12.2023).

5. Дмитренко Л.А. Екоцид в Україні як нове порушення міжнародного права. Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції Том 2 «Державна безпека України в умовах російської агресії: Актуальні питання експертно-криміналістичного та науково-технічного забезпечення Український науково дослідний інститут спеціальної техніки та судових експертиз служби безпеки України. URL: <http://www.ndekc.lviv.ua/pdf/zbirnik.pdf#page=47> (дата звернення 04.12.2023).

6. Кримінальний кодекс України Документ 2341-ІІІ, Редакція від 01.12.2023, підстава - 3442-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 04.12.2023).

7. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол І), від 8 червня 1977 року Документ 995_199, чинний, поточна редакція – Редакція від 08.12.2005, підстава - 995_g74 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення 04.12.2023).

8. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України Том 2. URL: <http://surl.li/osoci> (дата звернення 04.12.2023).

9. The Right to a Healthy Environment as a Rosemary Mwanza Catalyst for the Codification of the Crime of Ecocide Published online by Cambridge University Press: 31 July 2023 AJIL Unbound , Volume 117 , 2023 , pp. 189 - 193 DOI: URL <https://doi.org/10.1017/aju.2023.29> (дата звернення 04.12.2023).

Вікторія ПИЛИПЕНКО,
здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня
ННІ Права Державний податковий університет
Наук. керівник: д.ю.н., доц. Миколаєць В.,
доцентка кафедри приватного права,
Державний податковий університет

ОХОРОНА ПРАВ НА НАУКОВІ ВІДКРИТТЯ

Цивільний кодекс України передбачає у ч.2 ст. 458, що право на наукове відкриття засвідчується дипломом та охороняється у порядку, встановленому законом [1]. На відміну від діючого законодавства ЦК УРСР 1963 року закріплював дещо ширше посвідчення права та охорону наукового відкриття, зокрема ст. 514 передбачала, що: «Автор відкриття має право вимагати визнання його авторства і пріоритету у відкритті, посвідчуваних дипломом, який видається у випадках і в порядку, передбачених Положенням про відкриття, винаходи і раціоналізаторські пропозиції, затверджуваним Радою Міністрів СРСР» [2].

Нині відсутній механізм посвідчення, експертизи та оформлення прав на наукові відкриття, що засвідчує актуальність та важливість належного регулювання прав на наукові відкриття на сучасному етапі розвитку держави.

Зважаючи на загальні норми Книги IV «Право інтелектуальної власності» оформлення прав на наукові відкриття можливе, якщо відкриття не суперечить суспільним інтересам, принципам гуманності і моралі. Підставою виникнення права власності на наукове відкриття є власне встановлення закономірностей, властивостей та/або явищ матеріального світу, які вносять докорінні зміни у рівень наукового пізнання, що відповідають ознакам: новизни, достовірності та фундаментальності.

Оскільки порядок оформлення прав на наукові відкриття відсутній можна припускати, що він, за аналогією з іншими (Наказ Міністерства освіти і науки України від 15 березня 2002 року № 197 «Про затвердження Правил розгляду заявки на винахід та заявки на корисну модель», Наказ Міністерства освіти і науки України від 18 лютого 2002 року № 110 «Про

затвердження Правил складання та подання заявки на промисловий зразок») здійснюється таким чином. Автор (співавторами) наукового відкриття чи юридичною особою із зазначенням автора наукового відкриття, або ж спадкоємцем (спадкоємцями) повинен подати особисто чи через свого представника заявку до центрального органу виконвчої влади з питань охорони інтелектуальної власності. Таким органом нині є Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій (УКРНОІВІ), який з 8 листопада 2022 року, на підставі розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2022 року № 943-р «Деякі питання Національного органу інтелектуальної власності», державна організація «Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій» (УКРНОІВІ) є суб'єктом, що виконує функції НОІВ» [2].

Заявка про встановлення дати подання заявки на наукове відкриття повинна бути складена українською мовою та повинна містити: заяву про видачу диплома на наукове відкриття; опис наукового відкриття з викладенням доказів його достовірності; формулу наукового відкриття; реферат; анотація опису наукового відкриття; матеріали, що ілюструють наукове відкриття (за потреби); документи, що посвідчують пріоритет наукового відкриття (за потреби, якщо сутність і докази достовірності були відомі до подачі заявки на наукове відкриття); рішення вченої (науково-технічної) ради юридичної особи про придатність наукового відкриття (за потреби); висновок наукової/науково-технічної експертизи.

У заяві про видачу диплома потрібно зазначити заявника (заявників чи спадкоємця/спадкоємців автора) і його (їх) адресу, а також автора (співавторів). Така заявка має належати до одного наукового відкриття.

Диплом на наукове відкриття засвідчує визнання встановлених закономірностей, властивостей та явищ матеріального світу науковим відкриттям, пріоритет наукового відкриття та авторство на наукове відкриття.

У разі співавторства – видається кожному із авторів з вказівкою в ньому інших співавторів. Якщо наукове відкриття було здійснене в межах роботи організації – остання має право на отримання свідоцтва про наукове відкриття.

Підсумовуючи, варто зазначити, що питання оформлення прав на наукові відкриття не знайшли відображення в чинному законодавстві, а

відтак не існує належної системи охорони прав авторів на наукові відкриття, що не сприяє розвитку цих правовідносин. Так само, з часів незалежності України неналежне правове регулювання зумовлює відсутність державної реєстрації відкриттів, як це відбувалось раніше у Державному реєстрі наукових відкриттів.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*, 2003, № 40-44, ст.356.
2. Цивільний кодекс Української РСР від 18.07.1963 №1540-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540-06#Text> (дата звернення: 04.12.2023).
3. Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій. Веб-сайт. URL: <https://ukrpatent.org/uk/articles/UKRNOIVI-about> (дата звернення: 04.12.2023).

Антон РУБАН,
студент кафедри дизайну архітектурного середовища,
Наук. керівник: к.і.н., доц. Ярощук І.В.,
Київський національний університет будівництва і архітектури

ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ ВИКОРИСТАННЯ ВОРОЖОГО КУЛЬТУРНОГО КОНТЕНТУ ДЛЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ І ЙОГО КУЛЬТУРИ

Культурні права і свободи людини і громадянина – це міра можливої поведінки або діяльності особи щодо задоволення своїх законних потреб у сфері освіти, літературної, художньої, наукової та технічної діяльності. Це право на залучення до багатств світової культури і на їх збільшення власною творчою діяльністю.

Велика кількість громадян України народились та зростали в російськомовному оточенні, та споживали культурний контент країни агресора. Але зараз під час війни з'являється тенденція відмови від цього контенту та від мови агресора.

Метою дослідження є причини та наслідки використання ворожого культурного контенту для українського народу і його культури.

Результати опитування "Культурні практики населення України в умовах війни" показали, що понад 90 % респондентів вважають рідною мовою українську і використовують її у всіх сферах життя.

Аде розмовляти українською зазвичай перешкоджає недостатній рівень опанування, звичка спілкуватися російською в родині, інтернет-контент, вплив російськомовного середовища.

Підтримка української мови сьогодні є основним викликом для освіти. Порівняно з попереднім навчальним роком уже на 11 % більше педагогів використовують виключно українськомовні навчальні матеріали. Ми маємо давню державу, історію, власну мову, і зараз нам необхідна правильна чітка державна мовна політика[1].

Рівень задоволеності батьків забезпеченням функціонування державної мови в закладах освіти зріс на 6 % – порівняно з попереднім 2022–2023 навчальним роком. Також за той же період на 11 % більше

вчителів стали використовувати виключно українськомовні матеріали під час навчальних занять.

Про мову контенту в інтернеті – порівняно з попереднім навчальним роком на 19 % більше школярів вважають мову контенту важливою, на 16 % зросла кількість школярів, які краще сприймають українськомовний контент, на 17 % більше школярів почали використовувати український контент, на 9 % більше школярів почали спілкуватися онлайн виключно українською мовою, на 10 % менше школярів споживають російськомовний контент, на 19 % збільшилося використання української мови в інтернеті батьками й вчителями.

Соціологічне дослідження мало назву "Культурні практики населення України в умовах війни". Його провела громадська організація "Демократичні ініціативи молоді" за підтримки Українського культурного фонду.

Цікавими були також і результати дослідження: чи змінилася мова контенту, який українці дивляться або читають. 78 % відповіли, що змінилася, решта 22 % – що ні. Повністю перестали дивитися і читати російськомовний контент 62 % українців. Вони перейшли на читання та перегляд матеріалів українською. 31 % значно зменшили споживання російськомовного контенту, натомість збільшивши частку українськомовного. 7 % почали більше читати іноземною мовою – не російською, а англійською чи німецькою[2].

Youtube – це величезна індустрія, в яку щедро вкладають росіяни для просування своїх продуктів, тому низькопробний російськомовний контент певною мірою «перекрикував» україномовний. Це можна бачити у механізмах ютубу, який «підсовує» українським глядачам саме російськомовний контент. Людина, яка дивиться розважальне або освітнє відео, потім якимось чином потрапляє до драговини російського шансону і всього російського треш-контенту. Коли ми говоримо про Youtube, то мовиться про гроші і про індустрію. Це великий бізнес, який багато років витісняв україномовний контент. Незважаючи на те, наскільки багато і наскільки якісний український освітній, розважальний і культурний контент, російський його «перекрикував» саме завдяки технічним особливостям алгоритмів і запитів, завдяки механізмам ютубу. Іншими словами, тобі «підсовують» те, у чого більше переглядів».

Український контент, безперечно, є, але зазвичай треба докласти зусиль, щоби його знайти. Так в Освіторії, наприклад, створені курси iLearn – освітні відео, за якими можна готуватися до ЗНО безкоштовно. Зокрема, розробки Малої академії наук і платформу онлайн-освіти, навчальних курсів EdEra для школярів. Також є якісний чат-бот безкоштовних занять із математики Матема, канали з казками українською для дітей, Youtube-канал Цікава наука з майже 200 тисячами підписників для дітей старшого віку, де розповідають цікаві наукові речі. Найкращі вчителі готували відео з різних предметів. «Освіторія» разом із Міністерством освіти робила величезний проєкт Всеукраїнська Школа Онлайн – телевізійну школу для українських школярів. Уроки записували українські вчителі, потім їх демонстрували українські телеканали. Гарний якісний освітній контент у нас є, і держава доклала зусиль, щоб молодь мала до них доступ[3].

Висновок: Людям складно переконструювати своє життя, але вони мають це зробити. Мають почати розмовляти мовою яку вони і так знають. Не складно припинити споживати контент ворога, просто треба витратити час на пошук альтернативи.

Список використаних джерел:

1. За майже два роки 62 % українців відмовилися від російськомовного контенту. URL <https://suspilne.media/culture/611481-za-majze-dva-roki-62-ukrainciv-vidmovilisa-vid-rosijskomovnogo-kontentu/>(дата звернення: 22.11. 2023).

2. Понад 90 % українських учителів, батьків і учнів вважають рідною мовою українську: моніторинг українізації в освіті. URL <https://suspilne.media/culture/623849-ponad-90-ukrainskih-uciteliv-batkiv-i-ucniv-vvazaut-ridnou-movou-ukrainsku-monitoring-ukrainizacii-v-osviti/> (дата звернення: 22.11. 2023).

3. Можемо мати цілу генерацію невпевнених у собі дітей». Чим небезпечний російський YOUTUBE. URL https://tvoemisto.tv/exclusive/my_mozhemo_vyrostyty_tsilu_generatsiyu_nevpevnnyh_u_sobi_ditey__chym_zagrozhue_osviti_rosiyska_mova_133401.html / (дата звернення: 22.11. 2023).

Надія СТЕПЕНКО,
здобувачка ОП «Політичний менеджмента»,
наук. керівник: д.п.н., проф. Перегуда Є.В.,
Київський національний університет будівництва і архітектури

ВПЛИВ МОЛОДІЖНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ НА РОЗВИТОК ПРАВ МОЛОДІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Постановка проблеми: Молодь є важливим соціальним суб'єктом, який відіграє значну роль у суспільстві. Молодіжні організації є однією з форм прояву громадської активності молоді. Однак війна в Україні, яка триває вже понад два роки, має значний вплив на всі сфери життя суспільства, в тому числі і на молодь. Молоді громадяни, які є найбільш активними та ініціативними представниками суспільства, стикаються з новими викликами та загрозами, які негативно впливають на їхнє життя.

Одним із таких викликів є порушення прав молоді. Війна призвела до руйнування інфраструктури, зниження рівня життя, зростання безробіття та соціальної нерівності. Це негативно відбивається на реалізації прав молоді на освіту, працю, житло, медичну допомогу тощо. А також це впливає на реалізацію потенціалу, оскільки молодь не має великого заохочення брати участь в багатьох аспектах права, а також боїться проявляти свій потенціал під натиском подій, які знищують права права суспільства, власну думку молоді, та активну реалізацію свого потенціалу.

Молодіжні організації відіграють важливу роль у захисті прав молоді в умовах війни. Вони забезпечують молоді людей необхідною інформацією та підтримкою, допомагають їм адаптуватися до нових умов життя, розвивають їхні лідерські якості та громадянську активність.

Мета дослідження: Мета дослідження полягає у вивченні впливу молодіжних організацій на розвиток прав молоді в умовах війни в Україні.

Результати досліджень:

1. Молодіжні організації відіграють важливу роль у захисті прав молоді під час війни в Україні, оскільки Вони надають молоді доступ до інформації про свої права, допомагають їм у разі порушення прав, а також сприяють їхній участі у політичному процесі.

За дослідженнями аналітичного центру «Cedos» війна в Україні призвела до серйозних порушень прав молоді. Молоді люди стали жертвами насильства, вимушеного переміщення, втратити житло та роботу. У таких умовах молодіжні організації відіграють важливу роль у захисті прав молоді, особливо в плані залучення до волонтерства та громадської та політичної активності, що надає молоді шанс проявляти лідерські якості у діях, які можуть стати прикладом для інших. Вони надають молоді інформацію про свої права та психологічну підтримку, зокрема про право на захист від насильства, право на освіту, право на працю, право на свободу слова та право на участь у політичному процесі. [1, с. 63-64]

Молодіжні організації також допомагають молоді у разі порушення їхніх прав, зокрема надають правову допомогу, сприяють відновленню порушених прав та звертаються до правоохоронних органів у разі необхідності.

Молодіжні організації сприяють участі молоді у політичному процесі. Вони вчать молодь важливості громадянської активності та допомагають їм формувати навички, необхідні для участі у суспільному житті. Молодіжні організації також проводять кампанії з підвищення обізнаності молоді про важливі політичні питання. У дослідженні зазначено, що для підвищення громадської активності молоді, на думку респондентів(-ок), місцева влада або інші стейкхолдери мають зосередитися на створенні проєктів для молоді або за її участі, фінансувати проєкти молодих людей, сприяти та проводити публічні заходи з молоддю та старшими віковими групами, відкривати молодіжні центри для дозвілля, організовувати навчально-освітні та суспільно важливі заходи, розвивати програми стажувань при інституціях. [1, с. 66]

2. Молодіжні організації допомагають молоді адаптуватися до нових умов життя під час війни в Україні. Вони надають їм психологічну підтримку, допомогу у працевлаштуванні та навчанні, а також сприяють їхній соціальній інтеграції.

Війна в Україні призвела до значних змін у житті молоді. Молоді люди були змушені залишити свої домівки, переїжджати до інших регіонів країни або за кордон. Вони також були змушені змінити свої плани на майбутнє. У таких умовах молодіжні організації допомагають молоді адаптуватися до нових умов життя.

Молодіжні організації надають молоді психологічну підтримку, щоб допомогти їм впоратися зі стресом, тривогою та іншими негативними емоціями, викликаними війною, як зазначалося в дослідженні однією з перспектив розвитку молодіжної політики, зафіксованої за результатами діалогів, було надання психологічної допомоги. Результати опитування засвідчили, що у молодих людей є запит на психологічну допомогу, і 24% молоді вважають, що у молодіжних центрах мають надаватися психологічні консультації. [1, с. 64]. Вони також допомагають молоді у працевлаштуванні, зокрема проводять ярмарки вакансій, надають консультації з працевлаштування та сприяють у пошуку роботи. Молодіжні організації також допомагають молоді у навчанні, зокрема надають доступ до онлайн-курсів, сприяють працевлаштуванню молодих людей, які змушені були призупинити навчання, та допомагають молодим людям, які хочуть продовжити навчання за кордоном.

Висновок. Отже, ми розглянули вплив молодіжних організацій на права молоді в наших реаліях. Молодіжні організації активно працюють над захистом прав молодих людей на освіту, працевлаштування та участь у політичному житті. Вони виступають за реформи, які гарантуватимуть молоді рівні можливості для розвитку та самореалізації.

Вплив молодіжних організацій на розвиток прав молоді під час війни є значним. Вони допомагають молодим людям захищати свої права та свободи, а також сприяють їхньому розвитку та становленню. Для досягнення більших результатів по залученню молоді до співпраці з організаціями і безпосередньо показати їхні права слід покращити деякі аспекти, зокрема: надавати молодіжним організаціям фінансову та організаційну підтримку та залучати їх до розробки та реалізації державної молодіжної політики, аби молоді було набагато цікавіше ставати реалізованими, свідомими громадянами, які знають свої права і не бояться проявляти активність у майбутній модернізації України, оскільки молодь – лідери та майбутнє нашої країни.

Список використаних джерел:

1. Волосевич І., Когут І., Жерьобкіна Т., Назаренко Ю. Вплив війни на молодь в Україні. Дослідження Аналітичного центру Cedos. 2023. 77 с. URL: <http://surl.li/lfxdq> (дата звернення 03.12.2023).

*Костянтин Харко,
Здобувач ОП «Політичний менеджмент»,
Науковий керівник: д.п.н., проф. Перегуда Є.В.,
Київський національний університет будівництва і архітектури*

ПРАВА ЛЮДИНИ ЯК ФАКТОР КОНСОЛІДАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ПОЛІТИЧНИХ КРИЗ

Забезпечення прав людини під час політичних криз є важливим завданням. Міжнародні організації, такі як ООН, в цілому цивілізований світ, правозахисні організації та інші зацікавлені сторони звертають пильну увагу на порушення прав людини та вживають заходи для їх захисту в умовах політичних криз. Ці права забезпечують гідне і справедливе обґрунтування життя кожної людини і є фундаментом демократії, мирного співіснування і розвитку суспільства. Тому завдяки вказаним суб'єктам та незалежним механізмам контролю, захисту та просування прав людини забезпечується їх актуальність у всіх сферах нашого життя.[1]

Політичні кризи, в цілому внутрішні заворушення в будь-якій державі є завжди загрозою правам людини. Поняття прав людини має широку підтримку і акцептовано багатьма країнами та міжнародними організаціями. Це створює загальні рамки, в межах яких суспільство може існувати незалежно від політичних криз. Втілення прав людини може варіюватися в різних країнах, але загальна акцептованість полягає в тому, що права людини є універсальними і недоторканими. Це зобов'язує уряди та суспільство дотримуватися цих прав, захищати їх та сприяти їх розвитку.[2]

Окремим аспектом прав людини є захист від зловживань влади. Вони можуть функціонувати як механізм контролю за владою і запобігання зловживанням, надаючи громадянам права на свободу слова, зборів, об'єднання та інші гарантії, що потрібні для стримування неправомірних дій уряду. Захист від зловживань влади є важливою складовою прав людини. У контексті прав людини цей захист означає, що влада повинна бути обмежена і не повинна порушувати права та свободи людей. Гідність людини, ідея, що кожна людина має право на гідне існування та повагу до своєї особистості, є основою для консолідації суспільства. Права людини ставлять людину в центр усіх рішень і дій, протиставляючи будь-яким формам дискримінації або наруги. [3, ст. 96-97] Вони сприяють створенню сприятливого середовища для діалогу та

взаєморозуміння серед людей різних політичних орієнтацій. Це допомагає зменшити напруженість і побудувати спільні цінності та мету. Міжнародна підтримка права людини є важливою темою в міжнародному співробітництві. Міжнародні організації спільно працюють над захистом та зміцненням прав людини. Це унеможлиблює політичні кризи і допомагає залагодити конфлікти. Розвиток будь-якої нації залежить від того, на скільки суспільство є національно консолідованим. Варто навести приклади в українському контексті.

По-перше, Революція Гідності (2013-2014): Під час політичної кризи, викликаній відмовою попереднього уряду підписати угоду про асоціацію з Європейським Союзом, українці об'єдналися на Майдані Незалежності в Києві, вимагаючи політичних та економічних реформ. Масові протести, мітинги, спільні акції надали силу вимогам народу щодо реформ та врешті-решт призвели до зміни політичного режиму. Українське суспільство активно залучалося до вирішення політичних криз за права людини шляхом створення незалежних громадських організацій та ініціатив. Діяльність правозахисників, журналістів та активістів сприяла мобілізації громадськості та створенню сильної громадської підтримки.

По-друге, розпал військового конфлікту на сході України: Внаслідок політичної кризи на сході України, спричиненої анексією Криму Росією та збройним конфліктом на Донбасі, українське суспільство почало демонструвати єдність та підтримку для захисту територіальної цілісності країни. Багато груп та організацій виявили активну громадянську позицію та надали допомогу постраждалим. Війна призвела до консолідації, але наразі з'явилися явища, які призвели до уповільнення контрнаступу. Ускладнення зовнішньополітичної ситуації призводять до заворушень у внутрішньополітичному середовищі. Кризи завжди призводять до деконсолідації, а отже виникнення розбіжностей. В цьому кейсі це криза внутрішньополітичних відносин, яка може стати фактором деконсолідації суспільства.

По-третє, пандемія COVID-19 стала викликом для всього світу. Україна не стала винятком. Безліч добровольців та організацій надали допомогу населенню, поширюючи інформацію, надаючи послуги та пожертвування. Усі кроки, які здійснює держава для боротьби з поширенням пандемії, мали ґрунтуватися на принципах прав людини, враховувати потреби та інтереси вразливих груп, медичного персоналу, соціальних працівників/-ць та всіх, хто забезпечує функціонування критично важливих сервісів. Усі обмеження мали бути пропорційними, обґрунтованими й обмеженими в часі. Держава мала гарантувати вільний доступ до інформації, поважати приватність, не вдаватися

до надмірного застосування сили, а також вести постійний діалог із громадянським суспільством. [4]

Загалом, права людини виступають як важливий фактор консолідації суспільства в умовах політичних криз. Вони забезпечують загальну акцептованість, захист від зловживань влади, пошану до гідності людини, діалог та взаєморозуміння та міжнародну підтримку. Права людини – скарб сучасності, який здобувався століттями та покращується для кращого життя людини. Політичні кризи, які б вони не були, зокрема й військові конфлікти, є катаклізмами. Вони можуть бути як глобальні, так і локальні, але це завжди зрушення чогось в нашому контексті – це права людини та консолідація суспільства навколо них. Саме тоді, коли загроза на порозі, суспільство самоорганізовується. Як глобальна загроза світу може об'єднувати людей, так само суспільство може об'єднуватись навколо захисту прав людини.

Отже, кризи порушують права людей і вони ж стають фактором деконсолідації суспільства. Адже соціальні групи мають різні пріоритети та свій курс. Права людини є ключовим фактором консолідації суспільства в умовах політичних криз. Їх дотримання сприяє створенню мирного та справедливого суспільства, де громадяни мають впевненість у своїх правах та можуть спільно працювати над подоланням кризових ситуацій для досягнення стабільності та добробуту. Навколо прав людини повинні об'єднуватись всі верстви населення.

Список використаних джерел:

1. Arantxa Cedillo. Environment and Human Rights. 2012. URL: <http://surl.li/oebhn> (дата звернення: 09.12.2023).
2. Права людини в Україні – доповідь Amnesty International за 2022 рік. URL: <http://surl.li/oebog> (дата звернення: 09.12.2023).
3. Цвік М.В., Петришин О.В., Авраменко Л.В. та ін. Загальна теорія держави і права України. Харків: Право, 2009. 584 ст.
4. Східна Європа та Центральна Азія: права людини повинні бути захищені під час пандемії COVID-19. Amnesty International. 29 квітня 2020. URL: <http://surl.li/okebck>. (дата звернення: 09.12.2023).

*Анастасія ШАХОВЕЦЬ,
магістрантка ОП «Захист прав людини у сфері будівництва та
містобудування»,
Наук.керівник: д.ю.н., проф. Сердюк Н.А.,
Київський національний університет будівництва і архітектури*

ПРОБЛЕМА ДЕПОРТАЦІЇ, СМЕРТІ, КАЛІЦТВА УКРАЇНСЬКИХ ДІТЕЙ, ЗАВДАНИХ ДІЯМИ РФ

Вступ. У зв'язку з повномасштабною війною широко постає питання щодо дотримання прав людини, зокрема і дітей, адже вони є однією з найуразливіших категорій. Російська Федерація, на жаль, не дотримується усіх міжнародно-правових норм у сфері прав людини, грубо порушуючи кожен з них, проте особливо цинічно це стосується щодо малолітніх, неповнолітніх осіб, який дана держава вбиває, калічить та навіть викрадає заради асиміляції. Зрозуміло, це все робиться у політичних цілях зі злочинною метою, проте ніякі співчуття не зможуть повернути наших маленьких громадян назад в Україну. Для цього потрібно створити ефективний механізм, якого, на жаль, немає та, скоріше за все, ще не буде створено досить тривалий період, що ще гірше буде впливати на їхнє становище. Актуальність цієї проблеми не викликає сумніву і є метою даного дослідження.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Постанови ВРУ «Про Звернення Верховної Ради України до парламентів та урядів іноземних держав, міжнародних організацій та їх міжпарламентських асамблей щодо засудження вчинених російською федерацією та республікою білорусь злочинів примусової депортації українських дітей», Верховна Рада України постановила схвалити дане Звернення (далі – Звернення) [1].

В ньому йдеться, зокрема, про те, що понад дев'ять років триває збройна агресія росії проти України, яка з 24 лютого 2022 року набула характеру повномасштабного збройного вторгнення російської федерації в Україну. Серед усіх злочинів, вчинених державою-окупантом, особливо жахають злочини проти українських дітей, що є грубим порушенням Конвенції ООН «Про права дитини» 1989 року.

За даними Дитячого фонду Організації Об'єднаних Націй (ЮНІСЕФ), з початку повномасштабної збройної агресії російської федерації в Україні загинула 501 дитина, але справжня цифра, ймовірно, набагато вища, а втрати для постраждалих родин – жахливі [1]. "З початку ескалації війни в лютому 2022 року було вбито щонайменше 501 дитину. Це лише підтверджена ООН кількість. Справжня цифра, ймовірно, набагато вища, а втрати для постраждалих сімей неймовірні", – написала у соціальній мережі Х Кетрін Расел, виконавча директорка фонду [4].

Згідно з даними державного порталу "Діти війни" за час повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України зазнала поранень 1152 дитина, 2227 дітей вважаються зниклими безвісти. Майже 20 тисяч дітей були примусово депортовані на територію російської федерації з тимчасово окупованих територій України або територій, які перебували під російською окупацією [2].

У цих даних була виділена кількість постраждалих, дії від яких вони постраждали та, безпосередньо, джерела, які надають дану статистику. За даними станом на момент написання цієї роботи (5 грудня 2023р.). Згідно із Офісом Генерального прокурора:

1. Ювенальні прокурори: 512 дітей загинули в Україні внаслідок збройної агресії рф.

2. Більше ніж 1664 дитини постраждали в Україні внаслідок повномасштабної збройної агресії рф. Станом на ранок 5 грудня 2023 року за офіційною інформацією ювенальних прокурорів понад 1152 дитини отримали поранення різного ступеня тяжкості. Ці цифри не остаточні. Триває робота зі встановлення кількості постраждалих дітей в місцях ведення бойових дій, на тимчасово окупованих та звільнених територіях.

3. Найбільше постраждало дітей у Донецькій області - 497, Харківській - 304, Херсонській - 139, Київській - 129, Запорізькій - 100, Миколаївській - 97, Дніпропетровській - 97, Чернігівській - 72, Луганській - 67.

4. 4 грудня під час проведення рятувальних робіт та розбирання завалів, зруйнованого, в результаті обстрілу 29 листопада 2023 року житлового будинку в м. Новгородівка Донецької області, виявлено тіло загиблої 8-річної дівчинки.

Повертаючись до Звернення, дії російської федерації та республіки

білорусь стосовно українських дітей однозначно свідчать про спланований, заздалегідь прорахований процес примусової депортації дітей з України з метою їх ідеологічного перевиховання, асиміляції з населенням російської федерації і використання в інтересах держави-агресора.

Діти з тимчасово окупованих територій України масово вивозяться російською стороною з 2014 року. На території російської федерації та тимчасово окупованих Автономної Республіки Крим і міста Севастополя створено щонайменше 43 табори. Українських дітей вивозять нібито на відпочинок та оздоровлення, а насправді насильно утримують, не дозволяючи повернутися до батьків або законних опікунів, нав'язують їм ідеологію рашизму. За спрощеною процедурою дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування, усупереч їхній волі нав'язують російське громадянство без отримання на це згоди їхніх законних опікунів. Такі дії агресорів ускладнюють процедуру ідентифікації і повернення українських дітей на батьківщину.

Російська федерація не надає списків депортованих дітей та відмовляється вести переговори щодо напрацювання механізмів їх повернення. Через спротив російської сторони з початку повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України вдалося повернути лише 361 дитину.

Наголошується також на тому, що такі незаконні дії як: депортація груп населення, незалежно від мотивів, заборонена Женевською конвенцією про захист цивільного населення під час війни від 1949 року, учасницею якої є російська федерація, є воєнним злочином. Насильницька передача дітей з однієї людської групи в іншу з наміром знищити, повністю або частково, національну, етнічну, расову або релігійну групу вважається злочином геноциду відповідно до статті II Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього від 1948 року.

І в кінці даного Звернення зазначено, що від імені Українського народу Верховна Рада України:

Закликає парламенти та уряди іноземних держав, міжнародні організації висловити публічну підтримку діяльності Міжнародного кримінального суду, зокрема щодо розслідування і переслідування за злочини геноциду.

Закликає правоохоронні органи іноземних держав сприяти органам

державної влади України та Міжнародному кримінальному суду в збиранні доказів щодо причетності російської федерації та її посадових осіб до примусової депортації українських дітей.

Звертається із закликом до інституцій Ради Європи та Європейського Союзу, Організації з безпеки та співробітництва в Європі, Комітету ООН з прав дитини, Верховного комісара ООН у справах біженців, Верховного комісара ООН з прав людини, Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ), Міжнародної організації з міграції та Міжнародного Комітету Червоного Хреста активізувати роботу з напрацювання міжнародних механізмів виявлення, захисту інтересів, повернення викрадених та примусово депортованих дітей додому і возз'єднання їх з родинами.

Висновок. Отже, збройні конфлікти, у будь-якому випадку, впливають на становище прав людини, адже настають часи, що обмежують права людини, навіть ті, які відмінити просто не можна. Але ми живемо не в ідеальному світі, тому, на жаль, випадки порушення прав людини існують та відбуваються досить часто, тим паче, під час війни. Іншим же є питання щодо вразливих категорій суспільства, як то: дітей, осіб похилого віку чи жінок. Особливо гостро ставиться питання щодо малолітніх, неповнолітніх осіб, адже вони є майбутнім нації, до того ж, вони знаходяться у такому віці, коли такими особами досить легко маніпулювати, чим і займається російська федерація, налаштовуючи їх проти власної ж країни. Досить тільки згадати численні приклади дітей, які досить довгий час перебували у днр чи лнр. Деякі з них навіть не пам'ятають як вони жили за українськими законами, у тому числі і суспільними. Тому це питання є досить важливим для нашої влади та країни загалом, потрібно винайти ефективний механізм, що дозволяє не тільки захистити цих дітей, але й притягнути до кримінальної відповідальності осіб, що вчинили дані злочини.

Список використаних джерел:

1. Постанова Верховної Ради України «Про Звернення Верховної Ради України до парламентів та урядів іноземних держав, міжнародних організацій та їх міжпарламентських асамблей щодо засудження вчинених російською федерацією та республікою білорусь злочинів примусової депортації українських дітей». Прийняття від 3 травня 2023 року, № 3099-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3099-IX#Text> (дата звернення:

13.11.2023).

2. Державний портал «Діти війни». URL: <https://childrenofwar.gov.ua/> (дата звернення: 13.11.2023).

3. Офіс Генерального прокурора. Ювенальні прокурори: 512 дітей загинули в Україні внаслідок збройної агресії рф. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/yuvenalni-prokurori-512-ditei-zaginuli-v-ukrayini-vnaslidok-zbroinoiyi-agresiyi-rf> (дата звернення: 13.11.2023).

4. Суспільне | Новини. У ЮНІСЕФ назвали кількість загиблих дітей під час війни в Україні. URL: <https://suspilne.media/434277-u-unisef-nazvali-kilkist-zagiblih-ditej-pid-cas-vijni-v-ukraini/> (дата звернення: 13.11.2023).

*Анна ШОВКУН,
магістрантка ОП «Захист прав людини у сфері будівництва та
містобудування»,
Наук.керівник: д.ю.н., проф. Сердюк Н.А.,
Київський національний університет будівництва і архітектури*

СЕКСУАЛЬНЕ НАСИЛЬСТВО ЯК ЕЛЕМЕНТ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЛЮДЯНОСТІ ТА ЗАСІБ ВЧИНЕННЯ ГЕНОЦИДУ В РАМКАХ ПОРУШЕННЯ ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА

Внаслідок повномаштабного вторгнення російських військ в Україну знищено безліч населених пунктів, частково або повністю зруйновані об'єкти критичної інфраструктури, вчиняються масові вбивства цивільного населення. Разом з цим гостро постала проблема сексуального насильства пов'язаного з війною.

Станом на 13 грудня 2023 року в Україні від початку повномаштабної війни зафіксовано та зареєстровано 258 випадки сексуального насильства скоєного російськими військовими злочинцями. [1]

З 1990-х років було визнано, що сексуальне насильство може бути елементом злочинів проти людяності та засобом здійснення геноциду. Термін “сексуальне насильство пов'язане з конфліктом” (СНПК) визначається як форма гендерно зумовленого насильства (ГЗН), яка включає в себе згвалтування, сексуальне рабство, примус до - проституції, вагітності, аборту, стерилізації та інші форми сексуального насильства вчиненого щодо жінок, чоловіків, дівчат або хлопців, і яка пов'язана з воєнним конфліктом. [2]

Сексуальне насильство пов'язане з конфліктом - це злочин, який не має терміну давності. Тому звернувшись із заявою про вчинення такого злочину, винна особа буде притягнена до відповідальності у будь-який час та незалежно від того, коли цей злочин був скоєний.

У березні 2022 року Міжнародний Кримінальний Суд (МКС) відкрив офіційне розслідування в контексті заяв щодо вчинення злочинів проти людяності, воєнних злочинів та геноциду за період з листопада 2013 року і донині. 39 держав-членів МКС звернулись із заявою в інтересах України

про відкриття розслідування. Україна не зверталася, тому що, не ратифікувала Римський статут та ми не є державою-членом МКС. Але даний документ ми підписали.

Звертаючись до українського законодавства, а саме до Кримінального Кодексу України ст. 438 “Порушення законів та звичаїв війни”, диспозиції частин 1 та 2 є бланкетними та в частині захисту цивільних осіб від згвалтування в умовах збройного конфлікту відсилають до положень міжнародного гуманітарного права. [3] Станом на сьогодні юридична спільнота, правоохоронні органи розслідуючи воєнні злочини, злочини проти людяності, геноциду звертаються до норм Римського статуту, а саме: стаття 5 “Злочини що підпадають під юрисдикцію Суду”, стаття 6 “Геноцид”, стаття 7 “Злочини проти людяності”, стаття 8 “Воєнні злочини”.

Наразі досудове розслідування злочинів пов’язаних з військовими діями, здійснюється слідчими одного зі слідчих органів - Служби Безпеки України, Державного бюро розслідувань України, Національної поліції - під наглядом прокурора обласної прокуратури або Департаменту з розслідування воєнних злочинів, Офісу Генерального прокурора України. [1]

З вересня 2022 року Управління щодо злочинів СНПК функціонує як центральний так і спеціалізований відділ у складі Офісу Генерального прокурора, який здійснює нагляд за розслідуваннями та переслідуваннями СНПК на всій території України.

На сьогоднішній день в розслідуваннях сексуального насильства під час воєнного конфлікту виникають деякі складнощі. А саме: матеріальних слідів вчинення СНПК не було на момент проведення розслідування або вони були скоєні за відсутності свідків. Також постраждали з психологічних причин можуть замовчувати факт його вчинення. Держава гарантує безоплатну медичну, психологічну, соціальну та правову допомогу, постраждалим гарантується право на конфіденційність, а інформація яка надається використовується в межах кримінального провадження і виключно уповноваженими суб’єктами. [4]

Список використаних джерел:

1. Оцінка ставлення суспільства до сексуального насильства пов’язаного з конфліктом (СНПК) і тестування повідомлень. Офіс

Генерального прокурора України // веб-сайт. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/rezultati-diyalnosti> (дата звернення: 27.11.2023).

2. Ламб К. Розслідування воєнних злочинів: Сексуальне насильство пов'язане з конфліктом. Глобальна мережа журналістських розслідувань від 14.11.2023 року. Веб-сайт. URL: Розслідування воєнних злочинів: Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом – Global Investigative Journalism Network (gijn.org) (дата звернення: 27.11.2023).

3. Кримінальний Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 27.11.2023).

4. Коломієць В. Сексуальне насильство під час війни - це воєнний злочин який не має строку давності. Міністерство юстиції від 16.05.2023 року. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/valeriya-kolomiets-seksualne-nasilstvo-pid-chas-viyuni-tse-voenniy-zlochyn-yakiy-ne-mae-stroku-davnosti> (дата звернення: 27.11.2023).

Віктор ЯГОДИНСЬКИЙ,
студент спеціальності 123 «Комп'ютерна інженерія»
факультету автоматизації та інформаційних технологій,
Наук. керівник: *д.п.н., проф. Семенченко Ф.Г.,*
Київський національний університет будівництва і архітектури

МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Вступ. Умови війни в Україні на сьогоднішній день постають як один з найскладніших випробувань для захисту та забезпечення прав людини. Конфлікт на сході країни породжує широкий спектр проблем, пов'язаних зі збереженням основних прав та свобод громадян. Насильство, втрата житла, обмеження доступу до освіти та медичної допомоги — лише кілька аспектів, які стають загрозою для людей під час конфлікту. Захист прав людини в умовах війни вимагає комплексного підходу та спільних зусиль з боку уряду, громадськості та міжнародних організацій. Однак, незважаючи на складність ситуації, існують шляхи, які сприяють захисту прав та покращенню умов для мешканців України в цей непростий час.

Постановка завдання. Проведення дослідження передбачає визначення ключових цілей та завдань у контексті захисту прав людини в умовах війни в Україні. Основною метою цього дослідження є оцінка ефективності заходів і механізмів, спрямованих на захист прав громадян під час військового конфлікту. Серед основних завдань дослідження - аналіз сучасного стану захисту прав людини в Україні, ідентифікація основних проблем та визначення їх причин, оцінка ефективності діючих механізмів захисту прав в умовах війни та розробка рекомендацій щодо покращення ситуації. Метою є зробити практичний внесок у поліпшення захисту прав та благополуччя людей, що перебувають у воєнній зоні в Україні.

Результат дослідження. Результати дослідження вказують на складність ситуації щодо захисту прав людини в умовах війни в Україні. Аналіз показав, що основними проблемами є обмежений доступ до освіти та медичної допомоги через зруйновану інфраструктуру, а також значне

збільшення випадків порушень прав людини, включаючи насильство, тортури та обмеження свободи слова й руху.

Дослідження підтвердило, що існуючі механізми захисту прав не завжди ефективно функціонують у військових умовах через недостатню координацію та ресурсне обмеження. Окрім того, виникає проблема забезпечення безпеки та захисту людей, особливо вразливих груп, таких як діти, жінки, інваліди та етнічні меншини.

Наукові результати також підкреслюють необхідність підвищення уваги до цієї проблеми як на національному, так і на міжнародному рівнях. Рекомендації включають покращення координації між урядовими структурами, залучення міжнародних партнерів для надання гуманітарної допомоги та зміцнення механізмів моніторингу та захисту прав людини в зоні конфлікту.

В цілому, дослідження підкреслило необхідність негайних дій для забезпечення захисту прав людини в умовах війни та підтримки жертв конфлікту для забезпечення їхньої безпеки та дігнітету.

Висновок. Дослідження засвідчило невідкладну необхідність удосконалення механізмів захисту прав людини в умовах війни в Україні. Висновок полягає у тому, що потрібно негайно вжити заходів для поліпшення ситуації в зоні конфлікту.

Зокрема, це включає у себе забезпечення безпеки та захисту громадян, особливо вразливих груп населення, розвиток програм гуманітарної допомоги та реабілітації, а також зміцнення механізмів моніторингу порушень прав людини.

Подальші дослідження можуть спрямовуватися на більш детальне вивчення конкретних аспектів захисту прав людини під час війни: вдосконалення системи медичної допомоги, освітніх програм для постраждалих, психологічну допомогу та інші напрямки, які підвищать рівень захисту прав та благополуччя людей у військовій зоні.

Основною перспективою є спільна дія між урядовими структурами, громадськістю та міжнародними організаціями для реалізації конкретних заходів, спрямованих на захист прав людини в умовах війни. Це вимагає поєднаних зусиль та залучення різних ресурсів для створення безпечного та гуманного середовища для всіх громадян України, незалежно від їхнього статусу чи місця проживання.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-вр#Text> (дата звернення: 29.11.2023).
2. Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 17.07.1997 р. №994_535. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-вр#Text> (дата звернення: 29.11.2023).
3. Моца А.А., Моца В.В. Права людини в умовах воєнного стану. *Наукові перспективи*. 2022. №4(22). С. 280-291.
4. Смуш-Кулеша М., Федорова А., Мойса Б. Соціальні права в Україні під час війни: звіт про оцінку потреб. Рада Європи. 2022. 64 с.
5. Мерник А., Стоян Є., Артеменко К. Обмеження прав людини та основоположних свобод в умовах воєнного стану в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 11. С. 49–52.

Підписано до друку 01.02.2024 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Друк офсетний. Зам. № 107-321
Умов.-друк. арк. 8,6. Обл.-вид. арк. 8,8.
Тираж 80 прим.

Віддруковано ФО-П Шпак В. Б.
Свідоцтво про державну реєстрацію В02 № 924434 від 11.12.2006 р.
м. Тернопіль, бульвар Просвіти, 6/4. тел. 097 299 38 99.
E-mail: tooums@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного
реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 7599 від 10.02.2022 р.